Sayı 19 EYLÜL 1934 Cilt 4

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

İÇİNDEKİLER

AYDA BİR ÇIKAR SAYISI 25 KURUŞ

"ÜLKÜ„ nün birinci sayısı yeniden hazırlanmaktadır. Abone bedelini vermiş okuyucularımıza gönderilecektir.

ÇOK YAŞIYAN MI BİLİR ÇOK GEZEN Mİ?

DÜNYAYA ilim matbaanın değil, şimendiferin icadından sonra yayıldı. Şimendifer yapılıncıya kadar insanların pek azı, ancak en zorluları, doğdukları yerin çevresini aşarlar, yüz elli yıl dahi yaşasalar dünyadan geldiklerinden az farklı olarak giderlerdi. Netekim şimendiferin icadından sonradır ki dünyada her şey birden ilerlemeğe başladı, insanların bilgisi, görgüsü, hattâ zekâsı arttı, dünyanın ömrüne nisbetle bir an kadar kısa bir zaman içinde dünyanın manzarası değişti.

İnkılap Türkiyesinin takip ettiği şimendifer siyaseti de Türkiye'nin manzarasını bu kadar kısa bir zamanda değiştirecektir. Yeni kolaylıklı tarifeler vatandaşlara bütün memleketi gezmek imkânını veriyor. Çünkü çok gezen çok bilir; ve çok bilen çok kazanır ve çok iyi yaşar.

ABONE PARALARINI ANKARA'DA HAKİMİYETİ MİLLİYE MATBAASINDA "ÜLKÜ„ HESABINA GÖNDERİNİZ.

" ÜLKÜ „ nün sayıfaları inkılâplarımızı yaymıya yarayacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. " ÜLKÜ „ ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmıyan yazılar geri yollanmaz.

" ÜLKÜ „ ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekete inkılâp ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

" ÜLKÜ „ nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün yıllık abone fiyatı 250 kuruştur. Yalnız ilk mektep muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektepler talebeleri için abon fiyatı 175 kuruştur.

" ÜLKÜ „ nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her abone neye cilt başından mecmua gönderilir. Yalnız hesapları mali yıla bağlı resmî daireler bu kayitten müstesnadır.

" ÜLKÜ „ nün her sayısı, içinde yazısı bulunan zatlere, parasız olarak gönderilir.

İmtiyaz sahibi: Nusret Kemal; Umumî neşriyatı idare eden: Necip Ali.
Ankara'da Hakimiyeti Milliye Matbaasında basılmıştır.

Sayı: on dokuz
Cilt: dört
Eylûl 1934

ÜLKÜ
HALKEVLERİ MECMUASI

TÜRK DİLİ ve KURULTAY

NAFİ ATUF

İNSAN varlığının en büyük realitesi olan millet, tarihin her çağında daima dile bağlı kalmıştır. Hakikatte dil, tek başına bir millî varlık vücude getiremez. Milliyet dil birliği unsuru yanında diğer başka unsurlara da muhtaçtır. Fakat insan düşünüşünün ve duyuşunun ifade vasıtası olan dil hem topluluktan doğar, hem topluluğu teşvik eder. Bu itibarladır ki millet ve millî birlik düşünülünce bunu kuran unsurların başında dili ve dil birliğini ele almak lâzımdır.

Dilin doğuşu ve yayılışı elbette bir medeniyet doğuşu ve yayılışı demektir. En basit âleti bulan, tahtalara ve kayalara çizgiler çeken insanlar konuşuyorlardı da. Ve coğrafî, iktısadî sebeplerle oradan buraya göç ederlerken elbette medenîliklerinin alâmetleri olan âletleri ve çizgileri ile birlikte dillerini de oraya buraya götürüyorlardı.

Medeniyet tarihinin derinliklerini araştıranlar maddelere geçmiş eserlerde daima büyük Türk ırkının izlerini buldukları gibi bugün konuşulan dillerin temellerini arayanlar da Türk dilinin derin tesirlerini bulup meydana koymaktadırlar.

Şimdiye kadar Türk dili üzerinde tetkik yapanlar daha ziyade yabancı bilginlerdi. Bunlardan bazıları Türk dilinin zenginliğini ve diğer diller üzerinde tesirlerini ilme yakışan bir dürüstlükle bulup söyledikleri halde bir kısmı ya tetkiklerinin azlığından veya herhangi bir faraziyeye saplanıp kalmış olmaktan doğan bir asabiyetle Türk diline hakikî yerini vermiyorlardı. Noksan mukayeselerle yapılan birçok dil tasniflerinin ehemmiyetli bir kısmının boşluğu açığa çıkmış bulunmaktadır. Ancak, hakikatin ortaya çıkması için bu kadarı yetişmez. Türkçeyi en iyi anlıyacak, onun diğer dillerle münasebetlerini ve mukayeselerini en düzgün ve doğru yolda yapabilecek olanlar elbette Türklerdir.

Kafalarımız bir müddet iskolastik otoritelerin çenberleri ile sıkıştırıl-

dı. Bir zaman oldu ki Garp otoriteleri bu yeri aldı. Müsbet bildiğimiz birçok bilgilerde izafîlik iddiası ileri sürülürken içtimaî bilgilerde körkörüne otoritelere saplanmak en büyük yanlışlıktır. İlmin bir kaynağı mukaddes şüphedir. Araştırma bununla başlar ve ekseriya hakikate bununla erişilir.

Ruhlarımızı en asîl heyecanlarla doldurarak zafer ve istiklali kazandıran Büyük Gazi kafalarımızın güdük çenberini de kırıyor ve Türk bilgisine ve Türk bilginlerine engin ufuklar açıyor. Bu irşat ile tarihte şimdi hatırladıkça bize ancak utanç veren eski, kısır ve yanlış bilgi ve düşüncelerden kurtulmuş bulunuyoruz. Türk dilinin zengin kökleri, doğurgan kuralları ile hedefimiz olan en yüksek medeniyette Türkün bütün büyüklüklerini ifade edecek kudrette olduğunu anlıyoruz. Birinci Kurultaydan ikinci Kurultaya giden iki yıllık kısa zaman bu inanı hepimize veriyor. Bundan sonraki her kurultay Türk dili ile birlikte Türk medeniyetinin ve Türk ilminin yeni bir zaferini ilân edecek.

MESULİYETİN HAKİKÎ TELAKKİLERİ

AHMET NESİMİ

MESULİYET bir fiilin normal bir benliğe isnat kabiliyetidir. Binaenaleyh esas karakteri psikolojik ve sosyolojiktir. Kendi nefsimiz ve fiillerimiz üzerindeki iktidarımızın ve bir kelime ile hürriyetimizin şahsî ve içtimaî bir neticesidir.

Bununla beraber mes'uliyetin şartları, menşei ve dahilî müeyyideleri üzerinde türlü telâkkiler eksik değildir. Meselâ G. Tard'a göre onun bütün psikolojik şartları ferdî aynîlikte mündemiçtir. Halbuki bir benliğin, zaman ve mesafede, koruyabildiği nisbî bir aynîlik ne kendisine isnat olunan fiilin mahiyetini ve ne bilhassa bu mahiyet yüzünden kazandığı yeni kaliteleri iyzah edebilir. Filvaki aynı bir benliğe bir fiil isnat etmek ona, şahsî ve gayri şahsî bir illiyetin neticesi olan, yeni bir keyfiyet izafe etmek demektir. Başka bir ifade ile aynilik ferdin gerek dahilî faaliyetini ve gerekse gayir ve kül ile olan mütekabil münasebetlerini iyzah edemediğinden hakikatte, mes'uliyetin psikolojik şartlarından ancak birisini temsil edebilir.

Müfrit bazı müsbetçi mektepler dahi mes'uliyetin menşeini, münhasıran, maddî, ve gayri uzvî âlemde görürler ve bir netice olarak oradan bilâhare canlı ve enfüsî âleme naklederler. Bunların nazarında mes'uliyet denilen isnat kabiliyetinin ilk aslî şekli eşya beyninde, mihânikî kanunlara tevfikan, cari olan inkıtasız bir amel ve aksülâmel mütekabiliyetinden ibarettir. Meselâ herhangi bir çana isnat olunan sada ihtizazları ona çarpagelen ağırca bir cisme ettiği zarûrî ve mihânikî bir mukabeleden başka bir şey değildir. Bu suretle eşya beyninde tahaddüs ve müsavat kanunlarına tebean temadi eden bu amel ve aksülamel mütekabiliyetinden, bu afâkî isnat ve mes'uliyetten aynı mektepler, enfüsî mes'uliyet çıkarmak için, sadece bu haricî isnat mütekabiliyetini, bütün mihanikî sebep ve neticeleriyle, enfüsî sahaya nakletmekle iktifa ederler.

Bu faraziyeyi kabul ettiğimiz takdirde ise âlemde tesir ve teessürden masun hiç bir şey mütasavver olmadığından bütün eşyayı ve bilhassa canlı ve şuurlu varlıkları daimî bir mes'uliyet altında farzetmekliğimiz icap eder. Lâkin öyle münfail ve fatal bir mütekabiliyet mes'uliyeti ki, hakikatte, en mahzî bir mes'uliyetsizlikten tefriki kabil olamaz. Halbuki asıl mes'uliyet, hassasiyet ve irademizde kendi kendine mukabele ederek, en ziyade şahsî bir illiyetle, tahakkuk eden bir fikir-kuvvetimizden, dahilî bir faaliyetimizden ibaret olmakla onun, bu faaliyeti idrak ve takip edemiyenlere ve evleviyetle maddî şeylere isnat olunamıyacağı âşikârdır.

Bu mihânikî tesirlerden mütevellit afâkî mes'uliyet yerine, İngiliz mek-

tebinin, menşe olmak üzere, ileri sürdüğü, cemiyet tesirlerinden mütehassıl içtimaî mes'uliyete gelince, bu dahi, hakikatte, aynı şahsî ve dahilî faaliyetin haricî bir ifadesinden başka bir şey değildir. Velhasıl mes'uliyet yalnız fizikî veya içtimaî tesirlerin bir in'ikâsı olmayıp bunların arasına, yeni ve hâkim bir âmil olarak karışan ve kendi aksülâmellerile ferdî hattı hareketlerimizi ve içtimaî kıymet mefhumlarımızı değiştirebilen hakikî bir fikir - kuvvettir.

Filvaki herhangi bir fiilimizden mes'uliyetimizi mümkün tasavvur eder etmez şuurumuzda kendi kendine cevap vererek tahakkuk eden bu fikir - irademizin aksülâmellerini duymamak ve başka bir ifade ile mümkün gördüğümüz ve arzuya şayan bildiğimiz şeyleri yapmak veya yapmamaktan mütevellit neticelerin, nisbî olsun, bize isnat kabiliyetlerini kabul etmemek gayri kabildir. Fikir - kuvvet kanunu mucibince "görmek bilmek ve bilmek gücü yetmek,, ve binaenaleyh mes'ul olmak demektir. Müteemmil fiillerimizin fikirlerimize daima tevafuk edip cevap verenleri ve yegâne kaynakları olan fikirlerimize göre hükmedilmeleri zekâ ve psikolojik tabiatimizin en kat'î icaplarındandır.

Buna binaendir ki, her zaman, mesuliyetimizin derecesini hürriyet mesuliyetimiz hakkındaki şuurumuzun vüzuh ve kuvvet derecesi tayin eder. Buna bir delil olmak üzere telkin vasıtasiyle uyutulanlarda görülen münfail itaatın daima bunların, tenvim esnasında, şahsî tercih ve mesuliyet fikirlerinin uğramakta oldukları uyuşukluk ve kudretsizlik derecesile mütenasip olması vakıası zikrolunabilir. Adi uyku veya "fikri vahit,, halinde bulunanlarda dahi, başka şerait altında, aynı hâdiseye tesadüf olunmaktadır. Bunlarda zekâ kafamızı idare eden nâzım mefhumları kâfi ve müsavi derecede aydınlatamadığından binnetice normal irtibat ve müvazene bozulur. Binaenaleyh mesuliyette en ziyade bakılacak şey zekânın büyüklüğü değil onun bir kısım fikir - kuvvetlerimizi karanlıkta âtıl bir halde bırakması yüzünden hasıl olan ve normal vaziyetimizi bozabilen bu zarurî muvazenesizliktir.

Fikirlerimizin kendi nefsimiz ve fiillerimiz üzerindeki bu müsbet iktidarına rağmen "içtimaî âlemde dahi, bir taşın sukutunu idare eden, fizikî kanunların meriyetini kabul ettikten sonra kötü fiilleriden doalyı fertleri mesul tutmak mantıksızlık olur,, iddiasında bulunan akideler eksik değildir. Halbuki asıl mantıksız olan fiil ve gayelerini anlamak ve mürakabe etmek suretiyle tabiî müvazenesini koruyabilen normal bir insanın manevî sukutunu hiç bir şey duymadan ve sezmeden fatal kanunlara, rasgele, tebaiyet eden bir taşın maddî sukutuna benzetmek istiyen bu gayri ilmî iddiadır. Herhalde kendi prensip ve tecrübelerine dayanan ruhiyat ve içtimaiyat bütün normal insanları dahilî faaliyet ve muayyeniyetlerinin en nafiz âmilleri olarak telakki etmekte ve bunlardan gayri içtimaî insiyaklarını ahlâkî his ve fikirlerin aksülamelleri ile yenemiyenleri daima mesul tutmakta asla tereddüt etmezler.

Muasır içtimaî kanunların mevzuu

olan adaletin aradığı mes'uliyet de ilmin, hiç şüphesiz nisbî olan bu aklî ve iradî, bu psikolojik ve sosyolojik mes'uliyetidir. Kanunî mes'uliyet için yalnız gayre veya cemiyete muzır sayılan bir fiilin şuur, kast veya ağır bir ihmal ile irtikâp olunmuş olması kifayet eder. Artık onun, mabadettabia bakımından mutlak hürriyete malik bir iradenin fiili olup olmadığı hiç araştırılmaz. Fikir ve iradelerinin aksülâmel kıymeti sıfır olan fertlerden müteşekil bir millî iradenin kudret ve kıymetçe, her vakit, sıfır olacağını takdir eden muasır cemiyetler kendi varlıklarından başka ferdî şahsiyetin ve bütün nev'in normal tiplerini dahi koruyabilmek gayesile, ilmî prensiplere tevfikan, her normal ferdi bütün muzır fiillere karşı mukavemet edebilecek bir şuur iradesi, bir mes'uliyet mefhumile mücehhez addetmekte israr ederler. Muasır fertler dahi bütün içtimaî ayıp ve suçlarda kendi şahsiyet ve cemiyetleri hakkında besledikleri üstün ideale müteveccih çirkin ve tehlikeli bir tecavüz hareketini görmekten kendilerini alamazlar. Velhasıl, her ne suretle olursa olsun, benliğimize karışan her muzır fikir, his ve meylâna karşı mükellef olduğumuz şahsî ve dahilî mücadeleden dolayı kendimizi ve bütün hemcinslerimizi mes'ul tutmak ferdî ve içtimaî şuurumuzun zeki ve faal tabiatı iktizasındandır.

Mesuliyetin bu hakikî telâkkisine karşı yükselen diğer bir akideye göre dahi iyzah etmek gûya affetmek demek olduğundan herhangi bir fiilimizi ayıplamak istiyen ahlâk ilmi, eşyanın prensiplerine kadar nüfuzedemiyen bir ilmî muayyeniyetcilikle onun izahına girişmekten vazgeçmeliymiş. Halbuki bir fiilin, velev nisbî bir izah neticesinde olsun, kötülüğünü anlamak onun iyiliğini veya affa liyakatini kabul etmek demek olmadığı gibi hiç izah ve ihkâk olunmıyan bir fiilin de makul ve ahlâkî sayılamıyacağı âşikârdır.

Filvaki ilmî muayyeniyetçiliğin, yalnız filân anda filân illetler mevcut ise müteakip anda filân neticelerin nasıl hazır olacaklarını izah edebildiği ve hiçbir vakit hususî bir fiilimizin bütün muayyeniyet serilerini tüketemediği muhakkaktır. Fakat buna rağmen heryerde ve bütün fertlerde aynı prensiplerle çalışan ve mutlak bir ilimden en sonuncu "niçin,, i sormağa hacet görmeksizin bize fiillerimizin iyilik ve kötülüğünü, kâfi derecede, sezdirebilen zekâ veya âlemşümûl akliyet, hiçbir zaman, mabadettabiî cehaletimize dayanarak tamamî mes'uliyetimizi meçhûl bir kadere atmaklığımıza ve dolayısile, kendi ma'kulelerini kullanarak, onun iflâsına hükmetmekliğimize asla müsaade etmez. Hususile ki burada mevzuubahs olan mes'uliyet de mutlak ve mabadettabiî bir mahiyette olmayıp kanunlarını idrak ve şartlarını bizzat tayin eylediği ilmî ve nisbî, ahlâkî ve içtimaî bir mes'uliyetten ibarettir.

Şimdi mes'uliyetin tatminden başka dahilî müeyyidesi olan vicdan azabından dahi biraz bahsedelim. Vicdan azabının en derin illeti "ayni zamanda ferdî irademizle içtimaî iradeyi tatmin edemiyen bir hayatta tam bir saadetin imkânsız,, olmasıdır. Psikolojik tahliline gelince, ilkönce alâkadar fikir ve his kuvvetlerimiz arasında çetin

bir savaş başladığını ve bu savaşın neticesinde galip gelen üstün his ve fikirlerimize doğru şiddetle bir incizap hasıl olduğunu ve nihayet bu incizabın devamı müddetince benliğimizin de - rinliklerinde yakıcı bir yırtılma, samimî bir ıstırap baş gösterdiğini duyarız. Netice itibarile dahi vicdan azabı, kaçırmamak kabil iken kaçırdığımız maziye ait değerli bir imkânın şartlarını şuurumuza aşılamak suretile bütün benliğimizde şe'nî ve ahlâkî bir deği - şiklik husule getirir.

Niçe bu asîl ve kıymetli fikir - kuvvetimizi merhametsizlik insiyakımıza irca etmek garabetinde bulunmuştu. Halbuki bütün bu acı tesirlerine rağmen bizi yüksek ülkülerimize yaklaştırarak ahlâkî hayatımızı yükselten vicdan azabının, hayvanî bir seviyeye kadar bizi sürükliyen gaddarlık insiyakımızla bir alâkası olmadığı âşikârdır. Bilâkis Guyo onun ana kaynağını dahilî noksanlığımızı müşahade ederken, ister istemez, duyduğumuz acı bir u - tanç teessüründe görür ve bu samimî teessürümüzü izah için "beni müra - kabe eden müfekkireme karşı bendeki bütün fenalıklardan, bunları oraya koyan ben olmadığım halde bile, daima cevap vermek iztirarında olan benim,, diyerek zekâmızın hükümlerine göre kendi kendimizi değiştirmek iktidarını bize veren bu vicdan azabı olduğunu ve binnetice müeyyidesi bulunduğu mesuliyet gibi heyecan ve ilcalarla dolu, bir fikir-kuvvetimizden başka bir şey olmadığını tasdik eder.

Burada esaslı bir ahlâkî ve içtimaî mesele ile karşılaşıyoruz: müterakki beşeriyeti idare eden manevî âmillerin başında bulduğumuz mes'uliyet fikri, iddia olunduğu veçhile, gittikçe mütezayit bir tedenni halinde midir? Bu suale cevap vermeden önce burada mes'uliyet kelimesinden maksut olan manayı tayin etmek iktiza eder. Fil - hakika bu tabirden kastolunan şey mutlak bir mes'uliyetin veya şahsî bir kefaretin mabadettabiî veya dinî mefhumları ise bunların zamanımızda müterakki bir za'fa uğradıkları ve mün - ferit fertliği aşamıyan şahsî günahlara karşı eski kin ve husumetimizin kal - madığı itiraz götürmez hakikatlerdendir. Fakat buna mukabil gayre ve cemiyete muzır sayılan bütün suçlara ve bunların mes'ul faillerine karşı gittikçe şuurlaşan ve umumîleşen bir alâka ve nefretin arttığı da muhakkaktır.

Bugün müşterek mes'uliyet fikri - nin inkişafı sayesinde gerek fertlerde rastladığımız manevî ve hattâ uzvî noksanlardan ve gerekse içtimaî münasebetlerde adalet ve tesanüt pren - siplerine mugayir gördüğümüz her türlü inhiraflardan kendi şahıslarımı - za matuf mühim bir mazarrat ve mes'- uliyet payını çıkarmaktan kendimizi alamıyoruz. Artık eski kayıtsızlık ve tevekkül hisleri yerine kaim olan müşterek teşkilât fikirlerimizi, hukukî ve iktısadî bir taazzuvun terakkisile daha içtimaî ve mütesanit bir şekil alan ferdî emek ve gayelerimizi ve nihayet an'anevî çerçeveyi aşarak daha ilmî ve ahlâkî bir mahiyet arzeden adalet ve vazife mefhumlarımızı temyiz ve takdir etmemek gayri kabildir. Esasen zekâ ve ilmimizin hâkimiyet dairesine giren maddî ve manevî sahaların, te - vakkufsuz, genişlediklerini gördüğü - müz bugünkü günde hürriyet ve mes'- uliyet fikir ve hislerimizin darlaştıkla-

rını ve mütezayit bir tedenni halinde bulunduklarını iddia etmek bilvücuh manasızlıktır. "İlmin terakkisi sebp - lerin bilgisinde bir terakki olduğu gibi neticelerin isnadında dahi bir terakkidir. Zeki illiyet ve isnat kabiliyeti yani mes'uliyet bir ve ayni prensiptir.,,

Bununla beraber mes'uliyet fikri - mizin bu müterakki içtimaileşmesine bakarak şahsî hürriyet ve mes'uliye - tin, kendi sahalarında, mütezayit bir tedenniye uğradıklarına zahip olmak büyük bir hatadır. Çünkü, hakikatte, fertleri içtimaileştiren şey kendi ferdî ve zatî unsurlarının inkişafıdır. Filvaki ferdî zekâ, hassasiyet ve irademinin inkişaf etmesi ilmî, içtimaî ve â - lemşümûl fikir ve gayelere malik ol - maktan ve binnetice içtimaileşip âlemşümulleşmekten başka ne mana ifade edebilir? Benliğimizin külde yayılma - sı ve daha doğrusu benliğimizde kül unsurlarının, kül kudretinin yığılması demek olan düşünmek ve bilmek fiillerimiz şuurumuzun, aynı zamanda, en şahsî ve en gayri şahsî fiillerini teşkil ederler. Bilhassa bunun içindir ki ferdî benliği darlaştıran, yaratıcı tav'iyetini boğarak makineleştiren ve nihayet ferdî fikirlerin zatî iktidarını inkâr e - derek "fert yoktur, cemiyet vardır,, formülünü esas ittihaz eden her terbiyevî sistem hakikî terbiyenin en ilmî prensiplerine muhaliftir. Beşerî tekâ - mülün ilk devrinde ferdî kalitelerin ve ikinci devrinde içtimaî kıymetlerin bariz bir tefevvukunu bildiren tarih yeni başlıyan bugünkü üçüncü devrinde bunların her ikisinin yani ferdîlik ve içtimaîliğin samimî ittihadını, şe'nî birliğini gösterir Bugün varolmak ve bilmek müterakki yani kuvvetli ve inbisatlı hayatımızın ayrılmaz iki mü - temmim haddini teşkil ederler. Bütün bu hakikatlere rağmen zamanımızda, Ştirner ve Litrelere peyrevlik eden bazı maruf mütefekkirler hayatımızı durdurmaksızın benliğimizde hiçbir şey değiştiremiyeceğimizi ve yegâne kurtuluş prensibimizin "tabiat denilen canlı hendesede,, mukadderatımızı fatal bir netice olarak kabulden ibaret olduğunu iddia ederler. Halbuki hayatımızda, bizim için, en müşahhas şeylerin, şuurumuzun bilhassa benliğimizde, inkıtasız, sezdiği değişmeler ile husule getirdiği değiştirmelere inhi - sar ettikleri ve hakikî kurtuluş prensibimizin de idraki kabil idraksiz bir hendeseyi değil, hayatın bütün tekâ - mül imkânlarını evvelden görmek ve fethetmek istiyen üstün ve müsbet bir ideali kabul ve takip etmekte olduğu muhakkaktır. "En tatlı saadetin ümit olunan saadet,, olduğunu takdir ede - miyen bu bedbin ve reybî mütefekkirler, bizi fizikî muhitlerin, ihkak olun - mamış itiyat ve an'anelerin tazyikle - rinden kurtaracak yegâne prensibin, namütenahi bir tenevvüde birliğin kudretini ve muazzam bir âhenkte bütünlüğün tesanüdünü bize hissettiren bu hayranlık ve sevgi ideali olduğunu hatırlamak istemezler. İdeal tabiatin şuurumuzda tekemmül ve tahakkuk eden bir gayesidir.

Makalemizi bitirmeden harbin ah - lâkî mes'uliyeti hakkında dahi birikî kelime ilâve edelim. Bir yandan, gayrin hayatını istihfafa varıncıya kadar en ahlâkî prensipleri ihlâl ve diğer yandan, ivazsızlık ve feragat gibi en ahlâkî ve içtimaî duyguları tehyiç ve ilâ eden harbın önünde ahlâk ilmi â-

lemşümul hükümlerini, açıktan açığa bildirmek mecburiyetindedir.

Harp zamanında yalnız azimli bir hayatın kudretile değil, şanlı bir ölü - mün velûdiyetile dahi ulu yurduna fay dalı olmak istiyen her vatandaşın asîl ve ivazsız fedakârlıklarında hakikî ahlâk, faziletin bütün aklî, hissî ve iradî unsurlarını görmekte bir an tereddüt etmez. Her yerde otomatik kaideler tatbik etmek istiyen mihânikî akideleri daima gülünç gören tahlilî ve terkibî ahlâk, harp esnasında "gaye vasıtaları ihkak eder,, kaidesini bütün şe'nî prensiplerle ahlâkileştirmekten hâlî kalmaz. Çünkü burada takip olunan yüksek ve mukaddes gaye harp vasıtalariyle ayrılmaz bir kül teşkil eder ve ancak onların sayesinde ve onlarla beraber tahakkuk edebilir. Binaenaleyh harp halinde ahlâkın yegâne aradığı şey gayenin haklı ve asîl olması ve zarûrî harp vasıtalarından ayrılmaz bir halde bulunmasıdır. Muasır harp hukukunun mesnedi bu prensiptir.

Görülüyor ki harpte hakikî ve tenkidî ahlâkın ihkak eylediği şey bizzat harp olmayıp kendi varlık, vakar ve istikbalinin müdafaasını güden ve tekâmül kanunundan başka bir şey olmıyan emek kanununa tevfikan hiç bir fedakârlıktan yılmıyan necip bir milletin, harp şeklinde, fiilileşen millî ve ahlâkî vecibeleridir. Yoksa hodkâm iştihaları, çılgın ihtirasları tatmin için namuslu insanları en tahripkâr fi illere sürükleyen haksız ve ihkaksız bir tahakküm ve istilâ harbinin mes'- ulleri daima en ağır bir töhmetin tarihî mes'uliyetinden kurtulamazlar.

Mütemeddin hayat ancak bütün ırk ve cemiyetlerin mütenevvi ve orijinal meziyetlerinin mütesanit bir inkişafı sayesinde yaşar ve ilerler ve bi naenaleyh bütün yükselmiş milletlerin en ahlâkî ve mes'uliyetli vazifesi bu müşterek hayatın diğer faideli un sursurlarında varlık, deha ve hürriyete ve bilhassa bunların verdikleri insanî vakar ve ahlâkî şuura hürmet etmektir. Medenî bir milletin asîl bayrağına ancak tarihin ve medeniyetin ihkak eyledikleri zaferler şan ve şeref verebilir. Kat'î ve hakikî sulha gelince, beşeriyetin diğer üstün ideal leri gibi konferans ve kongrelerin muhteşem salonlarında değil bütün tarihî tekâmülü kucaklıyan fikir - kuvvetler âleminde tahakküm idaresi ne açılacak umumî ve samimî bir harp ile ancak fetholunabilir. Bunun aksini tasavvur etmek idealin makûsu olan hayalperestliktir.

ANTALYA'nın EHEMMİYETİ

Afyon - Antalya Demiryolu Münasebetiyle

Uzunçarşılıoğlu İSMAİL HAKKI

HER kıta ve mıntakada olduğu gibi tarihin üç geniş devresi içinde Anadolu Yarımadasında vukua gelen siyasî tahavvüllerle, içtimaî hâdiseler ve iktısadî âmiller bir takım yeni yeni kaide ve esasların vaz'ını icap ettirmiş, yeni veya muaddel esbap ve avamil yeni ve değişik usullerin meydana çıkmasını intaç eylemiştir.

İktısadî cihetten Anadolu Yarımadasına bakılacak olursa bir zaman bu kıt'anın en işlek iç şehirlerinin sonraları yerlerini başka beldelere terketmiş olduklarını görürüz; keza yine en işlek ticaret limanlarının da vazifelerini diğer iskelelere terkettikleri gözümüze çarpar. Memleket yolları da böyledir; zaten iktısadî ehemmiyetini kaybeden şehirlerin sükutu ve sahil ticaret şehirlerinin yerlerini değiştirmeleri yolların da tabiî olarak değişmesini icap ettiren umumî bir kaidedir.

Bundan dolayı Anadolu Yarımadasında bir zamanlar en yüksek ve en müreffeh şehirlerin muhtelif sebepler altında bugün ikinci, üçüncü dereceye inmeleri ve hattâ pek sönük bir halde kalmaları, bil'akis küçük ve ehemmiyetsiz bir şehir veya limanın da sonradan pek ziyade ehemmiyet kazanmış olması buna delildir. (1) Bu değişiklikler esnasında evvelce pek mühim bir mevkii olduğu halde sonraları derecesi düşen bazı şehir veya limanların üzerinden asırlar geçdikten sonra yeni bir takım hâdiseler sebebiyle oraların yavaş yavaş tekrar kalkınmağa başladığı da görülmektedir. İşte makalemizde serlevha yaptığımız Antalya şehri Akdeniz'in pırlantası olan bu güzel Türk beldesi de bu cümledendir.

Antalya, Orta zamanlarda Anadolu'nun Akdeniz kıyısında İskenderiye ile karşı karşıya en mühim bir pazar yeri, en mühim bir ticaret iskelesi idi. Hindistan'ın, Yemen'in, Mısır ve Suriye'nin malları bilhassa on iki ilâ on beşinci asırlarda mevkii pek yüksek olan İskenderiye ile Antalya'ya getirilerek oradan Anadolu içerilerine, Orta ve Garbî Avrupa'ya, Rusya'ya sevkedilirler ve İç Anadolu'nun Antalya'ya civar mıntakalarının hububat, maden ve kumaşları da yine burası vasıtasiyle frenk memleketlerine ve İskenderiye'ye gönderilirdi. Bundan dolayı Antalya'da daimî su-

(1) Anadolu'nu ihraç ettiği eşya ile eski ticaret yollarına dair ÜLKÜ-nün No - 4 Sayıfa 287 deki makaleye bakılsın.

rette muhtelif eşya depoları bulunur ve hummalı bir ticarî faaliyet göze çarpardı.

Antalya on üçüncü asır başlarında Oğuz Türklerinin (Anadolu Selçukileri) ellerine geçtiği zaman bu müslüman Türkler şehrin devam edip gelen ehemmiyeti mevkiiyesini göz önüne almışlar ve sahillerin muhafazası için kuvvetli bir de donanma vücude getirmişlerdi.

Bizans İmparatorlarının ellerinden çıkarak Anadolu Selçuk İmparatorluğuna geçmiş olan bu ticarî mevkiin elde edilmesi için Haçlı seferleri bakayası olarak Kıbrıs adasına yerleştirilmiş olan frenkler, epey gayret sarfından çekinmemişler ve muhtelif siyasî vaziyetlerden istifade etmek istemişlerdi.

Ben, Antalya'nın siyasî mevki ve ehemmiyetinden bahsedecek değilim; şehrin orta zamanlardaki ticarî mevkiini mümkün olduğu kadar göstererek onun eski devirlerdeki yüceliğini tebarüz ettirerek bugün o mevkii tekrar elde etmeğe namzet olduğuna işaret etmek istiyorum.

Şimdiki Antalya'nın gerek siyaseten ve gerek iktısaden faal bir hayat sürmesi orta zamanlarda ve bilhassa on ikinci asırdan başlıyarak on beşinci asrın hemen hemen sonlarına kadar devam etmektedir. Bu dört asırlık devre Antalya'nın yüksek bir alış veriş yeri olduğu ve pek çok ticarî emtia ithal ve ihraç ettiği devirdir. Bu dört yüz yıllık zamanın ilk bir asrı Bizans idaresinin hüküm sürdüğü zamana ait olup en hummalı devri de Türklerin idaresindeki hemen üç asırlık müddettir.

Bu asırlarda Antalya, çok müstahkem ve limanı da uçlarında birer kuleyi havi çifte sûr ile müdafaa altına alınmış olduğu için emniyet içinde bulunmakta idi. Şehrin takdir ve hayrete lâyık portakal, limon ve tatlı limon bahçelerini ihtiva ettiğini, içindeki müteaddit çeşmeler ve sular vasıtasiyle sulandığını, kasabanın nüfusunun pek çok ve halkının da müreffeh olduğunu eskiden burayı gezmiş olan seyyahların mütalealarından anlamaktayız.

Antalya Selçuklar zamanında kuvvetli bir donanma merkezi idi; gemi inşaatına mahsus tezgâhları çok ve gemi yapmağa mahsus kerestesi pek mebzuldü. Buradaki tersane büyük kalyonlar inşasına müsait olup imalâthanesinde yüzlerce adam çalışırdı; limanda da Antalya tüccarlarına ait birçok tüccar gemileri bulunur ve bunlar İskenderiye ve sair limanlara eşya naklederlerdi.

İç Anadolu'nun bal, balmumu, safran, susam, nohut, mazı, ipek, ince yün, halı, kırmızı sahtiyan, kitire zamkı, şap (Kütahya ve Konya şapları) gibi mahsulâtı Antalya limanı vasıtasiyle İskenderiye ve Avrupa pazarlarına çıkarılıyordu. Bu eşyanın bir kısmiyle, Avrupa'nın Şalon, Narbon, Lombardiya ve sair şehirlerinde imal edilen çuhalar mübadele edilmekte idi. Buraya İskenderiye piyasasından kıymetli emtia geldiği gibi Mısır ve Suriye tüccarları da mütemadî surette Antalya'ya gelip giderek ticarî muamele yapmakta idiler. Antalya limanı kenarındaki mağazalar her zaman mühim miktarda biber, tarçın, karanfil, baharat ve halılarla

dolu idi. Yukarda isimlerini saydığımız Anadolu ihraç eşyasının antrepoları ise başka.

" "

Selçuk Hükûmetinin sukutundan sonra Hamit oğullarının ellerine geçen Antalya ve havalisindeki arazi küçük olmasına rağmen ticarî vaziyetinin müsait olması sebebiyle Antalya, Anadolu'nun en müreffeh şehirlerinin birincilerinden idi. Bu yüzden bu küçük hükûmet gümrük varidatı yüzünden zengin bir hazineye malik ve oldukça iyi bir donanmaya sahip ve halk da zengin bulunmakta idi.

Ceneviz ve Venedik tüccarlariyle, Mısır ve Suriye ile daimî münasebatı olan Antalya, Kıbrıs adasına yerleşen frenklerin tama' gözlerini üzerine celbetmişti; Kıbrıs Kralı, Antalya'yı işgal ederek bu büyük ticaret şehri sayesinde epiy servet teminini düşündü; 1361 senesi ağustosunda ansızın Antalya'ya taarruz etti. Hamit hükümdarı Antalya'da bulunmadığından ve şehir ve kalede lüzumu kadar asker olmadığından şehir sukut etti; buranın işgalinde yerli hıristiyanların Kıbrıs'lılara yardımları vardı; şehrin askerden hâli olduğu ve hükümdarın hariçte bulunduğu frenklere bildirilmişti.

Antalya'nın işgali feci bir âkibetle neticelendi; şehir müthiş yağmaya ve katli âma maruz kaldı, yakıldı, ticarî eşya, depolar yağma edildi; o sırada depolarda mebzul miktarda bulunan ipek işlemeli çuhalar da yağmagerlerin ellerine geçti.

Antalya, 1373 snesine kadar on iki sene Kıbrıs Kırallığının elinde kaldı;ticareti eski ehemmiyetini kayıp eyledi. Hamit Hükümdarı burayı istirdat için hiç durmadan ve bıkmadan çalıştı; hattâ birkaç kerre şehri almak üzere idi; fakat yerli hiristiyanların ikazları üzerine frenkler vaziyete hâkim olmuşlardı. Nihayet Hamit oğlu Mehmet Bey, Antalya'yı istirdat eyliyerek oradaki frenk hâkimiyetine nihayet verdi ve şehre yine Türk bayrağı çekildi.

Antalya, Osmanlıların ellerine geçmesini müteakip (on dördüncü asrın sonlarında) epey müddet yine eski ticarî ehemmiyetini muhafaza etti ise de sonraları zaman geçtikçe ticarî faaliyetine halel geldiği göze çarpıyordu; çünkü Anadolu Beyliklerinin ortadan kalkmasiyle Anadolu'daki ilmî ve iktısadî mevkilerin ve şimdiye kadar maruf ticaret iskelelerinin yerlerini başka şehir ve merkezlere terk etmekte olduğu görülüyordu.

Ankara muharebesinden sonra Antalya'ya Garp tüccarları gelmez olmuş ve lâkin İskenderiye ile olan ticarî münasebat ise eskisi gibi devam etmekte bulunmuştu.

1472 senesinde Osmanlı Devletinin Venedik'lilerle devam eden muhasaması sebebiyle (Piyetro Mocenika) bir harp donanmasiyle Antalya'ya taarruz edip külliyetli baharatını yağma ile çekilmiş ve fakat metanet ile ve halkın mücadeleye kıyamına mebni Antalya kalesini elde edememişti. Bu, on beşinci asrın son yarısında Antalya'nın Hindistan baharatı ve İran emtiasının belli, başlı depolarından olduğunu ve bu zamanlarda Anadolu piyasasının en büyük baharat pazarının burası bulunduğunu (Zinkayren) yazmaktadır ki bu sene-

ler Antalya'nın ticarî faaliyetinin son devreleridir.

Antalya, uzun süren (dört buçuk asra yakın) Osmanlı idaresi zamanında günden güne ehemmiyetten düşmüş, on üç ilâ on beşinci asırlarda pek kalabalık olan şehir, on dokuzuncu asır iptidalarında dört bin haneye ve nüfusu da gayri müslimlerle beraber yirmi bine düşmüştü.

On beşinci asrın son senelerinde mevkiinin ehemmiyeti sebebiyle asırlarca ticarî vaziyeti en yüksek derecede olan Antalya, Hamit oğullarından sonra hükûmet merkezinin tebdili ve yeni gelen hükûmetin yeni vaziyetler ihdası sebebiyle günden güne parlaklığını kaybedrek alel'âde bir liman haline inmiştir. İskenderiye gibi Antalya'nın da ehemmiyetten sukutunda daha sonraki zamanlar için, Hindistan yolunun değişmiş olmasının mühim âmillerden olduğu göz önünde bulunmalıdır.

İşte evelki zamanlar gibi bugün de inkişafa pek müsait olan Antalya şehri, Cümhuriyet Hükûmetinin çizdiği iktısadî program ile yine eski ehemmiyetini elde etmeğe namzettir. Birkaç senedenberi tasavvurda olan Afyonkarahisar ile Antalya arasında demiryolu inşasının, bugün kuvveden fiile çıkması, Antalya için yukarda arzettiğimiz gibi yeni ve hayırlı bir günün doğacağını göstermektedir. Cümhuriyet devrinde biz Türklerin şükran ve minnet hislerini kabartan şimendifer siyaseti, Anadolu şehirlerini biribirine bağlarken o şehir ve mıntakaların kabiliyet ve ehemmiyetlerini de ihmal etmiyerek iktısadî ve medenî sahada da Anadolu'nun yer yer inkişafını temin ve imarına hizmet etmektedir. (2)

(2) Bu yazıyı yazarken şu eserlerden istifade edilmiştir. İkinci kısım kitabeler; orta zamanlarda şark ticareti tarihi; Filip de meziyer, Anadolu beylikleri tarihi; Kıbrıs, Kudüs, Ermenistan tarihleri, umumî tarihi.

BUĞDAY KORUMA

Kemal Zaim Bey'le mülâkat

ZİRAÎ maddeler arasında eskiden olduğu kadar bu asırda da en büyük ehemmiyeti haiz olan hiç şüphesiz buğdaydır. Buğdayın cihan mikyası içindeki bu ehemmiyeti, memleketimiz mevzubahs olunca büsbütün artar. Çünkü köylü nüfusumuzun pek büyük bir kısmı emeğini bu madde üzerine döker. Bugünkü dünya buhranını buğdayın piyasa vaziyetindeki esaslı değişikliğe bağlıyanlar haksız olmasa gerektir. Buğday fiyatında esaslı bir yükselmenin buhranı her halde çok hafifleteceğine inananlar da aynı fikri müdafaa ediyorlar, demektir. Bu sene buğday meselesi, bütün dünyada hususî bir çehre göstermektedir. Başlıca büyük müstahsil memleketlerde bir taraftan ekim tahditleri, öte taraftan hava vaziyetleri itibariyle istihsalin çok az olacağı tahminleri ortaya çıkmıştır. Bu haberler Ağustosun ilk haftasından itibaren bütün piyasalarda oldukça kuvvetli bir sağlamlık meydana getirdi. Serbest Avrupa piyasalarının, bilhassa Rotterdam'ın bu tahminlerden en fazla müteessir olduğu görülüyor. Amerika piyasaları, yükselme hareketinde biraz da ihtiyatlı gözüktü. Ağustosun ikinci haftası, tekrar küçük bir düşme hareketi gösterdi. Şimdi bu temevvüçler arasında yakın istikbalin ne olacağı cidden ehemmiyetli bir mesele teşkil etmektedir. Yeni rekolte hakkındaki eski tahminlerin tesiri ile yükselmenin esaslı olduğu ve düşme hareketinin arizî olduğu kanaati daha fazla umumîdir.

Buğday meselesinin son seneler içinde ikinci bir hususiyeti de, bazı memleketlerin aldıkları kanunî tedbirle buğday cihan pazarları tesirinden kurtularak sırf mahallî piyasa meselesi haline girmesidir. Mesela Fransa bu vaziyettedir. Memleketimiz de bu zümreye girer. Cihan vaziyeti bu memleketler üzerinde daha fazla müspet cihetten müteessir olabilir. Bu bakıma göre buğday meselesinin evvela memleket çerçevesi içindeki vaziyetini etraflı surette anlamak için en salahiyetli bir şahsiyet olmak üzere müracaat ettiğimiz Ziraat Bankası Umum Müdürü Kemal Zaim Beyfendinin verdiği notları aşağıya koyuyoruz:

Toprak mahsulleri arasında bilhassa buğday fiyatlarının büyük mikyasta düştüğü ve bunun muhtelif inikâsları dolayısiyle cihan iktısadiyatının muvazenesini bozmakta en mühim âmiller arasında yer aldığı tahakkuk ettiği bir zamanda bunun memleketimizde olan tesirlerini hafifletmek ve sarsıntıya maruz kalan çifçi vatandaşlarımıza o günün umumî şartları dahilinde mümkün olan yardımı temin eylemek üzere 1932 senesinde Buğday Koruma Kanunu neşredilmiş-

ti. Bu kanunda, Ziraat Bankasının tavassutiyle ve hükûmet nam ve hesabına fazla arz mevsimlerinde buğday satın alıp fiyatların yükselmeğe başladığı mevsimlerde buğday satarak memleket dahilindeki buğday piyasasında bir nevi nazımlık yapılması hedef ve gaye ittihaz edilmişti.

Buğdayın alım merkezleri ve alım fiyatları İcra Vekilleri Heyeti karariyle tayin edilecek ve bu alım ve satım ve tayin edilen fiyatlar dolayısiyle bir zarar hasıl olursa bu zarar senede bir milyon lirayı geçmemek üzere devlet hazinesi tarafından tesviye edilecekti.

İşte memleketimizde buğday fiyatlarının tanzimi işine bu suretle ve nisbeten küçük bir mikyas dahilinde kalmak üzere devletçe müdahale edilmesi esası kabul edilmiş bulunuyordu.

İcra Vekilleri Heyeti o sene bir başlangıç olmak üzere en fazla buğday yetiştiren on kadar merkezde buğday satın alınmasına ve mahallî borsa teamülleri esas ittihaz edilerek normal vasıftaki buğdaylara alım fiyatı olarak okkada beş buçuk kuruş üzerinden ve bütün mübayaa merkezlerine şamil ve sabit bulunmak kaydiyle bir fiyat tespitine karar verdi.

Burada kayda şayan mühim cihetlerden biri sabit fiyatı tayin etmekte gösterilmiş bulunan büyük isabettir. Filhakika iki sene evel tespit edilmiş bulunan bu fiyat, bugün dahi dünya fiyatları ile pek az tehalüf göstermektedir ve memleketimizde buğday istihsalini ne lüzumundan fazla teşvik eder ve ne de bu işi terkedilecek zararlı bir iş haline düşürür bir âmil mahiyeti arzetmemektedir. Bu yüksek isabetle hükûmetimiz takdir ve tebrik ile anılacak bir muvaffakiyet göstermiştir.

İlk tatbik senesinde memleket dahilindeki fiyatlar hükûmet alım fiyatına çok yakın olduğu için fazla bir müdahaleye lüzum kalmamış ve o sene ancak 18 bin ton buğday satın alınmıştır

1933 senesinin vaziyeti 1932 nin vaziyetinden farklı oldu. 1932 senesinin verimsizliğine mukabil 1933 bereketli bir sene idi. Alım merkezleri yenileri ilave edilmek suretiyle 20 ye çıkarıldı ve bu mahsul senesi zarfında 155 bin ton kadar buğday satın alındı.

Vakıa bu sene zarfında memleketin her tarafında buğday fiyatlarında tam bir istikrar temin edilemedi, mübayaa merkezlerinin haricindeki yerlerde fiyatlar az çok düşük bulundu. Fakat istihsal vaziyetine nazaran bu fiyatların 3-3,5 kuruş arasında kalması da ancak hükûmet mübayaası sayesinde mümkün oldu. Filhakika Ziraat Bankasının eline geçen bu 155 bin ton, arz zamanlarında dahilî piyasalara dökülmüş olsaydı buğday fiyatlarını okkada kırk elli para gibi hem müstahsılı ve hem de istihsali tahrip edecek bir seviyeye düşmüş görmemiz içtınabı gayrı kabil bir zaruret olacaktı.

Buğday Kanununun bu salahkâr tesirlerinin yanı başında gerek devlete ve gerek bankaya yüklediği yük artmış ve iş, artık dahilde nazımlık meselesi halinden çıkarak İstanbul şehri gibi bir şehir halkını bir buçuk seneden fazla besliyebilecek miktarları bulunan stokların kısmen olsun

memleket haricine çıkarılmasını ibram edecek bir genişlik arzeylemiş bulunuyordu.

Buğday fiyatlarını korumakta devam etmek memleket için hayatî ehemmiyeti haiz bir mesele idi. Memleket dahilinde para tedavülünü ve istihlaki tanzim etmek ve istihsalimizi tehlikeye düşürmemek için işe devam etmek zarureti vardı. Alım merkezlerinin daha ziyade arttırılması düşünüldü. Bu suretle çifçiye lazım olan yardım hem daha ziyade şümullendirilmiş ve hem de alınacak buğdayları daha geniş bir sahaya yaymak suretiyle muhafaza müşkülatı hafifletilmiş olacaktı.

Ancak iş büyüdükçe külfetleri daha geniş bir nisbette artıyordu. Buğday meselesinin memleketimiz için her bakımdan hayatî bir ehemmiyeti haiz olduğu söz götürmez bir hakikat bulunduğu halde cümhuriyet devrinden evel bu mesele hiçbir zaman layık olduğu ehemmiyetle ele alınmamış, yer yer ve sık sık tahaddüs eden kuraklık senelerinde halkın ıztırapları karşısında şöyle böyle tedbirler almakla iktifa edilmiştir. Anadolu şimendifer idaresi tarafından yalnız ihracattaki tahmil ve tahliye işlerini tanzim etmek üzere haddi zatinde ihtiyaca kâfi olmıyan bir silodan başka memleketin hiçbir tarafında o devirlerde yapılmış bir siloya ve hattâ fennî evsafı haiz bir ambara tesadüf edilememektedir.

Halbuki ehemmiyetine işaret ettiğimiz bu meselenin halli için her şeyden evel lazım olan şart, silo ve ambarların bulunmasıdır. Bu itibarla Cümhuriyet Hükûmeti hem buğday fiyatlarını korumak ve hem de silo ihtiyaçlarını temin etmek gibi iki büyük meseleyi birden ele almak mecburiyeti karşısında kaldı. Silo deyip geçmsmek lazımdır. Bugün fennî evsaf ve şeraiti haiz 4000 tonluk bir silonun meydana gelmesi 280 bin lira kadar bir fedakârlığa mütevekkıftır. Memleketimizde daimî surette en az 200 bin tonluk bir buğday stoku bulundurmak zaruretini gözönüne alırsak ve bunun en az yarısını alabilecek silo ve yarısını alabilecek ambar vücude getirilmesi icap edeceğini de düşünürsek bu işi başarmak için ne kadar fedakârlıkta bulunmamıza ihtiyaç bulunduğu kendiliğinden tezahür eder. Kaldı ki, işin ekonomik olması şeraiti de vazedilecek olursa ilk külfet daha ziyade de artacaktır.

İşte bütün bu büyük meseleyi halle doğru yürümek için Büyük Millet Meclisinin bu seneki içtimaının sonlarına doğru kabul olunan bir kanunla un üzerinden bir vergi almak ıztırarı hasıl oldu. Bu vergiyi memnuniyetle karşılamıyanlar veya istiksar edenler bunun matuf olduğu gaye ve hedefi her halde layıkiyle ihata etmemiş olsalar gerektir.

Teferrüat ve tatbikata ait olan noksanlar kolaylıkla ıslah edilebilir. Ama, verginin esası mevzubahs olunca memleket iktısadiyatı ve hayatî meseleleri üzerinde az çok düşünmüş ve zihin yormuş her münevver için vatandaşları ikaza çalışmanın ve bu ehemmiyeti layıkiyle kavrayamamış vatandaşları ikaza çalışmanın ve bu husustaki fedakârlığın ne kadar yerinde olduğunu anlatmağa gayretlen-

menin mühim vatan borçlarından biri olduğu kanaatindeyim.

Buğday işi Büyük Şeflerimizin derinliklerine hiçbir zaman kâfi derecede nüfuz edemiyeceğimiz görüşlerinin hususî bir itina mevzuudur. Bu itinanın her halde memleket için çok hayırlı semereler vereceğinden emin olabiliriz. Her sene biraz daha tekemmül eden tedbirler bu büyük ve nazik işi, bazı zevatın telakkisi gibi, belki de bati, fakat emin adımlarla memleket için en hayırlı hedeflere doğru götürecektir.

MİLLÎ SERMAYE ve ERGANİ İSTİKRAZI

S.

İNSANLAR arasında alacakların senet şekline inkılâp ederek mütedavil bir mahiyet iktisap eylemesi sermaye tarihinde hiç şüphesiz bir dönüm noktası teşkil eder. Bir müddet sonra bu senetlerin devri matlup sahasından da harice aşarak emre muharrer senedin, poliçenin, çekin hukukî birer mevcudiyet irae eylemeleri sermayenin tedavülünde daha başka inkişafla ra yol açmıştır. Hele hisse senedi ve tahvil namı altındaki menkul kıymetler ortaya çıkınca sermayenin almış olduğu şekli seyyal beşeriyet tarihindeki belli başlı inkılâpların en ileride yürüyen âmillerinden birini vücude getirmiştir. Bu senetler ve bilhassa sonuncuları sayesinde sermaye on dokuzuncu asrın ikinci yarısı ile yirminci asrın başlangıcında ikbal zirvesine çıkmıştır, denilebilir.

Harbı umumiye gelinciye kadar son devirlerde sermaye; din, millet, akide.... gibi hâlâ dahi insanları biri-birinden ayıran maddî, manevî hudutları hiç tanımıyarak istediği zaman istediği yere gidiyor, orada yerleşiyor, canı sıkıldı mı buradan kalkıyor, keyfinin istediği başka bir memlekete geçiyordu. İstihsal âmilleri arasındaki hâkim, daha doğrusu mütehakkim vaziyeti dolayısiyle sermaye gittiği her yerde kendisi için bir mevkii ihtiram, geniş bir serbestî, hele emsalsiz bir emniyete mazhar oluyordu.

Harbı umumî bu emniyete ağır bir darbe vurdu. Şu kadar ki bu darbe tabir caiz ise daha ziyade maddî idi. Maddî avamil ve yahut maddî imkânsızlıklar bu darbeyi manen mazur gösterebiliyordu. Zihinlerde ve gönüllerde sermayeye tahsis edilmiş olan o mevkii ihtiram hiç sarsılmamış, bilhassa ecnebî sermayelerine karşı gönüller gibi kapılar da dört kanadı birden küşade bulunuyordu. Halen içinde yaşadığımız buhran devresinin mukaddimei zuhuruna kadar vaziyet aşağı yukarı böyle idi. Büyük buhranın zuhurundan sonra yani dört beş senedir vaziyet tamamen değişti, diyebiliriz. Bu sermaye gerek harp senelerinde ve harpten sonraki senelerde, gerek şu içinde yaşadığımız buhran devrinde o kadar çok ve okadar derin sarsıntılara maruz kaldık ki bu sermaye halen hiç bir kıtaya, hiç bir memlekete, hiç bir kimseye itimadı kalmadı, diyebiliriz.

Sermaye gittiği veya gideceği yerde, şeklini iktisap ettiği veya edeceği şeyde üç unsurun vücudünü arar: emniyet, seyyaliyet, müsmiriyet. Emniyetten kastedilen şey: sermayenin kendi kıvam ve bakasını halelden mahfuz tutabilmesi keyfiyetidir. Seyyaliyetten murat, istenildiği zaman sermayenin hemen nakte inkılâp edebilmesi meselesidir. Müsmiriyetten maksut olan mana ise, bu sermayenin mümkün olduğu kadar fazla bir nema temin eylemesi kaziyesidir. Alim ca-

hil herhangi bir sermaye sahibi yoktur ki, bilerek bilmiyerek, istiyerek istemiyerek mahsûli tasarrufatı için bu üç unsuru aramasın. Halbuki, Umumî Harp, ondan sonrası, hele son buhran seneleri şu üç unsura, bilhassa emniyet unsuruna balta vurmakta birbirleriyle âdeta müsabakaya giriştiler. Enflasyon neticesi para kıymetlerindeki zayiat, döviz takyidatı, tatili tediyat ve emsali avamil sermayeler için medarı hayat olan o unsurlar namına hariçte hiçbir şey bırakmamağa azmetmiş görünmektedirler.

İşte bu şerait karşısında her memleketin millî sermayeleri nereye gideceklerini, ne yapacaklarını şaşırdılar. Cihanın bu karmakarışık devrinde aradıkları unsurları gene dahilde, gene millî hudutları içinde buldular, denilebilir. Kendi memleketimiz için de hal bu merkezdedir. Son buhran senelerinde kendi millî sermayemiz de hedefini az çok tayin edemez bir hale gelmiştir. Memleketin bazı aksamında bu sermayenin belki de biraz haddinden fazla gayrı menkulâta temayül etmesi bu yüzdendir, denilebilir.

Sermaye noktai nazarından cihanın şu yukarıda tasvir ettiğimiz vaziyeti müvacehesinde, hükûmetin dahilî istikrazlar tertibi suretiyle açmağa başladığı yol, zamanında ve mesut bir çığırdır, diyebiliriz. Mütevazin bütçeli bir devletin tahvilatı kadar sermaye için emniyet telkin ve temin eden bir mahalli tenmiye yoktur. Seyyaliyet meselesine gelince: Ergani istikrazına yatacak bir para, sahibi için her zaman elde bir paradan başka bir şey değildir. O kadar seyyaldir. Her an için borsada nakte tahvil edilebilir. Rehnin, ipoteğin, herhangi bir gayrı menkulün ve emsalinin nakte tahvili gibi uzun boylu merasim ve tekellüf burada yoktur. Müsmiriyet zaviyesinden ise: %5,26 nispetindeki faizin yanı başında altı ayda bir gelen ikramiye, tahvil sahibi için mukannen ve muttarit bir nemayı maddîye inzimam eylemiş tatlı ve meşru bir heyecan membaıdır.

On seneden mukaddem devletin faiz mıkdarını tenzil edememesi hiçbir zaman tahvil kuponlarını vesaireyi vergiye tâbi tutamaması ve sonra tahvilatın başa baş kıymetiyle teminat makamında kabulü gibi menfaat ve faydalarını da bir tarafa bırakıyoruz. Yalnız bu mebhasta bir noktayı ilave etmekten kendimizi alamayız:

Devlet bu istikraz ile gerçi halkın "vatanperverliğine" değil, belki doğrudan doğruya "hissi menfaatine" müracaat etmiştir. Fakat bu hissi menfaatin yanı başında vatan ve memleket hissinin de tatmin edileceğini düşünemiyecek kadar Türk milleti feleğin az elem ve kahrını mı görmüştür?. Fert menfaatinin memleket menfaatinden ayrılamıyacak derecede birbirine girişmiş ve kenetlenmiş olduğunu Türkler kadar yakından görmüş ve duymuş milletlerin adedi azdır, diyebiliriz. İstikraz bâliğinin mahalli tahsisi: Demiryolu şeklinde memleketin garptan şarka doğru taazzuv etmekte olan bir bel kemiğidir. Şurası da ayrıca düşünülmelidir ki, bu hat, aynı zamanda fıtratın müstesna bir ihsanına mazhar olmuş Ergani madeni gibi bir servet membaını işletecektir.

BELEDİYELER

K. NACİ

YERYÜZÜNDE her büyük işin başında Türk vardır. Umumî tarih, harp tarihi, her türlü yaşayış ve ilerleyiş bakımından medeniyet tarihi, Türk eliyle yazıldığı gibi, belediye ve şehircilik tarihinin başlangıcı da Türk emeğiyle yazılmıştır.

Altaylarda, Hazer denizi kenarlarında, Fırat suyu kıyılarında dünyanın ilk şehirlerini kuran Türk çocuklarıdır. Otrar, Kent, Yongikent, Sağanak, Atlak, Almalık, Balasağon, Barshan, Oruk, Suz, İlibalık şehirleri Türk emeğinin örneklerdir.

Dünyada ilk kıvılcımı bulan muhakak bir Türk idi. İlk evi yapan da bir Türktür. Fakat her halde ilk ev, ilk kıvılcımdan önce meydana gelmiştir. Çünkü ateş ve kül ile iş emareleri ev inşasından sonraki devirlerde görünmektedir.

Gerek en eski Türk şehirlerinde ve gerek eski şehirler arasında adı geçen (Su), Menfis, Tep, Efes, Sart Trova'dan sonra Atina ve Roma'da dahi belde = cite vaziyeti vardı. Fakat bugünkü anladığımız manada belediyecilik yoktu.

O zamanki şehirlerden birçokları, bugünkü müstakil milletlerin uğrunda kan döktükleri birçok haklara sahipti. Pek yakın sahalarda aynı kandan iki şehir halkı istiklal ve hakimiyet davasında birbiriyle çarpışabilirdi. Şehir idaresi devlet ve hükûmet idaresi mahiyetinde idi. Bu idare şekillerine, ilk hükûmet veya ilk belediye demek hemen aynı vaziyeti ifade eder.

Belediyeciliği, memleket idaresinde yüksek vazife gibi görenler bu ilk şeklin ilk hükûmetten ziyade, ilk belediye olduğunda ısrar ederler. Ve belediye, dünyada mevcut içtimaî kuruluşların birincisidir. Kanun ve nizam ile değil, ihtiyaç üzerine kendiliğinden kurulmuştur derler.

Buna mukabil bugünkü düşünüş şekillerine göre bu ilk kuruluş, ilk hükûmet ve ilk devletti diyenler ve bunda ısrar edenler de vardır.

Bu ilmî münakaşanın sonu ne olursa olsun, halen muhtelif devletlerin mahallî idare ve belediye işlerinde tuttukları yol, siyasî ve millî birlik için yüzumlu görülen salahiyetleri merkezden kullanmak ve devletin siyasî kuruluşunu sarsmıyacak salahiyetlerin de mahallî halkın mahallî meclisleri vasıtasiyle kullanması şeklindedir.

Mahallî vazifeler görülürken, devlet birliğini sarsacak hareketlere mahal kalmamak üzere bu idarelerin hükûmetçe mürakabesi ve bu kontrolün derece ve nispeti de uzun, derin münakaşa mevzuu olmaktadır. Bu tetkiklerin neticesinde iki sistem mey-

dana çıkmıştır. Birinci sistemde mahallî idareler ve belediyeler kendi kanunlarına göre hareket etmek şartiyle hür ve muhtar ve mahallî hizmetlerde müstakil olmalıdırlar.

Bu vaziyette idare edilen mahallî hizmetler, mahallî irat ile ifa edildikçe hükûmet mürakabesi varit değildir. Yalnız devlet bütçesinden tahsisat ayırarak bir kısım hizmetler ihdas edilir ve bunların yapılması mahallî teşekküllere tevdi olunursa, hükûmet kendi verdiği paraların nasıl harcandığını mürakabe edebilir. Yani, hükûmet, mahallî idareleri kontrol salahiyetini satın alabilir. Cihan belediyeciliğinde bu sistem İngiliz usulü diye anılmaktadır.

İkinci şekle gelince: Mahallî idareler ve belediyelere bırakılan vazife ve hizmetler ve bunların icrasına ait salahiyetler, birçok sahalarda devlet birliğini ve hükûmet kuruluşunu ve hattâ millî ilerleyişi ehemmiyetle alakadar eder. Bundan dolayı da mahallî idarelerin kuruluş ve işleyişlerini daimî surette gözönünde bulundurmak lazımdır.

Bu takdirde belediye ve mahallî idare, vesayet altındadır. Yeryüzü belediyeciliğinde bu sisteme de Fransız usulü diyorlar.

Filhakika her iki usulün de kendine göre iyi tarafları veya eksik kısımları vardır. Fakat her memleket kendi millî yaşayışına ve ahalisinin âdetlerine göre tuttuğu yolda yürümekte ve gerek mürakabeli, gerek muhtar, hangisini kabul etmiş olursa olsun, hemşehrilerinin en ince ihtiyaçlarını en küçük teferüata varıncaya kadar tatmin yollarını bulmaktadırlar.

Mesela her iki idare şeklinin aslı, intihapla vücude gelmiş meclisler olduğu halde, büyük bir felaketten sonra veya yeni ve mühim hamleler için, bu şekillerden vaz geçerek, başka ve yeni usuller tatbik edenler de vardır.

Birleşik Amerika'nın Texas Hükûmetinin (Galveston) şehri 1900 senesinde, sıcak memleketlere mahsus bir siklon neticesinde kâmilen harap olunca, intihaplı meclis yerine iş adamlarından mürekkep 5 kişilik bir comisyon kuruldu. Aradan birisi reislik yaptı. Bütün malî ve icraî salahiyetler bu komisyona verildi. Her aza komiser sıfatiyle belediye iş şubelerinden birisinin başına geçti.

Bu komisyonlu belediyecilik bilhassa küçük komunlar için çok faydalı oldu. Amerika Hükûmeti Vaşington Belediyesi için de bu usulü kabul etti. (Komisyonda iki intihaplı aza, bir mansup komiser vardır).

Bu sistemden daha sonra revaç bulmuş bir de (Citymanager) belediye idaresi şekli vardır. (Dayton) şehrinin 1894 te su altında kalması felaketi üzerine inkişaf etmiş ve modern telakki edilen bir belediyecilik sistemidir.

Yeni içtimaî cereyanlar, hükûmet idarelerinde nasıl ki yeni tedbirler alınmasını icap ettirmekte ise, belediyecilikte de yeni ihtiyaçlar eski usullerin derhal terkedilmesine ve son içtimaî ve iktısadî tetkiklere göre yeni belediye sistemlerinin meydana gelmesine saik olmaktadır.

" " "

Belde ve belediye idarelerinin

muhtelif şekilleri arasında belediyecilik tarihinde mühim bir mevki işgal eden bir de Türk belediyeciliği vardır.

Türk şehirciliği, Türk mimarîsi ve Türk idareciliği başbaşa ve yanyana bütün tarih boyunca ilerlemiş ve nihayet dört senedenberi tatbik edilmekte bulunan Cümhuriyet Belediye Kanununda Türk belediyeciliği, mevzuat ve yeni hükümler bakımından en mütekâmil şeklini almıştır.

Bu kanunun Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sırasında İsmet Paşa hükûmeti namına beyanatta bulunan Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey demiştir ki:

"Hükûmetimiz, her işte olduğu gibi bu kanun layihasını da Türk istiklal ve inkılâbının Büyük Lideri GAZİ'den aldığı ilham ve onun çizdiği direktifle hazırlamıştır.„

Kanunun birinci maddesinde, Türk belediyeciliği şöyle tarif edilmiştir:

"Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahallî mahiyette müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmî bir şahsiyettir.„

Kanunda ana düşünce olarak üç esas göze çarpar:

1 — Kanunlara muhalif olmıyarak mahallî ihtiyaçları karşılıyan her türlü tedbirleri almakta belediyelerin serbest olması;

2 — İntihaplı meclisler vasıtasiyle bütün belediye işleri üzerinde halk mürakabesi;

3 — Belediye işlerinde kanunî hükümlerin en iyi şekilde tatbikini temin için kuvvetli bir hükûmet kontrolu.

Bunlardan birinci kısma ait salahiyet, Belediye Kanununun dokuzuncu maddesinin ilk fıkrasında şöyle izah edilmiştir:

"Belediye İdareleri, kanunen kendilerine tahmil edilen vazife ve hizmetleri ifa ettikten sonra belde sakinlerinin müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tesviye edecek her türlü teşebbüsatı icra ederler.„

İkinci kısma ait salahiyet ise kanunun yirminci maddesinde:

"Belediye meclisleri, intihap devreleri dört sene olmak üzere intihap hakkını haiz hemşehriler tarafından doğrudan doğruya intihap olunur" şeklinde gösterilmiştir.

Bu madde, kanunun 13 üncü maddesiyle alakalıdır. Mezkûr maddede:

"Her Türk, nüfus kütüğünde yerli olarak yazıldığı beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin belediye işlerinde, reye, intihaba, belediye idaresine iştirake ve belde idaresinin devamlı yardımlarından istifadeye hakları vardır" denilerek hemşehrilerin hakları tavzih olunmuştur.

Bu haklara mukabil de 14 üncü madde ile hemşehrilere vazifeler verilmiştir, şöyleki:

"Belediye sınırı içinde oturan, bulunan, ilişiği olan her şahıs belediyekanuna, nizam ve talimatatına müstenit emirlerini, hükümlerini tutmak, yapmak, resim ve harç ve ücret ve aidatlarını vermekle mükelleftir."

Onüçüncü madde ile hemşehrilere tanınan intihap hakkı, bu maddedeki sarahate göre yalnız bir beldenin nüfus kütüğünde yerli olarak yazılı bulunanlara münhasır gibi görünmekte ise de, 14 üncü madde ile kendilerine

vazife verilenler arasında sayılan: "Oturan, bulunan, ilişiği olan" kaydi ile 23 üncü madenin ikinci fıkrasında:

İntihap şartları arasında "intihap başlamadan evel lâakal altı aydanberi beldede ikamet etmekte olduğunu vesaik ile ispat etmek" şeklinde konulan kayıt, intihapçıların hududunu genişletmiş ve belediye işlerine iştirak edecek kimselerin sayısını çoğaltmıştır.

23 ünc ümaddenin birinci fıkrası intihaba iştirak için "Türk olmak" kaydını mutlak olarak zikretmekle, cümhuriyetten evel Türk kadınları için tanınmamış olan bir hakkı Cümhuriyet Hükûmeti kabul etmiş ve medenî dünyada belediye işlerinde çok ilerde bulunduklarını iddia eden birçok milletleri geride bırakmıştır.

Aynı maddenin üçüncü fıkrası intihaba iştirak için 18 yaşını bitirmiş olmayı kâfi görmüştür. Halbuki birçok Avrupa hükûmetlerinde yaş haddi 23-24 tür. Belediyecilikte en ileri sayılan Birleşik Amerika'da bile intihap hakkı 21 yaşından sonra olanlar için tanınmıştı.

Bu ikinci geniş salahiyetlerde Türk Cümhuriyeti, halkçılık prensipinde birçok demokrat milletlerin henüz kabul edemediği yaş nispetini alarak daha çok vatandaşı belediye işlerine iştirak ettirmiştir.

Bir kısım Avrupa hükûmetlerinde ve mesela Belçika'da intihap günü için intihapçılara tanınmış başka bir salahiyet vardır:

İntihap günü kendi ikametgâhından veya rey vereceği mahalden uzak olan intihapçılar yol masrafı hükûmete ait olmak üzere en yakın istasyondan trene binip rey yerin gelebilirler. Bu şart Belçika'da intihaba iştirakin mecburî olmasından mütevellittir. Rey vermiyenler için muayyen cezalar vardır.

Buna benzer bir salahiyet de Yugoslavya'da vardır. İntihapçılar intihap gününden beş gün evelinden başlamak üzere beş gün içinde mecburî veya askerî bir hizmete çağrılmaz. (Fevkalâde haller müstesnadır.)

Bizim yeni kanunumuzun ilk intihap devresi nihayet buluyoı şimdi bütün belediyelerimiz intihap hazırlıklariyle meşguldürler.

Yeni kanunumuzun kabul ettiği mühim esaslardan birisi de belediye meclis müzakerelerinin 56 ıncı maddeye göre açık ve alenî olmasıdır. Eski kanunda böyle bir hüküm yoktu. Bu esas, halkın rey verdiği azaların belediye işlerini görürken müzakere ve münakaşaları dinliyebilmesi için kabul edilmiştir.

Bu madde hükmü ile halk mürakabesi takviye ve ikmal edilmiş oluyor.

Üçüncü kısım hükûmet mürakabesine gelince:

1 — 52 inci madde mucibince intihabın iptali;

2 — 53 üncü maddeye göre meclisin feshi;

3 — 71 inci maddeye tevfikan belediye meclisi kararlarından kanunı hükümlere istinaden icap edenlerin mülkiy âmirlerince tasdiki;

4 — 123 üncü madde ahkâmını göz

önünde bulundurarak bütçelerin tasdiki... gibi salahiyetler hükûmet kontrolünü temin için konulmuştur.

Önümüzdeki Eylûl ayından sonra yapılacak belediye intihapları, cümhuriyet belediyelerinin ikinci çalışma devresi olacak ve medeniyet dünyasında, Türk yapıcılığının akıllara hayret verecek şekilde nasıl ilerlediğini gösterecektir.

CEMİYET İLMİNİN TEZATLARI II

MEHMET SERVET

FERT de, cemiyet de aynı tarzda birer vakıadır.

Bunların her ikisinde de bir şeyin varlığı hakkında düşünebileceğimiz bütün keyfiyetleri görebiliriz: Her ikisi de, şuurumuz üzerinde kendilerine has tesirler uyandırmak suretiyle varlıklarını bize kabul ettirirler. Fert, yaptığı hareketleri ve fiilleriyle, yaşadığı ve ifade ettiği düşünceleri ve duyuşlariyle az çok sistemli bir bütün demektir. Cemiyet de tıpkı bir atmosfer gibi bu fertleri saran, onlarla mütemadi bir tesir ve aksi tesir münasebetini haiz bulunan koskoca bir hadiseler sistemidir. Bunların arasındaki münasebetler ve keyfiyet farkları ne olursa olsun, her ikisine de aynı hakla var demeğe mecburuz.

Ancak ilk bakışta bu kadar basit görünen bu hüküm, her zaman aynı manada anlaşılmamıştır.

Pratik hayat için bu derece bedihî gözüken hakikat, cemiyet meselelerini düşünürken umulmıyacak bir nisbette inkâr edilmiştir.

Ya cemiyeti yok farzetmek, onu fertlerin arasında şu veya bu şekilde meydana çıkıvermiş ikinci ve tali derecede bir varlık, bir gölge addetmek, yahut ferdi cemiyete maletmek, ferdin hüviyetini ve varlığını ikinci dereceye indirmek, onu bir gölge farzetmek. İşte bu iki tarz düşünüş, cemiyet işleri üzerindeki bütün hükümlerimize devir devir hakim olmuştur.

Bu iki nevi düşünüş birbirinden tamamen ayrı iki çerçeve, iki pota gibidir. Bütün anlayışlarımız, hükümlerimiz ve arzularımız, bunların içine dökülüp kalıp alırlar. Zihnimize bunlardan biri ötekinden bambaşka bir nisbet verir, bamaşka bir kuvvet kazandırır. Bu çerçevelerden hangisine kendimizi kaptırırsak, ister istemez, bilerek bilmiyerek onun nizamına uyarız ve hadiseleri başka türlü bir perspektif içine koyarız. Hattâ önümüzdeki hadisat yığınından kopup bize doğru gelecek, sivrilip ön safa geçecek olanlar, bu zihin çerçevelerine göre değişir.

Demek ki tıpkı madde-mana tezadı gibi, fert-cemiyet tezadı da, bizi istediğimiz gibi değil, mecbur olduğumuz tarzda düşünmeğe sevkeder.

Bu vakıa, dikkatimizi üzerinde ne kadar çok tutsa, yeridir. Hakikaten bunun en sarih tesirlerini, şahsiyetimizi ayrı bir varlık halinde yaşadığımız ferdî hayatımızda olduğu kadar bu mevzulara dair sistemli düşüncelerimizde de aynı kuvvette görebiliriz.

„"„

Fert ve cemiyet tezadının sistemli düşüncelerimizde nasıl köklü tesirler yapmış olduğunu tetkik için pek çok misaller bulunabilir. Bunlara sadece birkaç örnek vermeğe çalışalım:

Gerek büyük filozofların sistemleri içinde ve gerek hukukçu âlimlerin eserlerinde umumiyetle "hukuk felsefesi,, adı verilen bir bilgi şubesi vardır. Bu şubenin en mühim meselelerinden biri, devlet müessesesine zihnen meşru ve makul bir temel hazırlamak, yâni dvleti izah etmektir. Bu mes'ele, binbir çeşit arzeden sualler halinde ortaya konmuştur. Devletin menşeine, fonksiyonuna, şekillerine, fert ile olan münasebetlerine, kanunların nevilerine ve vazifelerine dair tedvin edilen şekil şekil sualler vardır ki hepsi, nihayet devletin mahiyetini izah hedefini takip eder. Bütün bu sualleri ve onlara verilen cevapları tenkidî bir şekilde gözden geçirirsek görürüz ki hepsi, yukarda kaydettiğimiz şekilde birbirine zıt iki hal tarzına varmaktadır.

Eski Yunan felsefesinin presocratique devrinde başlıyan bir cereyan, onu şuurlu bir takım ferdî iradelerin tecellisi olmak üzere görür; bu görüş, muhtelif tarih devirlerinde bazan mağlup olarak ortadan kaybolmuş, bazan da tekrar eski kuvvetiyle, fakat başka şekillerde meydana çıkmıştır. Renaissance'da gördüğümüz tabiî hukuk fikri, aynı istikamettedir. Daha sonra Avrupa'da on sekizinci asırda ışık devri, içtimaî mukavele nazariyesiyle, bu cereyanın en münkeşif bir nümunesini verir.

Bu istikametin tamamiyle zıddı olmak üzere, Sokrat — Eflâtun — Aristo triumvirası, fertlerin üstünde ve onlardan daha reel bir devlet fikrini canlandırdı. Bu fikrin stoïcisme'den geçerek Avrupa Ortazaman felsefesinde — hattâ hıristiyanlığın devlet düşmanlığı şeklindeki dogmasına rağmen — Societas ve Universitas tefrikiyle gene külü cüz'e hâkim kılan bir telakkiye varıyor. Bunun da en yüksek şekline Alman felsefesinde ve bilhassa Hegel'de rastgeliyoruz.

Bu cereyan da evelki gibi zaman zaman mağlûp veya hâkim gözüküyor.

İçtimaî cereyanların ritmini arıyanlar için en sağlam esas hiç şüphesiz, bu zıt cereyanların biribirini yıkarak, biri ötekinin yerini alarak kovalayışlarındaki sebepleri bulup çıkarmaktır....

Hukuk mevzularının münakaşasında sarih olan bu hali, cemiyet ilminin bundan öteki kısımlarında da kolayca sezmek kabildir.

Aynı mes'eleyi, bir iktısat mes'elesi olarak görünce, bir taraftan kameralistik ve merkantilizm ile başlıyan devlet iktısatçılığı, sonra Phyisocratie ve İngiliz mektebi ile şuurlu olarak meydana çıkan fert iktısatçılığı şeklinde birbirine zıt iki telâkki tarzı ile karşılaşırız. Bunların muhtelif şekilleri, herkes biliyor ki, bugünkü Avrupa cemiyetlerinde de açık veya gizli bir mücadele halindedir.

" Güzel, doğrudur „ diyen san'at nazariyesinde, san'atkârın serbest ve kayıtsız heveslerini her şeye hâkim gören ferdiyetçiliği, "faydalı güzeldir,, diyen aksi nazariyede de, san'atkâra cemaati ve kütleyi hâkim gören cemiyetçiliği sezmemek mümkün değildir.

İlk bakışta tamamiyle akademik mahiyette gözüken bir mevzuu, — sadece bu meselenin zihnimiz için nasıl antinomique, yani lehte ve aleyhte aynı derecede kuvvetli delil bulmanın

mümkün olduğu bir yapıyı haiz bulunduğunu göstermek maksadiyle — kaydedeceğim.

Tarih metodolojisi ile meşgul olanlar arasında hâlâ kapanmamış bir münakaşa vardır: Tarih yalnız "ferdî,,-yi, "fevkal'âde,,yi, "kıymetli" yi ve "tesadüfî,, yi kavrıyabilir; zaten tarihî hâdise yalnız bunlardan ibarettir. Müşterek "her günkü,, vak'a, ne tarihîdir, ne de kıymetlidir; onun için tabiat ilimlerinde teşkil edebildiğimiz mefhumlara ve bulabildiğimiz kanunlara tarih yabancıdır: Eşyanın sayısız çokluğunu görmek için yaptığımız mefhumlar, sadece orijinaliteden ibaret olan hiç bir tarihî vakayı ihata edemiyeceği gibi, hâdiselerin sayısız çokluğunu gidermek için bulduğumuz kanunlar da, hiç bir tarihî akışı kavrıyamaz.

Bu kanaatin tamamiyle karşısında olanlar arasında tarihçiler bile vardır: Bir Rickert'e mukabil daima bir tarihçi K. Lamprecht'i bulmak mümkündür. Lamprecht'in ferdi cemiyetin mahsulü addeden tarihçi görüşü ile, "tarihte kanun,, fikrini bir tenakuz olarak reddeden Rickert'in anlayışı arasında bir mukayese yapmadan evel bilmek lâzımdır ki her iki zıt görüş hiç de basit bir müşahede ve muhakeme yanlışlığından çıkmış değildir.

Nihayet, tetkik ettiğimiz mevzuu doğrudan doğruya kendisine mâleden ve müsbet bir usulle halletmeği vâdeden sosyolojiye gelelim.

Bugünkü sosyoloji mekteplerini hiç yanılmadan ve çok kat'î olarak iki kısma ayırmak mümkündür: a) ferdiyetçi, b) cemiyetçi mektepler. Her iki cinsin tâlî birçok hususiyet gösteren mevzuları olmakla beraber esas mes'elede açık veya gizli olarak daima fert ve cemiyet karşılaşmasında bir tarafı ister istemez ötekine üstün tutmak temayülü umumîdir, diyebiliriz.

Ferdiyetçi içtimaiyat mektepleri, çok defa para ve hayat esaslarına, yahut fiziyolojik hareket noktalarına dayanırlar; bunların arasına bir takım iktısatçı-sosyologlar ile materyalist içtimaiyat taraftarlarının da büyük bir kısmını koyabiliriz. Bunlara göre, cemiyet, ya fertlerin doğuşlarında getirdikleri bir instinkt'in eseridir (başta Mac Dougall olmak üzere birçok Amerika sosyologları); bu takdirde ferdî şuurdaki unsurlara bağlı bir cemiyet tahlili ortaya çıkar; yahut cemiyet, fertler arası, interindividuel, tesir ve aksi tesirlerin ördüğü bir şebekeden başka bir şey değildir. (G. Dumas, L'interpsychhologie).

Nihayet ferdî şuurun taklit ve telkin esası üzerine kurulmuş bir genişleyişinden başka bir şey olmıyan bir cemiyet telakkisi doğabilir (G. Tarde). Bu neviler dediğimiz gibi pek çoktur.

Buna mukabil cemiyetçi sosyoloji mektepleri de daha az mütenevvi değildir. Burada da birbirinden küçük farklar veya hareket noktaları bakımından ayrılan birçok hususiyetler görürüz. Bazıları bir nevi intellectualisme'den gelmiş ve cemiyeti ferde, ferdî ruhiyatı ihmal etmeğe gidecek kadar hâkim kılan bir mektep kurmuşlardır (A. Comte); bazılarında bir nevi moralisme'i esas olarak görece - ğimiz cemiyetçi bir telakkiye rastge -

liriz (başta E. Durkheim). Böyle bir cemiyetçi görüşüne varabilmek için hattâ iktısattan (W. Sombart) ve yahut biyolojik esaslardan (Espinas) hareket etmek bile mümkündür.

"

Mevzuumuzu bu kadar açtıktan sonra artık bir neticeye varabiliriz: Fert ve cemiyet mes'elesi, bizzat vakıaların kendisinden, hâdiselerin kendi yapılışından çıkma bir meseledir; yoksa zihnimizin yanlış olarak ortaya koyduğu bir gölge-mesele değildir. Bu kadar farklı yollardan geçerek bu kadar farklı usullerle yürüyen mütefekkirler için hiç bir zaman basit bir yanlışa kurban gittiklerini iddia etmek doğru olamaz ve yine onun içindir ki bu mes'elenin hallinde tek cepheli bir tetkik kâfi gelemez.

O halde sualin en canlı noktası, fert-cemiyet karşılaşması hakkındaki idrakin hangi yollardan geçerek şuura vardığı meselesidir.

Herkes bilir ki ferdin kendi içindeki hayatı, şuurunun işleyişi, anilmerkez bir yaşayıştır: Her fert, kâinatı, içeriden dışarıya bir bakışla seyreder. Fert göziyle arzularımız, heveslerimiz, doğru, güzel ilh gibi kıymet hükümlerimiz, ve bütün bu şuur unsurlarının tesiri altındaki fiillerimiz, hep o dışarıya hareketin ifadeleridir.

Bunların nasıl olup da şuurumuzda yer etmiş olduklarını ve ifadelerinin kendi haricimizde bir hedefi olup olmadığını bilmeyiz. Alelade ve normal yaşayışımızda bu hal, tabiî olduğu kadar zarurîdir.

İnsan niçin filan rengi tercih ettiğini, filân fikri veya hareketi doğru bulduğunu, filân mesleğe girdiğini ve yahut filân ülküden en derin haz duyduğunu, — eğer çok hususî bir terbiye ve alışkanlıkla varılabilecek kuvvetli bir autocritique'ten kendini geçiremezse — kendi dışında bir sebebe, aklının ve mantığının dışında bir mebdee bağlıyarak izah edemez. Halbuki bu nevi sebeplerin ve mebdelerin olması zarurîdir, sadece biz onları alel'âde yaşayışımızda tanıyamayız. Bunlar, şuurumuz karşısında, çok defa kendisini sarahatle göstermiyen ilelmerkez tesirlerdir.

Demek ki şuurumuz, böylece dışardan akıp gelen ve içerde işlendikten sonra tekrar dışarıya çevrilen bir sürü karışık akıntıların dolaştığı bir sahadır.

İşte ferdiyet ile cemiyet arasında kaydettiğimiz bu münasebetin şuurumuz için gizli ve meçhul kalışıdır ki bu münasebetin üzerimizde hemen daima bir tezat halinde tesir yapmasına sebep oluyor.

Bir çocuk, ailesinin itiyatları, yaşayışı ve malî imkânlariyle bütün arzularının hudutlandığını görür; babasının ve anasının görüşleri ve emirleriyle kendi arasında bazan sık, bazan nadir, fakat daima mevcut bir fark olduğunu duyar.

Bir teşkilât içinde, bir meslek içinde çalışan fert için de o teşkilâtın kaideleri aynı vaziyettedir. Bir memleketin kanunları, emirler ve nehiyler sistemi halinde, vatandaşların üstünde, ferdî hareketleri tanzim eden bir dış kuvvet gibi gözükür.

Halbuki hakikatte böyle midir? Doğduğu zaman — sırf insan yavrusu olduğu için — instinkt'leri asgarî-

ye inmiş, yâni hayata bir hayvan yavrusundan daha az silahlı olarak çıkmış bir çocuğun yavaş yavaş insan oluncıya kadar anasına babasına neler borçlu olduğunu ve onlar tarafından gelen emirlerin kendisini daima ne kadar çok aşan muhakemelere dayandığını göz önüne getirmek kâfidir. Bir teşkilat ve bir mesleğin, bütün kaideleri ve tazyıkiyle, ferde hürriyet veren, çalışmak, müsbet olmak imkânlarını hazırlıyan tek kaynak olduğunu, işsiz kalan bir insan kadar kimse bilemez. Bir memleketin kanunları, ferdî arzulara ve menfaatlere karşı geldiği nisbette kütlenin kudretini ve oradan yayılarak fertlere faydalı olduğunu anlamak için, zayıflamış bir devlet otoritesi içindeki kargaşalık halinde yaşayışı hatırlamak en kolay yoldur.

Bütün bu misallerde müşterek olan cihet, fert hayatının, fert düşüncesi, duygusu ve hareketinin daima kendini çepçevre sarmış bir âlemden, kendisini aşan ve aynı zamanda ihtiva eden bir küreden tesirler almağa mecbur olmasıdır.

Biz bu tesirlerin gelişini bilmedikçe, onları sadece tazyik olarak duyarız ve derhal fert ve cemiyet kavgasının içimizde uyandığını görürüz. Eğer onları, kendimizi aşan bir mantığa bağlama kimkânını bulursak, bu kavga durur ve kavganın yerini samimî bir feragat ve onunla birlikte tatlı bir doyma ve kanma duygusu alır.

Bu her zaman pratik hayatta mümkün olamıyorsa, kabahat ne ferdin, ne de cemiyetindir; ancak hayatın akışında böyle bir fatalite vardır.

"
" "

En basit şekli içinde anlatmak istediğimiz bu vakıa, hiç şüphesiz, yukarda işaret ettiğimiz ilmî ve siyasî bütün ayrılıkların kaynağıdır. Biz bunu tesbit etmekle bu ayrılıkların önüne geçmenin kabil olacağı fikrinden çok uzaktayız: Hattâ belki de pratik hayatın ve siyasetin temposunu bu ayrılıklar yapmaktadır. Ancak mes'elenin bizce ehemmiyetli cephesi, bu vakıayı şuurlu olarak bilmek ve hiç olmazsa ilmî düşüncelerimizde — müsbet olmak iddiasından vaz geçmedikçe, yâni arzularımızı değil, hakikati görmek hevesinden ayrılmadıkça — bu tezadın çemberinden kurtulmaktır.

M Ü Z E C İ L İ K

TARİH—ARKEOLOJİ—MÜZELER—TURİZM

Arkeolog, REMZİ OĞUZ

TARİH ilmi hakkında ne düşünürsek düşünelim, bugün onun geniş nüfu - zunu azaltmak imkânsızdır. Millet - lerin hiçbirinin, ne tarihi okumaktan, ne tarihi okutmaktan, ne de tarihe ait büyük çalışmalar yapmaktan alıkoy - mak akla gelebilir.

«Tarih tekerrür eder mi, etmez mi?» «Tarihi okumak ve okutmaktan insan- lar fayda mı görür, zaman mı kaybe- der? Tarih ilim midir, değil midir?» sorguları netice vermiyecek münaka - şalar doğurmuştur, ama insanların ta- rihi sevmesine, onun cazibesine kapıl- masına, bu yolda emekler harcamasına mani olamamıştır.

Bu cazibe ilkin tarihin nakil ve hi- kâye mahiyetinden ileri geliyor. İnsan her yaşta hikâyeyi sever. Roman, ti- yatro, hele sinemanın büyük nüfu - zuna kim kapılmaz? Sonra, her insan zekâsı ve vakti nisbetinde hâdiselerin sebebini, eşyanın kaynaklarını araştır- mak vasfını, daha doğarken kazanmış gibidir. Onun bu merakını gideren herşeye zevkle alâkadar olması kadar tabiî ne vardır ki?

Tarihin cazibesi hakkında insanın bu basit merakını bir izah için aldık. Yoksa bizim için tarih medenî insanın asîl yüksekliğini ,yahut yüksek bir ce- miyete mensup olduğunu gösteren he- men tek ilimdir. Bir hâdisenin aslını, bir eserin mahiyetini aramakta madde olarak ne fayda tasavvur olunabilir? Selçuk sanatinin aslını bulmak bugün için hangi mideye, hangi keseye, han- gi adaleye menfaat verebilir? Bu çeşit mes'elelerin sual ve cevabile uğraşmak için karınca, arı maişeti serancamının üstünde bir hayat seviyesine yük- selmiş olmak lâzımdır. Böyle bir me - deniyet seviyesine erişmiş insan veya cemiyet için artık tarih, hayat pren - sipleri veren bir kaynak ehemmiyeti- ni, kıymetini kazanır.

* * *

Tarihi masal olmaktan kurtaran ilimler var. Bunlar, insanlığın düşün - me, duyma, beğenme, korkma tarzını aksettiren vesikaları gözden geçirir - ler; onları tarihin - asıl ilmî manasını almak üzere - istifadesi önüne korlar. Bu ilimler Antropoloji, Etnoloji, ve Etnoğrafya, Paleontoloji, Epiğrafi, Pa leoğrafi ve nihayet Arkeoloji'dir.

İlkin, insanlığın bütün tezahürle - rine kol salan Antropoloji bugün sa - hasını daraltmak suretile mevzuuna daha hâkim bir disipline kavuşmuştur, denilebilir. Etnoloji ırkların bir çeşit fizik sosyolojisine kendini vermek su- retiyle geçmişin etnoğrafyası karakte- rini almıştır. Etnoğrafya, tetkiklerini bugünün, hiç olmazsa pek yakın mua- sır bir dünün kavimlerine, onların fi- kir ve sanat tezahürlerine hasretmiş - tir. Paleontolojinin faydası bizzat in- sanın "fossiles,,lerini mütalea etmek suretiyle, bugün yeniden alevlenen ırk meselesinde ciddî mukayese esası kur-

masıdır. Paleoğrafi, yalnız yazmalara kendini veren bir Epigrafi diye anlatılabilir.

Bütün kitabeleri tetkiki içine alan Epiğrafi, tarihin büyük esası olan chronologie'lerin meydana gelmesinde katî, tek ölçüdür, diyebiliriz.

Halbuki Epigrafiyi Arkeolojisiz bırakmak onu en tehlikeli bir kuraklığa mahkûm etmek olurdu. Bugüne kadar elimize geçen kitabelerden başka bir dayanağımız olmasaydı, tarihi güç yazardık. Halbuki kitabelerin yokluğunu âbideler ve eserlerle, yani ar - keolojinin mevzulariyle kapatmak imkânı vardır.

Tarihin milletler yanındaki sevgisini, kıymetini kısaca söylediğimiz zaman, arkeoloji için izah temelini kurmuşuz demektir. Bu izahı canlandır - mak için şunu düşünelim:

Bugün bir tarih kitabı tasavvur ediniz ki resimsizdir, haritasızdır, vesikasızdır! Yalnız sayıfalar biribiri ardından sıralanmıştır.! Böyle bir tarih kitabı ne kadar güzel, doğru yazılmış olursa olsun, bugünün alâkadar insanını tatmin edebilir mi? İşte, en basit anlayışla arkeoloji, tarihin bu eksiğini tamamlıyan ,onu canlandıran, onu roman ve masal mahiyetinden çıkaran ilimdir. Tarih insan faaliyetlerini şöyle toptan tetkik, mütalea eder. Arkeoloji kavimlerin - her ne biçimde olursa olsun - bıraktığı tutulabilir, görülebilir âbide ve eserlere müracaat eyler, onları gözden geçirir .

Arkeoloji ilim olarak yenidir. Amma esasları, unsurları insanlık kadar eskidir. Çünkü onun tetkik ettiği mevzu, insanlığın doğar, ilerler, yükselirken meydana getirdiği, kullandığı bütün eşya ve bütün yapılar, bütün şekillerdir. Bu itibarla arkeolojiyi, yapılmış işlenmiş her çeşit insan eserinin, bütün vasıtalara müracaatla tet. kiki ,iyzahı, diye tarif etmek mümkündür.

Eskiler bir nevi sevki tabiî ile: muhafazakârlık sevki tabiîsi, tecessüs sevki tabiîsi.. ile arkeolojiyi meydana getirmişlerdi. Abideleri, eserleri top - lamışlar, onları gayesiz, prensipsiz, mütalea eylemişler, yani bir çeşit "empirisme,, yapmışlardı.

Eski Yunanlılardır ki bu hususta ciddî eserler bıraktılar. Homiros'in mitoloji ve efsane kaynağı şiirleri, Heredot'un, hele eski devirlerin (İbni Haldun) u olan Thucydide'in kitapları siyasî müesseselerin, büyük devlet hâdiselerinin tarihini değil, devirlerindeki medeniyetin hemen bütün maddî mahsullerini bize tanıtırlar.

Thucydide'in arkeoloji kelimesini açıkça ilk kullanan müellif olduğunu kaydetmeliyiz. Daha sonra ve bilhassa Carystos'lu Antigone, Samos'lu Douris, Polémon "le Periégète,, ve hele Anadolulu Pausanias gibi tarihçi reh - berlerle arkeoloji zihniyetine zemin meydana geliyor. Müze ve kitaphaneler biribiri ardından doğuyor. Roma bu zihniyet zeminini "arkayıklığa ö - zenme" cereyanile kuvvetlendiriyor. Kiliseler ve din adamları mukaddes hatıra, eşya ve yerleri muhafaza ederek arkeolojiye hizmet ediyorlar. Fakat arkeolojinin tam manasile doğması için aklın, vicdan hürriyetinin hâki - miyeti; hayal yerini tenkidin tutması lâzımdı. Wolff'un dediği gibi, gayesi insanı ve insanlığı -olduğu gibi - tanımaya yönelen arkeolojinin bütün

tetkiklerin garazsız ivazsız doğması ancak muayyen bir medeniyet seviyesine erişilmekle mümkündü. Rönesans la beraber insanlık bu seviyeye yeniden tırmanmaya başladı. Onsekizinci asırda Wincklemann'ın prensipleriyle arkeoloji modern bir ilim olmaya namzettir. Ondokuzuncu asrın sonunda artık o eserleri tarih ve bulundukları yer sırasile ayırma usulü ve disiplini ile doğmuş bulunuyor.

Bugün arkeolojiyi bir "ölüler ilmi" gibi göz önüne getirmek, fuzulî bir masraf ve sıkıntıya sebep olan bir lüks telâkki etmek devri çoktan geçmiştir. Arkeoloji bugün millî uyanıklıkların yaratıcısı olan ve millî serveti çoğaltan tefekkürlerin de en başında gelmektedir. Medeniyetleri geçmişteki klâsik medeniyetlerin varisi olarak görülen garp milletleri gibi bizim için de arkeoloji millî, insanî ve medenî cepheleri olan büyük bir davadır.

Arkeolojinin lüzumuna inanmak için şunu hatırlatmak yeter: Bugünün medeniyeti bir mucize değildir. Her medeniyet gibi, daimî bir geliş ve akışla özü geçmiştendir. Kökü geçmişe ulalıdır.

Bu itibarla hiç bir bilgi, san'at şubesi arkeoloji kadar bir cemiyetin aslını, medeniyetini tanıtmaz. Bir cemiyetin insanlık arasındaki yerini arkeolojiden daha açık hangi ilim gösterebilir? Türkler ki asırlar ve asırlarca içli dışlı ihmale, iftiraya boğulmuş bir millettir. Onların Rönesans'ını arkeolojiden daha esaslı hangi şey hazırlıyabilir?

* * *

İlim, bildiklerimizin sıraya, nizama konması, bir disipline erişmesidir ki tasvir ve izah gibi iki safhayı içine alır. Arkeoloji için bu tasvir ve izah ancak eserlerle ve eserler üzerinde mümkündür. Bu eserlerse çok kere yerin altında, yahut arkeoloğun erişemiyeceği kadar uzak ve gizli yerlerdedir. Onun içindir ki arkeolojide ilim nesli ve ilim an'anesinin meydana gelebilmesi ancak bir suretle mümkündür: müzelerle! Bu bakımdan, klinik ve lâboratuvar doktor için neyse müzeler arkeoloğ için odur.

İlmî manasile müzenin doğması: arkeolojinin araştırma ve hüküm verme metodunu bulabilmesi sayesindedir. Eline geçen eserleri tarih sırasile, keşfedildikleri yer sırasile, yapıldıkları madde sırasile ayırmak metodile şahsiyetini kazanan arkeoloji, böylece ayırdığı, dizdiği eserleri..; sıralarını bozmadan, ilmî kıymetlerine zarar vermeden muhafaza ederek onları istenen zamanda talebeye, ilim adamlarına, sanatkârlara, tarihçilerimizin önüne çıkarabilmek mecburiyetinde kaldı. Bugünün büyük ve ilmî müzeleri böylece doğdu.

Yalnız, müze fikri çok eskidir. Medeniyetin, sanatin.. meydana gelmesi, ancak birikmiş, biriktirilmiş kudretler sayesindedir, hayvanla insan arasındaki asıl fark bu biriktirmedir, dersem müze fikrinin insaniyet kadar eski olduğu kabul olunabilir.

Fakat, bizim bugün anladığımız müze fikrine yakın esaslar içinde yapılan ilk müzeler, "Güzel san'atlar" a hasredilmiştir. Bu hususta bildiğimiz en eski örnek kadîm Yunanlıların Atina Akropolünde, büyük merasim kapısı olan Propyleés'nin sol kanadında yaptıkları Pinacothèque (resim müze-

si) dir. Burasının Polygnote, Micon, Panaïnos, Apollodore, Zeupis ve Parrhasios gibi klâsik devir üstatlarının parçalarını barındırdığını, daha sonraki müelliflerin verdiği malûmatla öğreniyoruz.

İkinci vesikayı Makedonyalı İskender'den sonra Mısır'da hüküm süren Lagides hânedanından Ptolemée Philadelphe'in, milâttan önce III üncü asrın ortalarına doğru İskenderiye'de kurduğu müze teşkil eder. Fakat bu müessese, müze kelimesinin ilk manasına - yani Mouseion kelimesine - uygun olacak surette, olup, yalnız eski müelliflerin verdiği malûmatla öğreniyoruz ki hem seçme san'at eserlerinin yeraldığı, hem kitaphane, hem edebiyat ve müsahabe salonlarından meydana geliyordu.

Üçüncü vesikayı - bizim Bergamamızda - Milâttan önce III üncü asırda hükûmet kurmuş olan Attalides hânedanından gelen Eumène ve Attakle'ın meydana getirdiği müze teşkil eder. Klâsik Yunan heykeltraşlığının şâheserlerine ait kopyalarla hellentistik devrin en güzel parçalarını barındıran bu müzeyi biz, yalnız kadim müelliflerin nakilleriyle öğrenmiş değiliz. Bundan 60 sene kadar önce oralarda başlıyan hafriyatlar bu müzenin yerini, şeklini ve içindeki eserlerin bir kısmını bize teslim etmiş bulunuyor.

Roma ve Bizans, kadim devirlerin çok karakteristik birer "müze - şehir"ini meydana getirmişlerdi. İki beldenin de soyduğu kıt'alardan söküp aşırdığı eserler yalnız hususî evleri, villâları doldurmamıştır. Gerek Roma, gerek Bizans bu soygunculukla bilhassa donanmış; bir nevi müze meydana getirmişlerdi. Kurunu-Vusta'da kiliseler - tıpkı putperestliğin mâbetleri gibi, - san'at eserlerile bugünkü manada asârı atikanın yığılıp muhafaza olunduğu yerlerdir ki Roma ve Bizans gibi onlara da bir çeşit "müze" diye bakmak günah olmaz.

Rönesans'tan önce ve Rönesansta İtalya'daki hususî vatanperverlik, geçmişi aramağa sevkedince, bir takım koleksiyonlar toplanmaya başlandı. [İlk âsarı nefise koleksiyonunun İtalya'da 1335 te, Trevisan Forzetta tarafından toplandığını görüyoruz. Ondan sonra XVI ıncı asırda Floransa'da, Roma'da ve Napoli'de bu çeşit koleksiyonlar, müzelerin çekirdeğini teşkil ediyorlar.]

Fransa'da kolleksiyonculuk İtalya'dan sonra, hattâ İtalya'nın aleyhine başlar. Fakat muasır âlemde müzeleri hânedan kolleksiyonları halinden çıkarıp milletin terbiyesi, milletin zevki için hazırlanmış millet müesseseleri haline yükseltmek şerefi, Fransa Büyük İhtilâli'nindir. (28.VII.1793). Bütün ilmî ve modern eksiğine rağmen **Luvr** müzesinin cihanda bu kadar şöhret alması, muasır âlemde işte bu ilk **millet müzesi** oluşundandır.

Eski eserleri arıyanlar, alanlar, toplıyanlar meydana çıkınca, onu toplayıp satanlar da çoğaldı. Müzelerin ilk beşiği böylece biraz da antikacı dükkânları olmuştur. Nasıl ki müzelerin ilk şekli bir nevi depo olmak mahiyetinden kurtulamamıştı!

Bir depo, bir eski eserler deposunun mahiyetini anlamak için - ne kadar zengin olursa olsun, - bir antikacı mağazasını göz önüne getirmek yeter.

Her antikacının keyfi, zevki, eşyanın yalnız satılması düşünülerek yapılan teşhirler içinde eski eserler tam bir sefalet hayatı yaşarlar. Bir esir pazarına dökülen en seçme ırk ve aile kızlarının uğradığı hakareti bence, eski eserler, antikacının "Capharnaum'unda" tatmaktadır! Pekaz istisnalarla her yerde bu mağazalar sahibinin parasına, keyfine, ihtiyacına göre toplanmış olan eserlerin bir harmanıdır. Orada bütün bir halk, bir millet terbiyesi, zevki değil; parası olanın, satın alabilecek olanın hevesi hesaba katılmıştır. Orada eserin san'at hüviyeti değil, antikacılık borsasındaki değeri ehemmiyetli olduğundan, medeniyet tarihindeki yerine dikkat etmek ve ettirmek âdet değildir.

Satın alma ve satma hususlarını bir yana bırakırsanız, bir antikacı mağazasile bir eski eserler deposu arasında fark yoktur. Eserin yaratılışına ait kayıtsızlık aynıdır; medeniyet tarihinin halkaları arasında eserlerin benliğine yer vermek hususunda aynı bilgisizlik ve ihmal vardır; halkın göz, zevk, zekâ terbiyesi için aynı kayıtsızlık vardır.

Şüphesiz, müzelerin vazifesi ilkin eserleri korumaktır. Fakat yalnız bu vazifeye saplanıp kalan müesseselere bugün de ancak depo denebilir. Bugünkü insanların zekâsını, zevkini işleten bir teneffüs yeri gibi alınan ve kapısını halka çok genişçe açmak, gittikçe bir zaruret olan arkeoloji ve etnoğrafya müzeleri, bugün asıl şu vazifeleri yapacaktır:

1. — Arkeoloji ve etnoğrafya âlimlerine, san'at, arkeoloji ve tarih talebesine muhtaç oldukları vesikaları uygun ve ihtiyaçlarile mütenasip şekilde takdim etmek.

2. — Folklor, san'at ve arkeoloji eserlerini, ait oldukları tarih çerçevesi içinde kalabalığa öğretecek, onun bu öğrenmekten zevk almasını temin edecek şekilde hatırlatmak, hazırlamak ve takdim etmek.

Bu iki çeşit vazifenin dayandığı prensip şudur:

Müzeye gelenler hem eserlerin plâstik güzelliğini anlıyan, seven, hem de eserlrin tarih bakımından ifade ettiği manayı, vesikalık mahiyeti ehemmiyetle görecek kudrette âlimler olabilir. Yahut sadece yerleri, kıymetleri önceden, salâhiyetliler elile hazırlanmış güzel eserlerin itimat veren benlikleri karşısında ruhlarını dinlendirmek, zevklerini terbiye etmek, kültürlerini artırmak için gelen halk olabilir. Müzenin aynı yapı içinde, hattâ bitişik taksimatla bu iki çeşit ihtiyaca cevap vermesi bugün zarurîdir.

Herhalde müzeler, gezeni şaşırtan bir dağınıklıkta ve bir eşya kesafeti içinde bunalmamalıdır. Zaman mefhumunun bu kadar ehemmiyet kazandığı bir devirde, müzeye zevkini, bilgisini terbiye edip artırmak için gelenler, belli bir zaman içinde kitaplardan edinemiyecekleri faydalar elde edebilmelidirler. Bunun içinde, teşhir eşyası arasında sadece halkın terbiyesine, zevkine yarıyan meşhur müzelik parçalarla; bir muntazam depoda âlimin tetkikine ayrılan parçaları ayırmak; sadece muhafaza olunacak eşyaya mahsus da bir depo bulundurmak ilmî müzelerde bir esas gibi riayet görmektedir.

Fakat.... müzeler, bugün, yalnız

arkeoloji bakımından ve yalnız bu ilim müntesiplerini alâkadar ettiği için ehemmiyetli değildir; onlar cemiyetlerin, kalabalığın yetişmesi için, insanlığın biribirinden haber alması için büyük vasıtalar olarak da kıymet almaktadırlar. Günlük yiyeceğini ele geçirmek çilesinin hergün yenilenmesinden gönlünü kurtarabilmiş yığınların zevkini ,gözünü terbiye etmek, onlara insanlığın geçirdiği devirler hakkında esaslı, anlaşılır fikirler vermek, müzeleri ve müzeciliği devlet işlerinin ön safına koyan âmiller olmuştur. Kültür yüksekliği bir milletin fertleri için muvaffakiyet şartı olalı, bunu yalnız eskimiş "maarif = mektep,, formülünün halledemiyeceği de anlaşılmış bulunuyor. Ve gözler, birkaç türlü vazifesi olan müzelere çevriliyor. Bu çevrilen gözler, millet ve milliyet mes'elesinin müzeler vasıtasiyle nasıl telkin edilebileceğini, bu yeni mâbetlerin en yüksek bir izzetinefis, bir kendisine inanma ve güvenme aşılıyabildiğini büyük bir ibret ve dikkatle görüyorlar. Yalnız çapul, yalnız döğüş yapabilerek yaşadığı zannedilen bizim gibi bir milletin; Topkapı sarayı müzesinde, İslâm eserleri müzesinde, Ankara Etnoğrafya müzesinde, Konya ve Adana müzelerinde toplanmış vesikalara şöyle bir bakarak bu yalanı, bu iftirayı meydana çıkarması ne kadar kolaydır! Minik bir düğmeden muhteşem bir palaya kadar her şeyini kendi yapan bir milletin büyük bir iktisat sistemi, idare sistemi, düşünme ve hele tatalma, zevkalma sistemi olduğunu bu yeni mâbetler ne temiz bir telkinle anlatırlar!..

Müzelerin bu yetiştirme rolleri onların eserleri ayırmakta ve teşhir etmekteki metotlarının ehemmiyetini yükseltiyor. Bugün arkeoloji müzelerinde tasnif ve teşhir usulü - yukardaki iki vazife ve prensipe riayet şartiyle- şudur:

I. Her sanat şubesini biribirinden ayrı topluluklar halinde muhafaza etmek, bu topluluklar içinde ayrıca kronoloji tasnifleri yapmak ve bu hususta, her eserin keşfedildiği yeri göz önünde tutmak.

Dünyadaki müzelerin en eski ve en meşhurları - hattâ yenileştirildikleri zaman bile - bu tarzdan vazgeçmemiş bulunuyorlar. Bu usulün karşısında, komünist diyebileceğimiz ve hakikatte Almanya'dan Amerika'ya alınmış olan bir sistem vardır:

II. Bu sistem san'atlar arasında, insanlığın medeniyet eşyası arasında hiyerarşi tanımamakta; beşerin her türlü eşyasını yalnız etnoğrafi ve devir bakımından teşhir etmektedir. Böylece bir kavalla bir halı, aynı devir ve kamvin zekâsından çıkan bir minyatür, bir kılıç, bir kazanla bir aradadır!

Bu usulün hangisine tâbi olunursa olunsun, her eserin bizzat bir takdim e dilişi vardır ki ilim mensubunun veya halkın üzerinde asıl büyük tesiri yapar.

Meselâ; her birisi büyük bir heyeti mecmuanın parçası olan, her biri, bir vücut gibi, sentezli bir yaradılışın bir uzvu olarak vazife gören, kıymet sahibi olan eserlerin teşhiri ancak ilk muhitlerindeki, asıl muhitlerindeki hallerine uygun bir heyette olabilir. Güzel bir dramın yalnız bir sahnesini söyliyen sayıfa, hakikatta

neyi ifade edebilirse, hazırlandığı yerden, muhitten, heyeti mecmuadan ayrı düşen bir sanat eseri o kadar eksik söyler.

Bazen bir tarihî adama ait karyo - layı yalnız başına göstermek yerine, onu bir asker karargâhına, bir saraya olan nisbeti içinde; bir kemeri, bir kapıyı, bir sütunu, ait bulunduğu mâ - bedin, hamamın, sarayın mimarî bö - lükleri içinde teşhir etmek usulü, yalnız başlarına dağınık bir halde gös - termedeki eksikten geliyor.

Eserleri böyle teşhir etmeye imkân bulunmazsa - seyir ve tetkik edenin hayalini, muhakemesini, bilgisini daha az yormak için - yukarıda kısmen söylenen tarih sırasile dizilmelerine olsun ehemmiyet vermek borçtur. Beşeriyetin zekâ, zevk, hüner bakımından hangi devrelerden geçtiği hakkında esaslı fikirler veremiyen, böyle fikirleri verecek usul ve dikkatle hazırlanmamış müzeler ne baş belâsıdır, bir bilinse!

* * *

Turizm bugüne lâyik hususiyet - lerden şüphesiz en güzeli, en fayda - lısı, en insanisidir. Görüyoruz ki iş adamı tipi, cemiyetlerin yetiştirmeye en çok özendiği insan ve vatandaş örne - ğidir.

Bunu beğenmemek neye yarar?

Bu örnek insanın manüellerle sanat tarihi kitaplarını, hattâ san'ata, arkeolojiye, tarihe ait makalecikleri o - kuması bir tenezzüldür, âdeta dinden dönme gibi bir şeydir, hafifliktir. Bu örnek insanlara, umumî bir kültür terbiyesi vermek için sinemanın yeteceğini zannetmek de gaflettir. Bu itibarla onlara başka insan ve başka insan - lıkları tanıtmak için tek çare kalmıştır: Onları gezdirmek!

Bu gezinti bir proğram altında, salâhiyeti ve zevki olanların idaresile akıp giderse, "iş adamı" denen ve iki milyara yakın beşeriyetin üçte ikisini meydana getiren yarı kör kalabalık, hem eğlenir, hem görür, hem düşünür ve sever. Böylece okunması bir lüks, bir hafiflik sayılan kitapların yapa - madığını bir seyahat, fazlasiyle, yapar. İşte **turizme** bugün ehemmiyet ver - diren, **turizmi** devletlerin resmî meşgalesi haline sokan, hattâ "Turizm Vekâleti" diye yeniden bir vekâlet kururacak kadar ona itibar kazandıran, turizm ilmi diye büyük kitaplar yaz - dıran sebep, asıl sebep!

Bu çabukluk, toptan öğrenme devrinin insanı turizmle görmek, bilmek istediğini bir şekerleme halinde bul - mak ve yutmak ister. Bir millet kendini görmeye, tanımaya gelen insan - lara kendini bu bakımdan takdim et - mek mecburiyetindedir. "Mecburiye - tindedir" diyoruz; çünkü turizmin getirdiği kalabalık; bıraktığı büyük para yakûnları ve büyük, çeşitli insan yığınlarının elindeki propaganda imkânlarile, bir millet için en mühim varidat ve şeref, itimat vesilesi olmuştur. Bu itibarla turizme muhtaç, turizm için müsait her millet; zekâ, san'at, zanaat hazinesi ne varsa, onları bu bakımdan âdeta seferber etmiştir. İsviçre, Fransa gibi an'anevî turizm memle - ketleri yanında İtalya, Yunanistan, İrlanda, Avusturya, Macaristan ve hattâ Almanya, Rusya... bu yeni seferberliğin en şuurlu şehadetini mey - dana getirirler.

Müzelerin bu bahiste kazandığı e

hemmiyet birinci derecededir. Çünkü onlar, bir milletin kabiliyet hazinelerini en sistemli, en cazip bir biçimde tanıtabilen teşkilâttır. Ve böylece müzeler yalnız zevkin ve tarihin terbiye merkezleri değil, turizmin de merkezi olmuşturlar. Bu itibarla müzelerin yeni bir mana, yeni bir kıymet almasını turizmin anlaşılması doğurmuştur.

Zekâ ve san'at eserleri, âbideler yalnız müzelerde mi bulunur? İlerlemiş milletlerde büyük beldelerin her yanı bir müze haline sokulmuştur. Bir **Opera sarayı,** belli başlı bütün san'atkârların elbirliğini gösteren en orijinal, en hakikî müzedir. Her park, her orman, her köşe, o milletin zevki, seviyesi, telakkisi bakımından umumî ve müşterek heyecanların mahsulü olan eserlerle doludur. Turizmin istifade ettiği en neş'eli sahaları bunlar meydana getirir.

Tarih, arkeoloji, müze, muhafaza eder, takdim eder. Bunların muhafaza ettiği kıymetler arasına giren panoramalar, tarih ve tabiî güzellikler korunmaları devlete pek pahalıya oturan mevzulardır. Onları boş ve fonction'suz olmaktan çıkarıp insanlığın ve devletlerin karşılıklı istifadesi önüne koyan sır: turizm olmuştur. Bu itibarla Pierre Domène'in şu sözü ne kadar yerindedir:

"Arkeoloji ve Güzel san'atlar muhafaza eder. İstifade ve işletme turizmindir!,,

Turizmin vasıtaları, sonsuzdur ve her milletin hayal, buluş, yaratış derecesine tâbidir.

* * *

Bugüne kadar yapılan tarifler turizmi: "Ecnebilerin bir memleketi ziyareti, görmesi, zanaati!..,, olarak anlatır. Türkler için bu tarifin eksiği pek çoktur. Çünkü Türkiye dünyada, bugün yalnız ecnebilerin değil, hattâ bu ecnebilerden önce ve daha çok, kendi çocuklarının ziyaretine, tanımasına muhtaç hemen tek vatndır!

MEKTEPLERDE YENİ COĞRAFYA.

OSMAN ŞEREF

BUGÜNKÜ coğrafyanın mektepler - deki tedrisi meselesi etrafındaki muhtelif noktai nazarların ortaya atılışının sebeplerini ve tedrisin esaslarını bu ilmin tekâmülü ile halihazırdaki pedagojik cereyanlarda aramak lâzımdır. Evvelâ son senelerde hükûmet - lerin resmî müdahalelerile kıt'alardan boş yerlerin iskânı saniyen ihraç ve nakil vasıtalarının tekâmülü ile ayrı - ca bu devletlerin hâkimiyetini tesis eden silâhların tekemmülü, sıhhî ve tıbbî bilgilerin muhafazasıdır ki meçhul memleketlerin dahillerine sokulmak imkânını bahşetmiştir. Şimdiki keşif seyahatları ilmî olmakta, en dar manasiyle tetkik seyahatları dar bir muhit içinde muayyen bir mes'elenin halli etrafında ihtisaslaştırıl - maktadır. Dünyanın her tarafına ilim adamlarından mürekkep hey'eti seferiyeler gönderilerek oralarda gerek jeoloji ve gerekse nebatat, arkeoloji, ve tabiî hâdiseler tetkik edilmektedir. Artık zamanımızda yalnız tenevvür veya zevki için seyahat eden tipler görülmektedir. Bugünkü günde coğrafya kuvvetli bir inkişaf devresindedir. Keza ondokuzuncu asrın başlangıcında da böyle bir inkişaf göstermişti. O vakit bu yükselişi bir sukut devresi takip etmişti. Halihazır inkişafın bir tedenni devresine gireceğinden korkulamaz. Çünkü bu yükseliş tek cepheli olmayıp pek umumî ve kuvvetlidir. Coğrafya bir taraftan ilmi teçhizat edinirken diğer taraftan da darülfünunları kazanmış bulunmaktadır. Halihazır coğrafya Humboldt ve Ritter'le birlikte talebelerinin ve muakkiplerinin takip ettiği yoldan ayrılır. Bu ayrılık için katî bir haddifasıl gösterilemez. 1859 senesi her iki coğrafya müessislerinin ölüm senesi ve bu sene ayni zamanda Darvin'in nevilerin zuhuru (Entstehug der Art) adlı kitabının çıktığı senedir ki bu yalnız biyoloji için değil nebat ve hayvan coğrafyası için de pek mühim ufuklar açmıştır. Yine coğrafya zihniyetinde yeni inkılâplara yol açan (Peschel)'in "Neue Probleme der vergleichenden Erdkunde) adlı eseri ilim âleminde bir alâka uyandırmıştır. Bu inkişaf ve tekâmül safhalarında asıl bir mes'ele nazarı dikakti celbetmektedir. O da coğrafyanın gittikçe ilmî mahiyet kazanması yanında tedrisinin de muvazi olarak inkişafıdır. Her ne kadar bu inkişaflar yanyana olmamış ise de metodik inkişafı ilmî inkişaf taakip etmiştir. Bazı devirlerde coğrafyanın kozmopolit diyebileceğimiz karakterine uygun olarak tedrisinde mihanikî bir tezahür görülmektedir, ki bir zaman dağalr, şehirler, ırmaklar, memleketler ilh.. isimlerini yazan bir kataloğ mahiyetini aldı. Mektep coğrafyaları kabil olduğu kadar çok isim-

ler sayan ruhsuz bir şekil kesbetti. Ve yine coğrafyanın tekâmülü esnasında Humboldt tarafından ortaya konulan "Kosmos,, adlı eserle coğrafya tedrisatında tabiat ilimleri fazla rol almıştı. Bilâhare Ritter ve mektebi tarafından coğrafya bir tarihî mektep coğrafyası sisteminine münkalip oldu. Ve nihayet her iki cereyan arasındaki mücadelenin neticesinde iki kol birleşti. Ne de olsa bunu müteakip coğrafyanın birçok kısımlarında sosyolojinin ve iktısat ilminin damğalarını görmekteyiz. Artık zamanımızda coğrafya köklerini ilmin tarlasına attı. Coğrafyaya mektepler ve hergünkü hayatın zaruretleri, inkişaf, gençlik usaresi sundular. Şimdi bir de asrın pedagoji ceryanalrını nazarı itibara almadan evel bu bilginin mektepteki vazifesinin ne olduğu üzerinde düşünelim. Bunun için coğrafyanın gayesini ve vazifesini bilmekliğimiz, coğrafyanın bugünkü manasile varmak istediği gayeyi araştırmamız lâzımdır.

1 — Üzerinde yaşadığımız arzın zemin şekillerini, iklimini, akar sularını, insanların mesaisi ile meydana gelen mesken ve şehirleri, beşerin tegaddi, telebbüs tarzını ve toprakla oan mütekabil bir münasebetini araştırır.

2 — Coğrafî vak'aalrı muayyen bir mevkie ircaa çalışır. Dağlar, ovalar, ratıp veya yabis ikilmler, istepler, ve çöller nahiyelerini, ziraî ve sınaî mahsulât yerlerini bir harita üzerinde temsil eder.

3 — Coğrafî vak'aları izaha ve hâdiseler arasında müselsel münasebetlerin mevcudiyetini vebu vak'aların biribirine merbut bulunduğunu göstermiye çalışır. Meselâ: rüzgârlar, deniz ceryanları, memleketleri iklim ve yağmur rejimleri üzerinde düşünür.

Coğrafya bu hedefe varmak için ne gibi yollardan gidecek ve ne gibi vasıtalardan istifade edecektir?

Mekteplerde coğrafya tedrisi söylenildiği gibi çok pratik hizmet ve istifadelerin en âdi bir vaziyette tesiri altında kaldı. İlk defa olarak 18 inci asrın sonunda (Rousseau)' nun tesirine merbut kalan Pestallozi ve Flantroplardan Saltzmann coğrafyanın pratik mahiyetinden ziyade ilmî kısmı üzerinde israr ettiler. Açtıkları ceryan yerleşemedi. Fakat asrın pedagoji ceryanları daha ziyade coğrafyanın gerek ilmî gerekse pratik istifade yollu kıymeti üzerinde durmaktad'ırlar. Bunlardan, "Ziller" coğrafyanın bütün tedris müddetince pedagojinin nazariyelerinin müsaadesi nis betinde ilmî cepheyi göz önünde bulundurmalıdır.,, der. Bu sayededir ki coğrafyanın mevcudiyeti karanti altına alınmış olabilir. Eyi bir coğrafya okutmak ve öğretmek için mesainin hedefe tevcihi lâzımdır. Terbiye tarihi tetkik edilirse, terbiyecilerin zaman zaman birçok prensipler ve sistemler ortaya attıkları görülür. Açık hava mektebi, taganni ile tedris, sokratif ve tekşifi usuller, ziraî istihsal mektebi, iş mektebi.. .ilh.

Bugünün coğrafya tedrisine yeni gaye ve yollar gösteren asrın pedagoji ceryanları ona iş prensiplerini veriyor. Ve yine asrımızın içtimaî ceryanları da her ferdi bir çalışma uzvu oalrak kabul, ve onun yaptığı işle kıymetelnmesini istiyor. Bundan

maada iş bugünkü Türk çocuğunun vatanını yükseltmek için biricik vasıtası olmalıdır. Yalnız eser ve iş halkımızı kurtarabilir. Kafa, kalp, el, hep birlikte ahenktar bir şekilde faal olmalıdır. El faaliyetinin; iradî kuvvetin inkişafını temin, akıl ve muhayyilenin de kuvvetle rol oynaması takviye ettiğine şüphe yoktur. Yalnız iş mektebinin istediği iş yanlış anlaşılmamalıdır. Bizatihi faaliyet yanında çocuğun fikren ve ruhan bizatihi inkişafına imkân vermelidir. Bu mektep işle birlikte bilhassa coğrafya mesaisinin mümkün olduğu kadar ehemmiyetli bir mevki işgal etmesini ister. Çocuklara tabiat sevgisi vermeyi, coğrafî vakıaların müşahede kabiliyetini inkişaf ettirmeyi; bunun için de onları tabiatın serbest kucağına sevketmeyi istemektedir. Neden coğrafya okutulurken şehrin yakınındaki bir dağ, bir vadi, bir nehirciğin sahilleri gezilmesin? Çocuk dağlara tırmanmalı, vadileri bir baştan bir başa katetmelidir. Daima hareket ve hayat lâzımdır. Şehrin civarı gezilmeli ve bundan sonra en yakın bir şehre gezinti yapılmalıdır. Buralarda yapılacak hususî müşahedelerle çocukların yaptıkları tetkikleri birelştirerek onlarda coğrafî mefhumların teşekkülüne yardım etmelidir.

Çocuk sahilinde dolaştığı nehrin çakıl taşlarını tetkik etmeli, ve anlıyarak öğrenmeğe çalışmalıdır ki, neden bu taş, böyle bir yuvarlak şekil almıştır, sivri köşeleri yoktur. Dağa tırmanan çocuk üzeri karla örtülü dağlara gözlerini tevcih ederek bu dağların memleketinin tarihî tekâmülü üzerinde ne gibi tesirler yaptığını düşünmelidir. Hattâ o dağın yamacındaki sel yollarını ve istikametlerile vüsatlerini ölçmelidir.

Görüyorsunuz ki bu mektep faal ruh yapan ve öğrenme, öğrenerek meharet ve fikrî faaliyet edinme istiyor. Müşahedeler, denemeler, düşünme istiyen bir mektep karşısındayız. Yurdumuz; yeni Türk mekteplerinden çalışkan, yürüdüğü yolda hiç kimseden muavenet beklemeden ilerliyecek gençler istiyor. Yeni mekteplerimi - zin tedrisatı kabil olduğu kadar topraklarımızın kokusunu gençlere teneffüs ettirmelidir. Çocuğun ruhunda en fazla vatan intibaları kalır. İstikbalin Türk mektepleri de vatan esası üzerine kurulmalıdır. Biz ecnebi memleketlerden ziyade kendi memleketimizle uğraşalım. Bilhassa coğrafya ve tarih tedrisinde vatanı merkeze koymak biz muallimlere düşmekte - dir. Ayrıca umumî hars temini vazifesile mükellef mekteplerden yeni zamanın coğrafyasına düşen vazife mebzulen görüş ve yaratış temin etmek olacaktır. Çünkü asrımız iş, vazife ve fedakârlık istiyor. Genç yalnız oturarak değil, yaparak üzerinde düşünerek öğrenmelidir.

Şimdi biz bu ilmî ve pedagojik faaliyetleri nasıl yaratabileceğiz? Mes'elesi etrafında birkaç söz söyliyelim.

Fizik, kimya, tabiî ilimlerin talebe temrinlerini ve tecrübeyi tedris plânına çoktan almış bulunduğunu görmekteyiz. Neden bu ilimlere bahşedilmiş bulunan yardımcı vesait, coğrafyaya da verilmiş olmasın? Ve neden coğrafya tedrisinin bir kısmı talebe temrinlerine hasredilmiş bulun-

masın? Ne için coğrafî mes'eleelrin merkezi sikletini vatan teşkil etmesin? Tetkik edilecek toprak vatan toprağı, mes'eleler vatan mes'elesi olmasınlar? Bir milletin enerji ve kudretinin kökleri vatanının topraklarındadır. Yalnız vazife ve temrin deyince hatıra harita çizmek gelmemelidir. Bir canlı coğrafya tedrisine grafik, tablolar, coğrafî mefhumları gösterir krokiler, basit resimelr azamî yardımda bulunabilirler.

Son senelerin tedris yenilikleri arasında sinema, projeksiyon da ehemmiyetli bir mevki tutmaktadır. Çocuklar mümkün mertebe muhitteki canlı ve hakikî vesaitten istifade etmelidir. Çocuklara müşahade ve bilâhare temrinler yaptırılmalıdrı En eyi canlı misaller dururken çocuklara solmuş bir tabloyu göstermenin ne manası vardır? Muallim mektebin ve muhitin bütün imkânlarından istifadeyi temin etmekle beraber bilhassa vatan coğrafyası tetkik edilirken mektepte meteoroloji istasyonunu temsil edecek bir yer hazırlanarak basit birkaç fizik aletile, memleketin iklimi hakkında kıymetli fikirler edinilebilir. Maalesef böyle istasyonları bulunan mekteplerde bile, fizik aletleri yerleştirildiği yerde paslanmakta ve çocuklara memleketin bir suhunet grafiği bile çizdirilmemektedir. Buna mukabil çocuklar dershanelerin muzlim, sıkıcı havasına hapsedilerek kuru ve nazarî malûmatla hazırlanmış istatistik cetvelleri ve grafikler ezberletilmektedir. Biz böyle bir tedris istemiyoruz. Bize çocukların fikir, havas, ve içtimaî hayatla alâkadar kabiliyetlerine azamî inkişafı verecek bir tedris tarzı lâzımdır. Bugünün mektebi iş ve faaliyetle birlikte yaratıcı mektep olmak zorundadrı.

Binaenaleyh vatan meseleelri ve vatan coğrafyası gençlerin, üzerinde çalışmaları lâzımgelen meseleler olmalıdır. Millet ve vatan sevgisi, ancak bu yolda yürümekle elde edilebilecektir. Ayrıca bu gibi coğrafî tetkik mevzuları cihanın dört bucağında vuku bulmakta olan coğrafî hâdiselerin de yanı sıra tetkikle görüş kabiliyeti verilmek lâzımdır. Çünkü dünya coğrafyası görüş kabiliyeti genç - leri vatan mes'elelerini başka bir gözle görüş imkânını verir.

Çocuklara veriiecek vatan mes'eleleri yalnız bu faydayı teminle kalmaz aynı zamanda gençleri yazı yazmağa, kütüphaneye sevketmeye, okumağa, araştırmaya, didinmeğe sürükler.

Gençlik daha lise tahsil çağlarında iken okur yazar bir efendi düşündüğünü yazma kudretini bilen bir vatandaş oalrak yetişir. Yüksek tahsil ve araştırma, çabalama hisleri kuvvetlenir.

Gelecek sayıda bir orta mektep talebesinin bizzat çalışarak hazırladığı bir yazıyı talebe faaliyeti nümunesi olarak vereceğiz.

ÇORUM I

ÖMER

İLK SÖZ:

TARİHÎ devirlerde Anadolu, bugün dahi eserlerini hayretle seyrettiğimiz *büyük medeniyetlerin inkişaf sahası* idi. Bu parlak devirler esnasında kurulan, gerek iktısadiyatta ve gerek sıyasette mühim rol oynıyan şehirlere Türkiye'mizin her tarafında tesadüf edilmektedir. Tarihten aldıkları inkişafla bugün bile ehemmiyetlerini muhafaza eden bu şehirlerimiz hakkında bir parça coğrafî malûmat almak istersek elimize pek doğru olmıyan ve gayet az malûmat veren eski birkaç kitap geçirebiliriz ki bunlar da bizi lâyıkiyle tatmin etmezler.

Cümhuriyetten evelki devirleri bir tarafa bırakacak olursak şu on senelik devrimizde bu ihtiyaç hissedilmiş ve bu suretle şehirlerimize ait etütler yavaş yavaş yazılmağa başlamıştır. Fakat bu adım henüz başlangıç halindedir.

İşte bütün vilâyetlerimizde olduğu gibi Çorum için de aynı vaziyet vakidir. Evliya Çelebi seyahatnamesi gibi daha bazı kitapları bir tarafa bırakalım — çünkü bunlardaki mevcut malûmat hiç bir zaman bize Çorum hakkında tam bir fikir veremediği gibi, tavsifi de katiyen bugünkü Çorum'un taşıdığı evsafı haiz değildir. — Son zamanlarda iki kitap neşredilmiştir. Biri "Çorum tarihi ve coğrafyası„ isminde Nazmi Tuğrul Bey tarafından yazılmıştır ki burada Çorum'un coğrafyasına bir sayıfa ayrılmıştır. Tarihi için de çok derinlere dalınmış, bu suretle Çorum tarihi Ana dolu tarihi içinde eritilmiş, kaybedilmiştir.

İkinci kitap 1931 de Çorum münev verlerinin bir araya gelmesiyle tertip edilen "Çorum coğrafyası„ adlı eserdir. Daha ziyade bir bülten şeklinde olan bu kitap, önümüze bir kaç rakam dan maada bir şey koymamaktadır.

Plân ve haritalara gelince: Henüz mufassal haritamız yok, yalnız erkânı harbiyemizin 1:200.000 mikyaslı haritasından Çorum'un bulunduğu yer hakkında bir fikir alınabilir. Bundan maada ingilizlerin erkânı harbiye coğrafya şubesi "General Stoff geophical section„ tarafından Kiepert haritalarını tevsi suretiyle Türkiye'nin 70 paftadan müteşekkil 1:250.000 mikyaslı tesviye münhanili haritaları meyanında Çorum'un da haritası bulunmakta ise de sıhhatli değildir. Yalnız elimizde, Çorum'un 2500 de bir mikyaslı bir plânı mevcut olup şehrin umumî vaziyeti hakkında bize iyi bir fikir verebilir. (x)

(x) Plân ve haritalardan başka bu etüt için istifade edilen yerler şunlardır: İklim bahsi için meteoroloji esntitüsünün bültenleri toplanarak tetkik edilmiş ve vasatileri bu suret-

Çorum ismi: — Bir memleketin coğrafyasını yaparken, aynı zamanda onun geçmiş zamanlardaki muhtelif safhalarını da göz önünde bulundurmak lâzımdır. Şüphesiz ki Çorum, bugünün, yani Çorum ismiyle anılmağa başladığı tarihten itibaren mevcut bir şehir değildir. Eğer onun tarihini tetkik edecek olursak, tarihin gittikçe kararan devirleri içinde tedricî surette müphemleştiğini görürüz. Yakından uzağa doğru, şehrin bu tekâmül tarihi tetkik edilriken, elbette onun bu muhtelif safhalarda almış olduğu muhtelif isimleri de ehemmiyet le kaydetmelidir. Çünkü bu isimler memleketi kolaylıkla tetkikte işimize yarıyacaktır. Ben tarihî kısmını daha sonraki bahislere bırakarak ve mevzuum icabı olarak evvelemirde "Çorum,, kelimesinin ne demek olduğunu ve muhtelif devirlerde, nasıl muhtelif manalarda kullanıldığını söyliyerek işe başlıyacağım.

Kamusülallâm, buranın en eski ismini "Taviyum,, olarak kaydettiği gibi "Küçük Asya,, da da Taviyum kelimesinin geçtiğini görmekteyiz (üçüncü cilt). Burada müellif Taviyum'u katî bir surette göstermediği gibi, Yozgat'ın eski isminin Taviyum olabileceğini şüpheli bir surette kayıt etmektedir. Fakat bu husustaki muhtelif kitaplar karşılaştırıldığı zaman katiyetle değilse bile az bir hata ile Tviyom'un Çorum olduğunda ısrar edebiliriz. (w)

Romalılar zamanında Nikonya ismini taşımış olup bir müddet sonra da yani Danişmendiler zamanında, türkmenlerin alayuntlu neslinde Çorumlu oymağı reisi İlyas Beye verildiği için "Çorumlu,, adını almıştı. Esas kelimenin menşeini araştıracak olursak eski türçede, meserret, memnuniyet manasına olan Çarum kelimesinin yanlış kullanılan şeklinden başka bir şey olmadığı görülür(s).

Gene 700 — 800 tarihli vesikalarda Çorum ismi "Çorumlu,, şeklinde kullanıldığı gibi Evliya Çelebi seyahatnamesine göre de (Kılıçarslan Çorlu hastalarını oğlu Yakup Mirza ile buraya gönderip, hastalar iyi olduğundan) Çorlu'dan alınma olduğunu öğrenmekteyiz. "Evliya Çelebi seyahatnamesi: ikinci cilt, sayıfa 407,,

Keza Danişmendiler zamanında Bizans orduları, Çorum kalesinin içinde bulunan müslümalara yaptıkları mezalimden dolayı "Çoru Rum,, dan alındığını ve gene bir rivayete göre ilerde avarız bahsinde söyliyeceğim gibi, şehrin bulunduğu yer dağlar ortasında bir uçurum halini andırmasından dolayı bu ismi aldığını işitmekteyiz.

Sınırları: Bazan hususî tetkikler yapılırken, umumî mütalealardan insan kendini alamaz. Meselâ benim mevzuum her ne kadar Çorum ve ovası ise de işe başlamazdan evel bu mıntakanın yani vilayetin, Anadoludaki

le çıkarılmıştır. İktısadî vaziyet için de Çorum Ticaret Odasından ve diğer rakamlar için de Ziraat dairesinden malumat alınmıştır.

(w) Bu hususta Nazmi Tuğrul Beyin kitabına müracaat.

(s) "Çorum coğrafyası" isimli kitap...

diğer vilâyetlerden hangileriyle hemhudut olduğunu, bu suretle yerini ihtiva ettiği kazalariyle birlikte tanımak ve ondan sonra bu hudutları darlaştırarak asıl mevzu üzerine gelmek lâzımdır. Zaten hududun manası bir şeyin intişar sahasının nihayet bulduğu yer demektir. Bu da nazarı itibara alınan şeylere göre tabiî hudut, idarî hudut... gibi kısımlara ayrılır. Bu hudutlar mahiyetleri itibarile muhtelif neviler gösterir. Bilhassa millet ve hükûmet hudutlarile onların idarî taksimatları zaman zaman tebdili mevki eder, değişir. Meslâ, Çorum bir zamanlar gayet dar bir sahada tâbi olduğu idarî taksimata göre, şimdiki hemhudut olduğu vilâyetlerden bir kısmiyle hudut teşkil etmediği gibi, bu vaziyet muhtelif zamanlarda da muhtelif şekiller almıştır. Aynı zamanda bir memleketin hududunun tayini, o memleketin civar kasabalara göre, pek ince olmamakla beraber, nerelerde bulunduğu hakkında bir fikir verebilir. Bu noktaları nazarı itibara alarak ben de, burada Çorum'un hudutlarını tayin etmeden geçmiyeceğim.

Çorum, şimalde Samsun, Sinop ve Kastamonu ile hudut teşkil eder; şarkta Amasya şimalden cenuba doğru Çorum'la en uzun bir hududa maliktir. Cenupta Yozgat, cenubu garbîde Ankara ve garpte de Çankırı'nın Çorum ile hudutlar ıvardır.

Coğrafî vaziyet ve mevki: — Türnin ihtiva ettiği tabiî mıntakalar dahilinde mütalaa etmelidir. Bu suretle bir vilâyeti tanımak istediğimiz zaman, bu mıntakalardan hangisine isabet ettiğini düşünür. Sonra civar vilâyetleri göz önüne getirir böylece yerini sistematik bir surette tayin ve tesbit ederiz. Meselâ: Ankara, Konya dediğimiz zaman aklımıza orta Anadolu mıntakası gelir. Fakat bazı vilâyetler vardır ki bunları mevcut mıntakalardan birine ihal etmekte müellifler tereddüt ediyorlar. Meselâ Çorum şimalî Anadoluya mı, yoksa orta Anadoluya mı aittir!

Şimdiye kadar Çorum hakkında yazılmış kitaplar tetkik edilirse görülür ki; bir kısım kitaplar Çorum'u Anadolu'ya dahil etmişlerdir (bunlar yalnız sühuneti nazarı itibara almışlardır.) Bir kısmı da şimalî Anadoluya dahil etmiştir (bunlar daha ziyade umumî evsafı nazarı itibara almışlardır.); Bir kısmı da bu iki mıntaka arasında bir intikal sahası addetmiştir,.

Birinci fikri, yani suhuneti nazarı itibara alarak Çorum'u orta Anadoluya dahil edemeyiz, çünkü, bu husus için daha bir çok vasıfları (ârızalar, iklim, nebatat, beşerî faaliyet....) göz önüne getirmeliyiz.

Diğer bahislerde göreceğimiz veçhile Çorum da, orta Anadolu'da olduğu gibi hep biribirine benziyen tabiat parçaları, ufuklara kadar uzanan nebatatsız, boş kırmızı ve siyah toprakları ve diğer hususiyetleri göremeyiz. Burası daha ziyade şimalî Anadolu'ya dahil ve o mıntakanın vasıflarını haiz bir yerdir. Yalnız Çorum şimalî Anadolu mıntakasının cenup memleketlerinden biri demekle de her iki mıntaka arasında intikal sahasaı ve hudut mıntakası olduğu kastedilmiş olur.

Yeşil ve Kızıl Irmak arasında bulunan ve cografî taksim iytibarile şi-

malî Anadoluya dahil olan Çorum 40 derece, 33 dakika, 14 saniye arzı şimalîde ve mebdei tul Greenwich'e nazaran 35 derece, 40 dakika tulü şarkîdedir.

" "

Çorum — Osmanlı İdaresine girmeden evelki zamanları bir tarafa bırakalım — 17 inci asırda Sivas eyaletine tâbi bir sancak merkezi idi. Daha sonra 1880 de Ankara vilâyetine tâbi Bozok sancağının bir kazası oldu. Türkiye Cümhuriyeti, yani millî hükûmetin osmanlı ükûmetine nihayet verdiği gündenberi vilâyet merkezi halini muhafaza etmiştir. Vilâyetin genişliği 11240 Km^2 olup nüfusu da 247602 dir. Beş tane kazası vardır. Şimalde Osmancık, garbı şimalide İskilip, cenupta Alaca ve cenubu garbîde Sungurlu, garpte de Mecitözü vardır.

" "

Çorum bundan bir kaç sene eveline kadar şimalî Anadolu şehirleri için de, orta Anadolu ile rabıtayı temin eden mühim bir merkez idi. Fakat son zamanlarda Somsun - Sivas hattının yapılması üzerine tâ asırlardanberi iktisap ettiği ehemmiyeti kaybetmeğe başlamış ve bu şimal - cenup yol uğrağı olmaktan çıkmıştır. Yeni yapılan bu hattın tesirleri her hususta, bilhassa ticaretteki tesirleri bariz bir surette görülür. Son zamanalra kadar Sivas — Ankara — Amasya arasındaki rabıtayı temin eden bu şehir, bugün artık onlardan tamamiyle ayrı kendi köşesine saklanmış bir vaziyette kaldığı gibi ileride yapılacağı tekarrür etmiş bulunan yolların da buradan geçmemesi onu büsbütün mütevazi şekle sokmuştur.

Bununla beraber bulunduğu yerin kuvvei inbatiyesi ve ziraate olan fazlan kabiliyet sayesinde birinci sıra çiftçi memleketlerinden biri olmak imtiyazını kazanmıştır. Türkiye'de mevcut - ziraî mıntakadan birincide, Çorum ehemmiyetli bir mevki işgal eder. Bu husustaki kabiliyeti dolayısiyledir ki Çorum tâ eskidenberi faaliyet merkezi olmuş ve âdeta Karadeniz sahilindeki şehirlere buğday ambarı vazifesini görmüştür.

Umumiyetle şehirlerin kuruluşu tarihlerini tetkik edecek olursak, onların bulundukları sahaların ya yol ağızlarında, bu suretle yolcuların daimî uğradıkları bir yerde olduğu, yahut ziraate elverişli münbit ovalarda, vadilerde, yerleştiğini ve yahut da tabiî servet itibariyle zengin, bu suretle faaliyeti hayatiye yarayabilecek mıntakalarda teessüs ettiğini görürüz. Meselâ Ankara iklim itibariyle sert ve hayatı nebatiye itibariyle nisbeten zayıf bir mıntakada yerleşmiştir. Hal buki şark - garp istikametindeki büyük yolun buradan geçmesinden ve tâ eskidenberi şark - garp ve şimal - cenup arasında bir durak mahalli oluşundandır ki Ankara başlangıçta ehem miyetli bir şehir olarak teessüs etmiş ve zaman zaman kâh ticarî, kâh idarî merkez olmuştur.

Bugün de gene demiryolları şebekesinin ortasında bulunmaktadır. Konya, Adana, diğer tarafında Karadeniz sahili ile muvasalayı tesis eylemektedir. Onun içindir ki günden güne inkişaf etmektedir.

Halbuki Çorum, her ne kadar eskiden böyle bir uğrak mahalli olmuş

ise de, kendisinin yegâne ehemmiyeti ziraate elverişli bir sahada yerleşmiş olmasındandır. Bulunduğu ovanın münbit toprakları kendisinin günden güne terakkisini temin etmiş ve eskiden küçük bir kasaba iken bugün ehemmiyetli ziraat vilâyetlerimizden birisi olmuştur.

PROPAGANDA VE RESİM

Ressam, ALİ SAMİ

"Propaganda,,; bunun kadar yerine göre manası ve medlûlü değişen kelime azdır. "Yayma,, manasına lâtince bir asıldan gelmekte olan bu kelime lâtince cemi şeklinde olarak taammüm etmiştir. 1622 de Papa Sekizinci "Übran,,ın kurduğu Misyoner Papazlar Mektebi,,ne "Propaganda Kolleji,, denildiğinden bu tabir eski devirlerde münhasıran Katolik mezhebinin neşri manasına kullanılmış; hattâ o zamanlar Katolik Papazlarına propagandist denilmiştir.

Sonralrı her türlü içtihadın yayılmasına çalışmağa da propaganda denildi; hattâ propaganda bazı insafsız politika işlerinde kullanılan bir nevi gizli silâh da oldu. Herkes âdeta propagandadan ve propagandacıdan korkardı. O sebeple bu kelimeye karşı bir antipati bile peyda olmuştu. Cihan harbinde ve sonraları propaganda, siyasî bir meslek ve bir idare vasıtası olarak meydana çıktı. İyi kullananların elinde hayırlı işlere de yaradığı görüldü. Bu faydaları meydana çıkınca bu isim artık o kadar sevimsiz gelmemeğe hattâ herkeste ona karşı bir sempati bile uyanmağa başladı. Ne de olsa, propagandayı bir silâha benzetmek uygun bir teşbih olur zannederim, çünkü o da bütün silâhlar gibi kullananın insafına ve kullanılan yere göre kâh bir müdafaa âleti, kâh bir sulh vasıtası, bir mütecavizin elinde de korkunç bir silâh oluyor. Bundan dolayı şimdi artık ekseri memleketlerde bazan propaganda ismi altında, bazan da başka isimlerde aynı maksada çalışan resmî teşekküller, hattâ daha büyük makamlar tesis edilmiştir. Devlet elinde teşkilatlanan propaganda yavaş yavaş bir halk terbiyesi şeklini almaktadır.

Asrî propagandayı az çok sevimli bir kılığa sokan elemanlardan biri de propagandacılığın güzel sanatları kadrosuna almasıdır. Güzel san'atlerden resim, tiyatro ile teferrüatından olan sinema, şiir, roman, hikâye gibi şeylerin hepsi propagandacıların maksatlarını yaymak için kullandıkları meşru vasıtalardır. Bunlar arasında resim, her memlekette tercümansız konuşmasını ve her eve, her yurda kolayca sokulabilmesini bildiğindenen çok işe yarıyan propaganda vasıtalarından biri olmuştur.

Propagandacılığın faaliyeti sade milletler arasındaki dış hayata da inhisar etmez, memleket içinde de propagandacılığın göreceği çok faydalı işler vardır. Propaganda, bazen bir haberi telsiz telgraftan daha çabuk ve daha kolay memleketin dört köşesine yayar. Duyurduğu şeyi halkın anladığı gibi değil, kendi anlatmak istediği gibi anlatır. Yanlış bir haberi bazen herşeyden daha esaslı

tekzip edebilir. Bazen de derin ve en gizli köşelere saklanan fena ruhlara kendine has kolaylıklarla sözünü geçirir. Millî şecaati, millî hamaseti uyandırır. Halka dostunu düşmanını tanıtır. Millî refahın, millî terbiyenin, sıhhat işlerinin asra uygun yaşama yollarının, güzel san'at sevgisinin millî iktısadın, millî sanayiin daha bunun gibi birçok millî vazifelerin yayımını ve açımını en kolay ve en pratik çarelerle temin eder.

Propagandacılık şimdi artık bütün manasiyle modern bir ihtısas işi olmuştur. İsmi tamamen meydana verilmeden ekseri dünya üniversitelerinde de mevkiini almıştır. Asrın bütün ilim ve ihtısaslarının zincirleme olarak biribirlerine olan bağlılığı karşısında propaganda ressamının da bu bilginin her kolunda bir ressama lüzumu olan şeylerin hepsini öğrenmiş olması mesleğin en mühim şartlarından biridir. Bu şartları şahsında toplıyabilen san'atkâr aynı zamanda millî gayeyi de esasından kavramış bulunacaktır. Müstakbel genç Türk ressamını bu vazifeyi ifaya kabiliyetli ülkülerle yetiştirmek lâzımdır. Her suretle mütekâmil bir şahsiyet olmasını istediğimiz propaganda ressamının göz önünde bulunduracağı tek bir direktif vardır: "Millî gayeye en yakın yoldan hizmet.,, Bu kısa cümle vazifesinin bütün teferrüatını içinde bulundurmaktadır. Millî gayesini iyi bilen ve ona bütün kalbiyle iman eden ressam mevzuunu ister kendi intihap etsin, ister intihap edilmiş bir mevzu üzerinde çalışsın yaratacağı eserin san'at kadrosuna girmesi şarttır. Ne idiği bellisiz resimlerle halkı kendine çekmeğe imkân yoktur. Meram anlatmanın en iptidaî şekli konuşabilmektir. Resimlerin de konuşanı yâni konuşmasını bileni, kekemesi, dilsizi hattâ hezeyancısı olmak üzere muhtelif kaliteleri vardır. Resimle iyi duygular uyandırıldığı gibi makûs hisler de karıştırılabilir. Resim bu noktada tamamen musikiye benzer, erbabının elinde en katı kalpleri yumuşatan bir âlet olan kemanın, bir kabiliyetsiz çalınca nefret uyandıran bir gıcırtı olması gibi bu çok açık bir hakikattir.

Propaganda ressamı realist de olabilir, idealist de. Yine tekrar edeyim, elverir ki mevzuunu halkı kendine çeken yaratıcı bir san'at ruhiyle temsil edebilsin. Yalnız şurasını hatırdan çıkarmamalıyız ki yaratıcı san'atin en büyük şartı duymak ve duyurabilmektir. Çünkü duymıyan san'atkâr duyuramaz. Bazan en sade ve en mütevazı zannedilen bir mevzu duygu ve adaptasyon kudretine göre seyredenlerin ruhunda en derin izler ve hisler uyandıran bir vasıta olur. Bu suretle ayak uydurmasını bilen bir san'atkâr bazan büyük bir kitapla anlatılamıyan bir maksadı bir resimle kolayca telkin edebilir. Eğer San'at ve telkin kudreti asırlara hâkim olan bir san'atkârın eline böyle bir mevzu geçerse, san'atkâr eserini medeniyete mâlederken propaganda mevzuu da kimsenin haberi olmadan nesilden nesile kalan ölmez kudretlerden biri olur. Avrupa müzelerinde bunun birçok misali vardır.

Resimle anlatılan fikirler öz duyguyu uyandırdığından insanın ruhun da unutulmaz intibalar bırakır. Çünkü

resmin dimağ üzerindeki tesiri yazıdan tamamen farklıdır. Seyredenlerde tatlı bir heyecan bırakır, insanı kendine çeken ve kalplerde silinmez izler bırakan da bu duygudur. Tecrübe için kalabalık bir yere herhangi bir maksadı izah eden bir resim, bir de onun karşısına aynı büyüklükte ve aynı maksadı anlatan bir yazı koyalım, resmin başına binlerce insanın toplandığını ve yazının kendine resim kadar kalabalık çekemediğini görürürz. Bu yalnız bizim memleketimize mahsus bir şey de değildir. Okur yazarı yüzde 98 olan memleketlerde de böyledir.

En büyük dileklerimizden biri de memleketimizde güzel san'atlar zevkini yaymaktır. Halkımızın büyük bir ekseriyeti şimdiye kadar bu zevkten mahrum kalmıştır. Bir millette güzel san'atlar zevki ve sevgisi uyanmazsa o millet asrın yeniliklerinde ne kadar ileri giderse gitsin medeniyet terazisini denk getirmiş olamaz.

Hepimiz iyi biliriz ki bazı düşman cereyanlar bizi Avdupa'da tamamen başka türlü tanıtmışlardı. Yine aynı cereyanlar yabancı dillerde neşrolunan yanlış, hemen daima kinden, taassupta doğmuş yazılarla birçok hakikatleri cihanın gözünden saklamışlardı. Açıkçası şu propaganda dediğimiz silâhı asırlarca ve insafsızca aleyhimize kullanmışlardı. İlk zamanlarda memleketimize gelen ecnebiler de daima ağyarla temas ediyor, memleketimize geldikleri halde birçok hakikatleri tamamen göremiyorlardı. Eski devirlerde Avrupada bulunan vatandaşlar mutlaka bu garip telâkkilerin birçok tesadüfle şahidi olmuşlardır. İnkılâbımızın, bu yanlış inanışları epiyce sarsmış olduğunu sonraki seyahatlerimizde memnuniyetle gördük, fakat yine de şimdiye kadar inkılâbın neler yaptığını ve nasıl bir ülküye doğru yürüdüğümüzü dünyanın her tarafına yaymağa olan ihtiyacımızı tamamen tatmin edilmiş değildir. Yeni Türk inkılâbının iç kaynaklarından fışkıran tamamen hususî ve bütün manasiyle orijinal bazı prensipleri, idare ve devletçilik düsturları vardır ki onları bilmiyenlere tanıtmak yeniliğe susıyan yeni dünyanın karşısına koymak lâzımdır.

Muhtelif dünya lisanlarında neşr edilecek resimli mecmualar, kitaplar, broşürler, bu işte herkesin kullandığı meşru vasıtalardır. Bu neşriyatın şekliyle tabı'daki nefaset, içinde bulunacak resimlerin san'at kudretinin hariçte kazanacağı teveccüh başlı başına bir propaganda vasıtası olur. Buna bir de neşriyatın ilmî kıymeti inzimam ederse elbette maksada daha ziyade yaklaşlımış olur. Yine tekrar edeyim, bu gibi şeylerde tabın nefaseti her şeyden mühimdir. Bizde şimdiye kadar en az muvaffak olan sanat resim baskısıdır. Buna nedense en az hemmiyet veriliyor. Bazan gazetelerin ve mecmuaların resimleri âdeta bir siyah leke oluyor.İyi resim Avrupada basılır, diye herkesin içine işlemiş bir kanaat vardır. Bizde niçin basılmasın? Birkaç sene içinde sanayiin her şubesinde değerli bir istidat gösteren Türk işçisi neden bu işi beceremesin? İşte her seviyedeki halka hiç olmazsa akı karayı seçecek kadar güzel sanat zevki sunmanın

bunun gibi binbir ince noktaları vardır.

Bundan evelki yazılarımda da başka bir vesile ile söylediğim gibi Avrupa'da yapabileceğimiz resim sergilerinin de bu vazifede büyük hizmeti olur. Çünkü herhangi bir Avrupa merkezinde Türk sanatkârları tarafından yapılacak bir resim sergisinin göstereceği tesir yalnız bulunduğu memlekete inhasar etmez, bütün garp sanat âlemi onunla alâkadar olur. Garp ilim ve sanat cereyanlarında varlığımızı meydana koymuş oluruz. Propaganda dediğimiz bu modern silâhın çelik istihkâmları da bu gibi teşebbüslerdir.

İç hayatımızda içtimaî propagandanın göreceği işler de az değildir. Memleketimizde uzun senelerden beri yaşıyan, garplılık ve asrîlik nümunesi oalrak tanılan bir levanten alafrangalığı vardır ki o zihniyetin serpintileri münevver geçinen bazı aileler arasında hâlâ yaşamaktadır. Millî duygulardan mahrum, o yanlış ve dejenere garplılığın tamamen tasfiyesi lâzımdır. Bundan başka halk tabakasiyle saf köylülerimiz de alış verişte ve bilhassa iç ve dış ticaret hayatında karşılarında bazı çok fena örnekler görmüşlerdir. O zihniyete göre adam aldatmak akıllılık idi. Ticaretteki ırkî dürüstlük şiarımız bu yüzden kaybolmaktadır. Şimdi ihtikârla mücadele,, diye uğraşmağa karar verdiğimiz zihniyet o fena nümunelerin aşıladığı bir hastalıktır. Türkün bütün dünyaca tanılmış ırkî doğruluğunu temiz ve saf türelerini yaymak ve tekrar yaşatmak lâzımdır. Mektep lerimiz muayyen yaştaki vatandaşlar içindir. Mektep dışında kalanların da iyi göreneklere ihtiyaçları vardır. Hususiyle bazı seviyeleri kitaptan başka vasıtalarla aydınlatmak zarurîdir. Bu noktada şehirlilerle köylülerin tenvir vasıtaları ve onların şekilleri her zihniyete göre biribirinden farklı olur.

Vaktiyle ticaret tamamen ferdî idi, henüz bugünkü gibi millî iktısatla kaynaşmış ve bağdaşmamıştı. Şimdi bu iş dünyanın her tarafında en başta giden bir millet işidir. Sanayi, ticaret, ziraat millî iktısadın üç mühim temeli olmuştur. Ticaret ferdî iken sade reklamla yürüyebilirdi. Millî iktısat şeklini alınca reklâm mevkiini daha ziyade propagandaya, halk terbiyesine vermiştir. Reklâmcı bir hedef üzerinde çalışır, terbiyeci propagandacının çok değişik hedefleri vardır. Bu hedefler isabet vaki oldukça kendi kendine bir noktada toplanır. Önümüzde gördüğümüz bazı nümunelere göre propagandanın en asrî tarzı "indirekt,, propagandadır. Ondan dolayı buna her yerde başka başka isimler verilmektedir. Resimle yapılacak propaganda ticarî afişler şeklinde, yâni üzerleri fazla yazılı yorucu ve fazla tafsilâtlı olmamalı bunlar ya resimli grafikler, istatistikler gibi az çok ilmî bir şekil deolmalı veya doğrudan doğruya bir sanat eseri mahiyetinde kalmalıdır. Bu tarzda olursa tabiî yazıdan ziyade resmi, hitap edilen seviyenin anlayış tarzına göre konuşturmak şarttır. Son zamanda meydana çıkan bazı afişlerimiz göz önüne aldığımız yüksek gayeye hizmet edecek kadar olgun değildir.

Bu son yazımla ressamlığın halk terbiyesi ve propaganda sahasında oynıyabileceği rolü göstermeğe çalıştım. Böyle yepyeni ve tamamen men asrî bir mesliğin bütün ihtısas şubelerine ait tafsilâtı olunca derinliğile de anlatmağa ne benim bilgim, ne de makalemin hacminin kifayet etmiyeceği şüphesizdir.

YARIMKOK

Mesleki Tedrisat Umum Müdürü, M. RÜŞTÜ

CÜMHURİYET rejimimizin muhtelif sahalarda kazandığı muvaffakiyetlerden biri de hiç şüphesiz Ulu Gazimizin irşatları ve büyüklerimizin yorulmayan azimleriyle iktısadî ve sınaî sahada yapılan teşebbüslerdir.

Bir taraftan memleketin iktısadî yolları yapılırken diğer taraftan da yerli ham maddelerimizi işleyecek ve bizi ecnebî masnuatından müstağni kılacak, kendi kendimize yetmemizi temin edecek mühim sınaî müesseseler de yer yer kurulmaktadır.

Türkiye tarihinde misli görülmemiş olan bu hummalı faaliyetin yakın zamanda memleketimizin iktısadî refahını temin eyliyeceğinde şüphe yoktur.

Sınaî programımızın mühim maddelerinden birisini de yarım kok istihsali teşkil etmektedir. Memleketimizde yeni işitilmiye başlayan bu isim muhtelif tefsirlere meydan verdiğinden bu cismin mahiyetini teşrih ve bununla beraber elde edilen diğer mahsulâtın terkip ve kıymetleri hakkında bir fikir vermek suretiyle bu hayırlı teşebbüsün lüzum ve ehemmiyetini bu makalemle iyzaha kalışacağım.

Huy (maden kömürü) niçin taktir edilir:

Birçok zamandanberi huy kömürünün, evvelden bir muameleye tabi olmıyarak, sanayide ve evlerde doğrudan doğruya yakılmasının iktısadî ve sıhhî olmadığı bir çok âlimler ve teknik adamları tarafından müşahade edilmiştir. Huy'un fabrika ocaklarında ve evlerde doğrudan doğruya yakılmasından hasıl olan duman, umumî sıhhat için muzır olduğu gibi, bu dumanı husule getiren ve kimya sanayii için lüzumlu bulunan kıymetli maddelerin de mahrukat olarak kullanılmış olmalarından israfa meydan verilmiş bulunuluyordu.

Huy'un terkibi:

Huy saf kömür değildir. Bir çok muğlak uzvî maddelerle madenî milhlerden müteşekkil bir mahlûttur. Az miktarda bulunan madenî milhler kömür yandığı zaman küle inkılâp ederler. Diğer uzvî cisimler ise kömür yüksek suhunet derecesinde taktir edildiği zaman ikiye ayrılır. Bir kısmı gaz haline geçer, diğer kısmı ise sulp halinde kalarak hemen saf kömür (karbon) den başka bir şey olmıyan kok kömürünü teşkil eder.

Bu iptidaî tahlil neticesinde Huy kömürünü tayyar madde, kok kömürü ve kül olmak üzere üç kısma ayırabiliyoruz. Bu tahlil kömürün ticarî vasıflarını tayin etmekte kullanılırsa da hakikî bünyesini tayin etmek için kâfi değildir. Huy'un bünyesine dahil olan karbon, idrojen ve oksijenin mik-

tarlarının tayini de bu kömürün bünyesi hakkında bize hakikî bir fikir veremez.

Maamafih son zamanlarda Huy'un terkibi hakkında daha sarih fikir verebilecek usullerle daha derin tetkikat imkânı hasıl olmuştur. Mikroskopla araştırmalar bu kömürün fizikî bünyesini daha iyi anlamak imkânlarını vermiştir. Bu suretle kömürün muhtelif nebatî hücrelerin tegayyüratından husule gelen Vitrain, Durain, Clarain, Fusain denilen dört madde - den teşekkül ettiği anlaşılmıştır. Bundan başka kloroform, benzin, eter dö petrol ve piridin gibi muhtelif muhallillerle muamele edilmek suretile kömürün kimyevî mürekkiplerini öğrenmek imkânları da bulunmuştur.

Nihayet alçak suhunette ve yavaş yavaş taktir etmek suretile kömürün terkibini bozmadan muhtelif kısımları ayırmak da kabil olmuştur. Kömürün terkibi hakkında henüz son söz söylenmiş değildir. Bu sahada çalışan Fischer, Mariestopes, Picted gibi âlimlerin bu mevzu hakkında yaptıkları tetkiklere göre huy kömürünün başlıca:

1 — Gayri devrî ve meşbu karbonlu İdrojen,

2 — Devrî (Naften, Terpen, Benzen) İdrojen,

3 — Fenol

4 — Piridik esaslar,

gibi uzvî cisimlerden müteşekkil olduğu anlaşılmıştır.

Huy kömürünü teşkil eden bu muhtelif cisimlerden bir kısmı tabiî petrollerin terkiplerinde de bulunur. Bu radan da naftı (ham petrol) taktir etmek suretile elde edilen kıymetli maddelerin, huy kömürünü bu şekilde taktir etmek suretile elde edilebileceği fikri hasıl olur.

Huy'un yüksek suhunet derecesinde taktiri:

Huy kömürü, terkibinin tayini beklenilmeden, daha eski zamanlarda, takriben 16 ıncı asırda, bazı şerait tahtında tahlil edilmiştir. Bu devirlerde huy kömürü, odunun taktiri şeklinde taktir ediliyordu. Ancak 18 inci asırdan, yani ilk yüksek fırınların zuhurundan beri bu taktir işi gittikçe ehemmiyet kazanmıştır. Fakat bu zamanlarda huy kömürü, hararî kudreti yüksek, yavaş yavaş ve dumansız olarak yanabilen, yüksek fırınlar içerisinde demir filizlerinin ağırlığına tahammül edebilen sert bir kömür elde etmek maksadile taktir ediliyordu. Ancak bir müddet sonradır ki taktirden hasıl olan havagazı, benzol ve katran gibi tali maddelerin toplanması hatıra gelebildi. 19 uncu asrın sonlarına doğru huy münhasıran havagazı istihsal edilmek maksadile taktire başlanıldı. Bu taktirde kok kömürü tali bir madde teşkil ediyordu. Fakat zamanımızda huy'un taktiriyle elde edilen bütün mahsullerden istifade etmek imkânı hasıl olmuştur.

Bugün huy taktir eden müesseseler, bu maddelerin kâffesinden rasyonel bir surette istifade etmeği düşünmedikleri takdirde, yaşayamazlar.

Huy'un taktirile, daha doğru tabirle karbonizasyoniyle, kok ve havagazı fabrikaları sür'atle ve az masrafla, muayyen evsafta bulunan huy'dan, mümkün olduğu kadar çok talî mahsulâtla beraber, yüksek fırınlar için

kok, ve şehirler için havagazı, istihsal etmeğe çalışmaktadırlar.

Bazı cins kömürlerden, kolaylıkla dağılmayan ve yekpareliğini muhafaza eden, kok istihsal etmek için takti rin sür'atle yapılması lâzımdır. Ameliyatı sür'atle yapabilmek için kömürü, fırında bulunan mikdarına göre yüksek suhunet derecesine çıkarmak icap eder. Zamanımızda bu suhunet derecesi 700 ilâ 800 den 1000 ilâ 1050 ye kadar çıkarılabilmiştir. Huy bu yüksek suhunet derecesinde tamamen tahallül eder. Ve elde edilen mah suller kendisini teşkil eden maddelere pek az benzerler.

Ancak pek mahdut huy nevileri, yüksek suhunet derecesinde koklaştırılabilirler. Yüzde 26 ilâ 32 tayyar maddeyi ihtiva eden yağlı uzun şuleli huy ile, yüzde 18 ilâ 26 tayyar maddeyi ihtiva eden kısa şuleli huykömürleri, bu ameliyatta iyi netice verebilirler.

Yüksek suhunette taktir ile elde edilen koklar evlerde ve fasılalı bir surette yanan ocaklarda kolaylıkla kullanılamazlar. Zira Gazından tamamile tecrit edilmiş ve sertleşmiş olan kok, güçlükle tutuşur ve çok yavaş yanar.

Huy'un alçak suhunet derecesinde taktiri:

İlk tecrübeler:

Alçak suhunette huy'un taktiri evvela İngiltere'de başlamış olduğu zikredilebilir. Bu zamanlar huy'un bu şekilde taktirile talî mahsuller elde etmek mevzuu bahis değildi. Daha ziyade şehirlerin, bilhassa Londranın üzerinde, fabrikaların ve evlerin baca larından çıkan ve siyah bir sis teşkil eden dumandan kurtulmak maksadile yapılıyordu. Bu maksatla ilk tecrübe, 1892 senesinde, adi havagazı karnileri içinde yapılmıştır.

Kömür gazını tamamen terketmeden ameliyata nihayet verilerek kömürün tamamen karbonize olmasına meydan verilmiyor, bu suretle elde edilen kok içerisinde, gaza ve diğer mahsullere inkılâp edemiyen uzvî maddeler bulunuyordu. İlk zamanlar bu usul iyi bir netice vermedi. Ancak 1906 senesinde Thomas Parker dumansız ve kolaylıkla yanabilen, Coallit ismini verdiği, şimdi yarım kok dediğimiz bir kömür elde edebildi. Zamanımızda bu işle meşgul olan İngilterenin en kuvvetli şirketlerinden birisi, bu Parker usulünü tatbik etmektedir.

Alçak suhunette taktir ile yarım kok elde eden memleketlerin başında bugün de İngiltere gelmektedir. İngilterede bu ameliyat, yine eskisi gibi, dumansız kömür elde etmek maksadile yapılmaktadır.

Almanlar 1914 senesine kadar Huy'un alçak suhunet derecesinde tak tiri işine ehemmiyet vermediler. Cihan harbinde Almanya, abluka dolayısile mayi mahrukattan ve makine yağlarından mahrum kaldı. Almanlar o zaman mayi mahrukat ve makine yağlarını istihsal etmek için ingilizle rin başlamış oldukları bu taktir işinden elde edilen tali maddelerden istifade etmek imkânlarını hatırladılar.

Alimler ve kâşifler bu şekil taktir ile elde edilen katrandan kendilerine lâzım olan maddeleri istihsal etmek çarelerini araştırmaya başladılar.

Meşhur kimya âlimi Fischer, vücude getirdiği devvar furunile, bu sahada büyük sanayicilere ilk hamleyi verdi. Muhtelif büyük şirketler fabrikalarında bu nevi furunlar tesis ettiler. Maamafih bu tecrübeler sınaî sahaya intikal edemeden mütareke yapıldığı ve abluka kaldırıldığı için, petrol mahsulâtına müşabih olarak elde edilen maddeler, asıl petrol ve müştakatına rekabet edemez bir hale geldi.

Bu sebeple almanlar, tali bir madde addedilen yarım kok'a ehemmiyet verdiler. O zamandanberi bir çok usuller bularak memleketleri haricinde bu usulleri tatbik eden büyük müesseseler vücude getirdiler. Bütün bu tecrübeler gösteriyor ki ister İngilterede olduğu gibi dumansız bir kömür elde etmeğe, ister Almanyada olduğu gibi katran ve diğer mayi mahsulât istihsaline, matuf olsun, bu usul, elde edilen muhtelif mahsuller için, sarf mahalleri bulunmadıkça iktısadî ve faideli olamaz. Evvelâ iptidaî madde olarak ince toz halinde bulunan ve güçlükle satılabilen, Schlamms ismi verilen, huy kömürü kullanmak lâzımdır. Bu iptıdaî maddenin nakil masrafını bertaraf etmek için mecburiyet hasıl olmadıkça, taktir fabrikasının, kömür madenleri civarında ve kömür satan müesseseler tarafından, tesis edilmesi maksada en uygun olan bir şekildir.

Alçak suhunette Huy kömürünün taktiri esasları:

Bu tarihî mamulattan sonra huy kömürünün alçak suhunetteki taktiri esaslarının nelerden ibaret olduğu, yüksek ve alçak suhunette taktirler arasında ne gibi farklar mevcut olduğu meselesi gelir.

Birçok laboratuvar tecrübeleri gösteriyor ki, huy kapalı bir kapta taktir edildiği zaman 350 ilâ 500 suhunet dereceleri arasında takattur etmeğe başlar. Bu taktir ameliyesi muhtelif âlimler tarafından küçük miktarlar üzerinde yapıldığı gibi Fischer tarafından devvar fırınlarda daha büyük miktarlar üzerinde de tecrübe edilmiştir. Bu suretle laboratuvar usullerinin sınaî şartlara uyması imkânları da araştırılmıştır.

Huy kömürü harareti fena naklettiğinden büyücek miktarlar üzerinde ameliyat yapıldığı zaman kütlenin her tarafını mütecanis olarak ısıtmak suretile taktir etmek gayri mümkündür. Bundan başka kömür sulp olduğundan taktir neticesi husule gelen gazlar kütlenin içinden bir menfez bulup çıkmak mecburiyetindedirler. Aksi takdirde mahsur bir muhitte kalmış olan gaz tazyik tahtında teshin edilmiş olacağından terkibi bozulur. Bu sebepten aynı kömür muhtelif sistem fırınlarda taktir edildiği zaman aynı mahsulleri veremez.

Bu mülâhaza dolayısile muayyen bir kömürün verimini tayin etmek için Standard Tip olarak kabul edilen Fischer fırınları istimal edilir. Bu fırın mihveri etrafında dönen ve alt kısmından ısıtılan bir üstüvaneden ibarettir. Mihveri dahilinde döndüğü zaman fırın dahilinde bulunan kömür parçaları müteakiben sıcak cidara temas ettiğinden her parça ısınır ve bu suretle bütün kütle mütecanis olarak ısınmış olur. Husule gelen gazlar da

delikli bulunan üstüvane mihverinden sevkedilen buharla, mütemadiyen harice çıkarılır.

Bu laboratuvar fırını iki saat zarfında 10 ilâ 15 kilogram huy taktir edebilir. Suhunet derecesinin elde edilen mahsulâtın verimi üzerindeki tesiri aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Suhunet santigrat olarak	Bir ton Huy'un kilogram olarak katran verimi	Katranın vezni mahsusu	Bir ton Huy'un metre mik'abı olarak gaz verimi	GAZIN TERKİBİ		
				Hidrojen %	Karbonlu Hidrojen	
					Meşbu %	Gayri Meşbu %
400	110,9	1,060	141,5	21,2	60,1	6,3
500	103,7	1,087	181,1	28,2	56,2	5,8
600	90,9	1,115	217,5	33,8	50,7	5,0
700	77,8	1,140	254,7	41,6	45,0	4,4
800	63,0	1,170	283,0	48,2	39,1	3,8
900	49,1	1,200	311,3	54,5	34,2	3,5

Bu cetvelin tetkikinden anlaşılıyor ki 400 derecede taktir edilen bir ton kömürün verdiği katran miktarı 900 derecede taktir edilen kömürün verdiği katran miktarının iki mislidir. Aksine olarak 400 derecei hararette elde edilen havagazı mıkdarı 900 derecei hararette elde edilen havagazı mikdarının ancak yarısına müsavidir. 400 derecei hararette elde edilen gazın harurî kuvveti diğerinden daha büyüktür (4500 kaloriye mukabil 6500 ilâ 7000 kalori). Ameliyatta kömür 500 ilâ 600 suhunet dereceleri arasında taktir edilir. Aynı neviden bir kömürün taktiri yüksek ve alçak suhunet derecelerinde yapıldığına göre elde edilen mahsullerin mıkdarı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

		Bir Ton Huy	
		Yüksek suhunet derecesinde	Alçak suhunet derecesinde
Kok	Kg. olarak	690	0
Yarım kok	„	0	750
Katran	„	35	85
Gaz	M^3 „	310	100
Kibritiyeti	ammoniyom	12	4

Taktirle elde edilen mahsullerin mahiyetleri ve istimal mahalleri:

Taktirle elde edilen mahsullerin verimleri muhtelif olduğu gibi mahiyetleri ve bünyeleri arasında da derin farklar vardır.

Gaz:

Alçak suhunet gazı yüksek suhunet gazından daha az hidrojen (%50 ye karşı %15) ve humzu karbonu ihtiva eder. Buna mukabil karbonlu hidrojen itibarile daha zengindir. Bundan başka bu gaz kolaylıkla temeyyu edebilen ve parafin yağı vasıtasiyle diğer maddelerden ayrılabilen karbon lu hidrojenleri de ihtiva eder. Bu gazın harurî kuvveti büyük olmakla beraber miktar itibarile yüksek suhunet gazından daha az olduğundan harurî verim noktai nazarından daha zaiftir.

Bu sebepten gayeleri havagazı istihsal etmek olan fabrikalar için alçak suhunette taktir ile gaz istihsal etmek menfaati mucip olmaz. Maamafih bu gaz tâli mahsul addedilen müesseselerde taktir fırınlarını ısıtmak ve gazojenlerden istihsal edilen fakir gazı zenginleştirmek maksadiyle bu usulden istifade olunabilir.

Katran:

Alçak suhunet derecesinde taktir ile elde edilen katrana, ilk katran, ve bu katranın hararetle tahallülünden husule gelmiş bir katrandan başka bir şey olmıyan, kok ocakları katranına da, tâli katran denilir. İlk katran gayrı meşbu hidroaromatik karbonlu hidrojenlerle fenolleri ihtiva eder. Halbuki kok ocaklarından elde edilen kat ranlarda fenoller yerine, bunların tahallülünden hasıl olan bir veya müteaddit nüveli devrî karbonlu hidrojenler bulunur. İlk katran su ve kömür tozunu ihtiva ettiğinden temizlenmesi hayli müşküldür. Bir ton ilk katran taktir edilecek olursa aşağıdaki maddeler elde edilir:

1 - Hafif esans	62 litre
2 - Muhallil maddeler	37 „
3 - Krezol	107 „
4 - Yıkama yağları	45 „
5 - Yanıcı yağlar, Dizel motörlerinde kullanılan mahrukat.	75 Klgr.
6 - Makine yağları	72 „
7 - Katranın taktirinden bakiye kalan kok.	170 „

İlk katran çok miktarda fenol ihtiva ettiği takdirde fenolün satılması güç olduğundan, taktirden bir fayda elde edilemez. Bu takdirde katran, ya şoselerin veya kerestelerin katranlanmasında ve yahut da mazot yerine, dizel motörlerinde kullanılır. Maamafih bu katranı tazyik tahtında ve katalizör muvacehesinde hidrojenle birleştirerek otomobil ve tayyare motörlerinde kullanılabilecek petrol müştekatına müşabih, esanslar elde etmek imkânları bulunmuştur.

Yarım kok:

Yarım kok ilk madde olarak istimal edilen huy'un cinsine, tatbik olunan usulün nevine, suhunet derecesine göre muhtelif şekiller arzeder. Yarım kok evlerde istimal edilmek için istihsal edildiği takdirde parça halinde bulunmalıdır. Bunun için taktir esnasında biribirine yapışabilecek kömür cinsleri kulanmlak lâzım geldiği gibi toz kömürün biribirine yapışıp

kaynamasını mümkün kılmak için kömürü karıştırmadan taktirini temin edecek bir usul tatbik etmek icabeder.

Bundan başka yarım kokun kolaylıkla tutuşabilmesi için içerisinde bir miktar tayyar madde bırakmak zarureti de vardır. Bu şartlara riayet edildiği takdirde koktan daha kolay tutuşabilen duman vermiyen ve kısmen antrasite benziyen yarım kömür elde edilebilir. İptidaî madde olarak istimal edilen kömür taktirden sonra birbirine yapışmadığı veya herhangi bir teknik sebeple yarım kokun toz halinde çıkması icabettiği takdirde bu mahsulün evlerde istimali mümkün olmaz. Fakat sanayide toz halindeki yarım koktan da istifade çareleri bulunmuştur.

Toz halindeki yarım kok, huy katranından elde edilen ve Brai tabir edilen bir nevi zift ile karıştırılarak küçük küreler haline getirilir. Sonra bu küreler ikinci bir taktire tabi tutularak yarım kok elde edilir. Bundan başka yarım koktan buhar kazanlarında yakılmak suretile dahi istifade olunabilir. Bazı fabrikalar sanayide mühim bir mevki tutan hidrojen istihsal etmek için suyu yarım kok ile irca etmek çarelerini bulmuşlardır.

Bazı uzun şuleli yağlı kömürler demir istihsali için kullanılmıyan yumuşak bir kok verirler. Bu kokları sertleştirmek için uzun şuleli yağlı kömür kısa şuleli kömürle karıştırdıktan sonra taktir edilir. Bu suretle elde edilen kok kâfi sertliği haiz olur.. Ekseriya aynı maden ocağında bu iki cins kömür bulunmadığı için memleket haricinden kömür ithal etmek zarureti hasıl olur. Halbuki uzun şuleli yağlı kömür alçak suhunette taktir edildikten sonra elde edilen toz halindeki yarım kok uzun şuleli yağlı huy toziyle karıştırıldıktan sonra taktir edilirse yüksek fırınlarda kullanılmak için matlup evsafta bir kok kömürü elde edilmiş olur, bu suretle ecnebi memleketlerden kömür ithaline de lüzum kalmaz.

Hulasa

Yukarda zikredilen mütalaalardan ve cetvellerin tetkikinden anlaşılacağı veçhile:

1 — Huy kömürü yüksek suhunette taktir edildiği zaman sert, yavaş yavaş yanan, tutuşturulması güç olan ve miktarca az bir kok kömürü verir. Kokun bu hususiyetleri sanayide makbul olan vasıflardandır.

Huy alçak suhunette taktir edildiği takdirde daha yumuşak ve bir miktar gazı ihtiva ettiği için kolayca tutuşabilen, dumansız yanan ve miktarca çok, yarım koku husule getirir. Bu yarım kok parça halinde olduğu takdirde evlerimizde kullanmaya elverişlidir.

2 — Yüksek suhunette, huy taktir edildiği zaman, elde edilen kabili ihtirak mayi maddeler miktarı azdır. Halbuki yarım kok istihsali maksadile yapılan taktirde, bu maddelerin miktarı daha çoktur. Katranı teşkil eden maddelerden tayyare ve otomobil esansı ve makine yağları ve sair kabili ihtirak maddeler istihsal etmek istenildiği takdirde huy kömürünü alçak suhunette taktir ederek yarım kok ile mebzul katran istihsal etmek daha iktısadî olur.

3 — Yüksek suhunetteki taktirde çok miktarda havagazı elde edilir.

Halbuki yarım kok istihsalinde bu gazın miktarı azdır. Havagazı istihsal etmek istenildiği zaman huy'un alçak suhunette taktiri mevzuubahis olmaz.

Kömür istihsal merkezlerimizde, güçlükle satılabilen ve Schlamms denilen Huy tozu vardır. Memleketimiz de mevcut olması kuvvetle muhtemel olan petrol menbalarının aranmasına faaliyetle devam etmekle beraber topraklarımızda mevcut olan az kıymetli kömür tozlarından çok muhtaç olduğu muz mayi mahrukatı elde etmeğe şim diden teşebbüs etmek her hangi bir vaziyet karşısında çok ihtiyatlı bir tedbirdir. Bundan başka elde edilecek yarım kok'un istimali memleketimizde tamim edildiği takdirde orman mıntakalarımızın mahrukat tedariki için tahrip edilmesinin önüne geçilmiş olacaktır.

Sömikok fabrikamız kurulduktan sonra:

1 — Kıymeti az olan kömürlerimizi sarfetmek ve kıymetlendirmek mümkün olacaktır.

2 — Mayi mahrukat menbaı elde mümkün olacaktır.

3 — Kolay ve dumansız yanan ve evlerimizde kullanabileceğimiz bir kömür elde edilmiş olacaktır.

AYIN POLİTİKASI

Almanya ve Avusturya — İtalyan Politikası — Meşum Bir Yıldönümü — İngiltere'nin Müdafaa Endişesi — Amerika ve Uzak Şark İşleri.

ZEKİ MESUT

ALMANYA ve AVUSTURYA:

BİRİ Avusturya, diğeri de Almanyada vuku bulan iki ölüm Almanya—Avusturya muammasını tekrar canlandırmış ve bir müddet için bütün Avrupayı heyecan ve endişeye düşürmüştür. Avusturya'da yeni bir ideal, yeni bir vatanperverlik uyandırmağa çalışan ve Avusturya Almanlığına başka bir hayat telakkisi aşılamağa uğraşan Şansölye Dolfus bir Nazi kurşunu ile gözünü dünyaya kapadı. Dolfus'un ölümü ile Avusturya Nazilerinin emelleri tahakkuk etmemişse de vaziyette herhalde bir değişiklik husule gelmiştir. Dolfus hayatını muayyen bir ideale tahsis etmiş derin inanlı, yüksek azimli insanlardan biri idi. Bu gibi adamların yerini doldurmak çok güçtür. Şimdiki Avusturya Hükûmeti, Dolfus'un çizdiği yol üzerinde yürümekle beraber, yarın yeniden patlıyacak fırtınaya göğüs gerip geremiyeceği şüphelidir. Dolfus'un ölümü ile Avusturya muammasında yeni bir safhanın açılmış olduğu muhakkaktır.

Almanya'da ihtiyar Feld Mareşal Hindenburg sayılı günlerini ikmal ederek bütün Almanlığın derin saygı ve sevgi duyguları içinde toprağa gömüldü, Hindenburg, nasyonal — sosyalizm inkılâbından evel, mağlup Almanya'nın millî kahramanı, millî şan ve şerefi idi. Yüksek yaşı, yüksek mazisi ile fırkalar üstünde şaşkın Almanya'nın birlik noktasını teşkil ediyordu. Nasyonal—sosyalizm inkılâbından sonra Hindenburg siyasî rolü daha ziyade artmıştır. Bir müddet Hitler'in iktıdar mevkiine geçmesine mukavemet gösteren Hindenburg, bunun nihayet önüne geçilemiyecek bir realite olduğunu anladıktan ve hükûmeti ona teslim ettikten sonra Prusya muhafazakârlığından kurtarılabilecek ne varsa, yüksek prestijini onların muhafazasına tahsis etmiş bulunuyordu. Şimdi Hindenburg sahneden çekilmiş ve meydan yalnız Hitler'e kalmıştır.

Bundan birkaç sene evel Alman Cümhur Reisliği için Hitler Hindenburg'a rakip olarak ortaya atıldığı zaman kendi gençliğine ve Mareşalin büyük yaşına işaret ederek istikbalin kendine ait olduğunu açıkça söylemişti. Yarının ne olacağını katî surette kestirmek insanların kudreti dahilinde bulunmamakla beraber tabiî olarak Hitler'in derpiş ettiği vakıanın tahakkuk etmesi kuvvetli bir ihtimal teşkil etmekte idi. İhtimal hakikat oldu. İstikbal Hitler'e açıldı. Şimdi bütün Alman semasında yalnız

Hitler'in yıldızı parlamakta ve Alman dünyasına yalnız Hitler hâkim bulunmaktadır. Eğer milletlerin tali ve istikballeri de yalnız bir şahsın tali ve istikbaline göre tecelli etmiş olsaydı, Alman muammasının meçhul unsurları daha azalır ve Almanya'nın vaziyeti daha basit bir şekil alırdı. Fakat hakikat böyle değildir. Zahirde Almanya'ya tamamen hâkim gibi görünen Hitler hakikatte Alman milleti mukadderatının esiridir. Ve Hitler'in istikbalini ancak Alman milletinin istikbali tayin edecektir.

Hitler devlet reisliğiyle hükûmet reisliğini kendinde toplıyarak bütün Almanlığa hâkim olduktan sonra hayatının en güç merhalesine ulaşmış bulunmaktadır. Bundan sonra onun siyasî hayatının söz ve vait devri tamamen kapanmış ve iş ve icraat devri açılmıştır. Bir devlet adamı için veya siyasî bir fırka için, karşısında muhalif kuvvetler dururken, şu engeller olmasa, şöyle böyle yapardım demek kolaydır. Ve yapılacak şeylerin kabahatini, muhalif kuvvetlere yüklemek politika manevralarının en mühimlerindendir. Fakat ortada artık hiçbir engel, hiçbir muhalefet kalmadıktan sonra palavra taktiğine de fırsat kalmaz. Bu vaziyette devlet adamı ancak hayatın çetin realiteleriyle karşılaşır. Ve onlara meram anlatmak zaruretini duyar. Lâf artık para etmez olur. Halk verdiği itimada karşılık olarak iş ister. Netice bekler ve bu devirde devlet adamının tali ve istikbalini ancak iş ve netice tayin eder.

Almanya'nın dahilde yapılacak büyük işleri yoktur. Eğer Almanya iç hayatı itibariyle de sıkıntı ve ıztırap duyuyorsa, bu onun milletler arası hayatının zorluklarından doğmuş bir şeydir. Nasyonal—sosyalizmin, Almanyanın iç hayatındaki inkılâba temas eden cephesi müfrit ve ihtilalci Nazilerin tenkilinden sonra bir dereceye kadar kapanmış sayılabilir. Hitler'in ordu tarafına geçmesiyle Alman bolşevizmi tamamiyle iflas etmiştir. Almanya içinde ancak şu veya bu sınıfın lehinde veya aleyhinde bir hareket, bir inkılâp yapılabilir. Bütün Alman milletini tatmin ve memnun edecek işler daha ziyade dış cepheye taalluk etmektedir. Her Alman inkılâbının daima baş umdesi olmak vaziyetinde bulunan büyük Alman birliği bile yalnız Almanya'nın ve hattâ bütün Alman dünyasının idaresine tâbi dahilî bir iş değildir. O, Avrupa milletlerini her dakika endişe ve ihtiyat içinde tutan beynelmilel büyük bir muammadır. Alman Devleti reisi de olan Hitler bu vaziyeti anlamış görünmektedir. Bir taraftan dahilde af ve itidal politikası ile ruhlarda sükûn tesis etmek isterken, diğer taraftan bazı beyanat ile diğer milletlere emniyet telkin etmeğe ve böylece haricin de itimadını kazanmağa çalışmaktadır. Almanya, son ihtilaçlardan sonra şu hakikati sezmiştir: Bugünkü kuvvet ve vasıtaları ile Almanlık dış cephedeki mukavemetleri kırarak, ne Alman birliğine matuf büyük ülküsünün, ne de Almanya'nın kendi bünyesinden doğan inkişaf ihtiyacını tatmin edebilir. Almanya daha bir müddet kendi yağiyle kavrulmak mecburiyetindedir.

İşte ancak bu mecburiyettir ki, çok ümit eden, çok heyecana düşen Alman halkının ruhunda, dimağında bir gün Hitler aleyhine aksülameller uyandırabilir. Dar Alman hudutları içinde 66 milyonluk bir kütle nereye baş vuracağını düşünmekte ve hayatın önüne geçilmesi zor olan tabiî sevkleri tesiriyle kaynaşmaktadır. Alman muamması bir bakımdan Avrupa muammasıdır. Diğer milletler, bunun sulh içinde, bir hadde kadar olsun halledilmesini kolaylaştıracak vaziyet almakta ihmal gösterirlerse, nihayet patlıyacak barut fıçısının ateşleri bütün Avrupa'yı kül edebilir. Hitler bugün dizgini elinde tutabilmektedir. Yarın... zaten insanlığın zayıf tarafı bu yarın değil midir?. Yarına ancak allahlar hâkim olduğuna göre biz de şimdilik burada duralım.

İTALYAN POLİTİKASI:

Avusturya meselesinin son inkişafında beynelmilel bakımdan en ziyade dikkati çeken hadise İtalya'nın hareketi olmuştur. Avusturya'da Nazi tahrikâtı Dolfus'un ölümüne sebebiyet verecek derecede şiddetlenince İtalya derhal Avusturya hudutlarında tahşidat yapmış ve icabında silahla işe karışacağını ima etmek istemiştir. Avusturya'nın istiklalini İtalya kadar Fransa ve İngiltere de müdafaa etmek azmindedirler. Bununla beraber, şimdiye kadar Almanya'nın dostu görünen İtalya'nın diğerlerinden evel Almanya aleyhinde demek olan bir harekette önayak olması İtalyan politikasındaki yeni bir inkişafa delâlet etmek itibariyle siyaset dünyasında dikkat ve alâka uyandırmıştır.

Cihan Harbından sonra Avrupanın büyük milletleri arasında başlıca üç cereyan meydan almıştı. Başta Fransa olmak üzere sulh muahedelerinden istifade eden milletler yeni nizam ve statükonun muhafazasını istiyorlar, ve bunun için çalışıyorlardı. Almanya gibi hartpan mağlup ve zararlı çıkan milletler ise kendilerine zorla kabul ettirilmiş olan bu nizamdan şikâyetçi bulunuyorlar ve onun ilk fırsatta değiştirilmesi için var kuvvetleriyle uğraşıyorlardı. İtalya galip zümre içinde bulunmakla beraber az pay aldığı iddiasiyle yeni nizamın hararetli bir taraftarı görünmiyerek vaziyetin icabına göre onu bazı noktalarda müdafaa, bazı noktalarda da tenkit ediyor, ve iki zümre arasında nazım rolünü oynamak istiyordu. Harp sonu Avrupa politikası hemen bu belli başlı cereyanlar arasındaki mücadele ve muvazeneye dayanarak inkişaf etmiştir.

Bugün de Fransız gurupu politikasını değiştirmiş değildir. Bugün de Almanya ile beraber şimdiki nizamın değişmesine çalışan milleler vardır. Avrupa politikasının bu değişmiyen unsurları karşısında İtalyan'ın yeni vaziyeti ve yeni politikası nedir?. İtalyan siyasetinin suplesi ötedenberi bütün dünyaca meşhurdur. İtalya Avusturya tarafından Orta Avrupa'ya ve Adiryatik denizine doğru bir Alman ileri hareketine ihtimal vermediği müddetçe Fransa'ya karşı bir oyun olmak üzere revizyonist rolünü oynamak ve bundan kendi hesabına ba-

zı faydalar temin etmek istemiştir. Bu rölün mevzuu ve hududu da zaten hiçbir vakıt tasrih edilmemiştir. Fakat Fransa'da İtalya'nın Almanya karşısındaki hakikî vaziyetini iyice bildiği için oyuna ne kapılmış ve ne de lüzumundan fazla ehemmiyet vermiştir.

İtalya da revizyonizm oyununun şakaya gelmediğini Avusturya meselesinin son defaki kanlı hadiseleri üzerine daha iyi anlamış ve birdenbire Avrupa sulhunun başlıca muhafızı rolünü takınarak harekete geçmek lüzumunu duymuştur. Fransızlar, İtalyanın bu rolünü kendi gazetelerinde hususî bir dikkat ile tebarüz ettirerek onun kendi cephelerine geçtiğini ilan etmekten büyük bir zevk duymaktadırlar. Bu suretle hem prestij politikasına ehemmiyet veren faşizmin gururunu okşamış ve hem de Almanya'ya karşı kendi politikalarını İtalyanın da sıkleti ile hayli kuvvetlendirmiş oluyorlar. Revizyon ve antirevizyon politikalarının belli başlı çarpışma sahası olan Avusturya meselesinde İtalya bu katî vaziyeti alınca Fransız politikasının Alman politikasında bir defa daha büyük bir zafer kazandığına tereddütsüz hükmedilebilir.

MEŞUM BİR YILDÖNÜMÜ:

Çıkan Ağustosun ilk günlerinde Cihan Harbinin yirminci yıldönümü hatırlanmış ve bu münasebetle her memlekette umumî vaziyet hakkında yazılar yazılmış, mukayeseler yapılmıştır. Cihan Harbinin başlangıcından yirmi sene geçmiş ise Versay Sulhunun üzerinden de onaltı sene geçmiş demektir. Cihan Harbi Vilson'un meşhur maddelerinin bütün dünyada yaratmış olduğu yeni bir ümit ve zihniyet içinde bitmişti. Bundan sonra dünyada yalnız hak, adalet ve milletlerin kendi arzuları hâkim olacaktı. Milletler Versay'a bu ümitle gittiler.

Fakat oradan dünyanın ve bilhassa politikanın eski hamam eski tas olduğunu görerek döndüler. Versay Sulhu bir kısım milletler için hakikî bir sulh olmaktan ziyade zarurî bir mütarekedir. Almanya onu hâlâ bu şekilde telakki etmektedir. Versay Sulhu, silahla mücadeleyi durdurmuş ise de ondan pek geri kalmıyan siyasî ve iktısadı mücadenelin önüne geçememiştir. Ve onun içindir ki, bugün ile yirmi sene eveline bakınca, birçok milletler endişeye düşmekten kendilerini alamamaktadırlar.

Onaltı senedenberi sulhün kuvvetlenmesi ve kökleşmesi için umumî bir gayret sarfedilmekte olmasına rağmen bugün ümitler her zamankinden daha ziyade zayıt bulunuyor. Cemiyeti Akvamdan artık kimse bir şey ümit etmiyor. O cenubî Amerika'daki Şako ihtilafiyle uğraşadursun, Avrupa'daki kaynaşma günden güne artıyor. Silahsızlanma Konferansı hukukan henüz yaşamakta ise de filiyatta çoktan iflas etmiş ve milletler silah yarışına yeniden başlamıştır. Cihan iktısadiyatının ıslahı hakkındaki umumî tedbirler, hiçbir vakit proje halinden yukarı çıkamamıştır. Her millet kendi kabuğu içine çekilmiş kendi emniyet ve müdafaasını düşüne-

rek kendi yağiyle kavrulmağa çalışmaktadır. Şurada burada meydan alan rejyonal uzlaşmalar, büyük derde çare olmakta henüz uzaktır. Bundan yirmi sene evel olduğu gibi gene bütün gözler Almanya'ya dikilmiş, onun ne yapacağını, ne yol tutacağını merak ve endişe ile soruşturmaktadırlar. Demek ki, Cihan Harbi eski hesapların ne katî tasfiyesini yapabilmiş, ne de ortaya herkes için kabul edilmeğe değer bir hesap koyabilmiştir. Hesaplar karmakarışıkır. Kavga mevzuları eskisinden daha çoktur. Yalnız korku ve takatsizliktir ki, milletleri henüz tekrar birbirlerine girmekten alıkoymaktadır.

Bu vaziyetin her millet için tabiî neticesi kendi müdafaa kuvvetini arttırmağa yeniden ehemmiyet vermesidir. Umumî tedbirlerle dünyanın emniyetini temin etmek kabil olamayınca hususî tedbirler ile her memleketin bir dereceye kadar emniyetini korumağa çalışmak zarurîdir. Kuvvetli milletlerin, zayıf milletlerin haklarına tecavüz etmeleri ihtimali daima gözönünde tutulması lâzım gelen bir hakikattir. Beynelmilel hayata yeni bir zihniyet ile yeni bir nizam verilinceye kadar bugünkü realitelere göre tedbirler almak emniyet ve müdafaa tertiplerini arttırmak devlet hayatının ilk vazifelerindendir. Türk milleti geçmiş hadiselerden değerli hakikatlere vasıl olmuştur. Cihan Harbi Türkiye'de İstiklal Harbini doğurmuş ve İstiklal Harbinden de muzaffer bir inkılâp Türkiye'si meydana gelmiştir. İnsan ve cemiyet hayatının acı ve tatlı bütün tecrübe safhalarını yaşamış olan Türk milleti bundan sonra beynelmilel hayatın sarsıntılarına karşı da tedbir almağı ihmal etmez ve etmiyecektir.

İNGİLTERE'nin MÜDAFAA ENDİŞESİ:

Son zamanlarda emniyet ve müdafaa endişesini politikasının en mühim unsuru halinde mütalea eden devletlerden biri de İngilere'dir. Vaktiyle Büyük Britanya İmparatorluğu dünyanın en kuvvetli filosu ile kendini sağlam bir emniyet içinde telakki ediyordu. Eski İngiliz müdafaa politikasının esası en kuvvetli iki deniz devleti kuvvetlerinin yekûnuna faik bir filoya sahip bulunmak iradesine dayanmakta idi. Zaten bu esas bile Amerika'nın kuvveti ve iddiası karşısında değişmiş bulunurken yeni hayat şartları İngiltere'yi şimdi yeni bir dava karşısında bulundurmaktadır.

Tayyareciliğin terakkisi hudut mefhumunu genişletmiş ve İngiliz adalarını hava hudutları ile Avrupanın herhangi bir noktasından kolayca erişilecek bir vaziyete koymuştur.

Hudut mefhumunda husule gelen bu değişiklik dolayısiyle İngiliz müdafaa politikası da yeni telakki ve tertiplere dayanmak lüzumunu duymuştur. Bundan evel İngiliz Hava Nazırı, Lordlar Kamarasında söylemiş olduğu bir nutukta bu politikanın yeni esasını şöyle tesbit etmiştir: İngiltere, sahillerine hücum edbilecek bir mesafede bulunan en kuvvetli hava hükûmetiyle müsavi bir hava kuvvetine sahip olmağı müdafaa siyasetinin esaslı noktası olarak tatbike ka-

rar vermiştir. İngiliz muhafazakâr fırkasının lideri ve İngiliz Hükûmetinin hakikî şefi olan Stanley Baldwin de geçenlerde söylediği bir nutukta İngiliz hudutlarının Duvr sahillerinde değil, Ren nehri kenarında başladığını ilan etmekle İngiliz politikasının yeni istikametine işaret etmek istemiştir. Bu istikamet şudur ki, vaktiyle İngiltere nasıl Belçika sahillerine doğru ilerliyen herhangi bir devlete karşı ayaklanmak ve tertibat almak lüzumunu duymuş ise, bugün de aynı hudut mefhumunun tesiri altında Ren kenarındaki statükoyu bozmak istiyen her devlete karşı harekete geçmek mecburiyetini duymaktadır. Bu ihtarın herkesten evel Almanya'ya ait olduğunu söylemek fazladır. İngiltere Avrupa'nın garbındaki nizamı olduğu gibi muhafaza ettirmek azminde bulunduğuna göre bu sahada Fransız politikasını takviye etmiş olmaktadır. Hava hudutlarının mahiyeti İngilterenin meşhur muhteşem infirat politikasını artık tarihe maledecek bir şekil almıştır. Bu yeni vaziyetin yalnız İngiliz siyasetinde değil, bütün Avrupa ve hattâ cihan politikasında da yeni telakkilere, yeni tertiplere yol açmak mahiyetini haiz olduğuna şüphe yoktur.

AMERİKA ve UZAK ŞARK İŞLERİ:

Avrupa'nın dikkat ve alakamızı çeken işleri ne kadar çok olursa olsun, Amerika ve Uzak Şark'taki vaziyeti de gözden kaybetmemek lazım gelir. Çünkü Amerika ve Uzak Şark işlerinin Avrupa'nın vaziyeti üzerinde tesir yapmakta olduğuna şüphe yoktur. Amerika son zamanlarda kendi dahilî dertleriyle fazlaca meşgul olduğundan Avrupa'dan elayak çekmiş gibi görünüyorsa da bunu daimî bir vaziyet olarak kabul etmek doğru değildir. Avrupa'nın aile dertleri için bu bir dereceye kadar doğru olsa bile cihan politikasına temas eden meseleler hakkında gerek Amerika'nın, gerek Uzak Şark'ın büyük rollerini daima gözönünde bulundurmak icap eder.

Amerika bir taraftan muhtelif yerlerdeki grev hareketlerinden, diğer taraftan da kuraklığın bazı semtlerdeki tahribatından müteessir bulunurken Reisicümhur Rozvelt Büyük Okyanos'ta bir gezintiye çıktı. Ve Japonya'yı Amerika'ya bağlıyan büyük deniz yolunun ortasındaki Havay adalarına kadar giderek oradaki müdafaa tertiplerini ziyaret etti. 1935 Deniz konferansı hakkındaki ihzarî konuşmaların henüz neticelenmediği ve her devletin kendi emniyet ve müdafaa politikasına yeni bir hamle verdiği şu sıralarda bu ziyaretin manası hayli büyüktür. Uzak Şark'ta günün birinde oynanacak olan dramın baş rol sahipleri şimdiden hazırlanmaktadırlar.

Baş rolü alanlardan diğer ikisinin de Japonya ile Rusya olduğuna şüphe yoktur. Son zamanlarda tekrar Mançuri'deki mahut şimendifer hattı dolayısiyle bu iki devlet arasında gerginlik husule gelmiştir. Bu gerginliğin hakikî sebepleri daha derin olsa gerektir. Mançuri'de Japonya'nın va-

ziyeti o kadar sağlamdır ki, Rusya için, burada artık yapılacak bir şey kalmamıştır. Şimdi kavga daha ziyade Mongolistan etrafında vuku bulmaktadır. Rusya haricî Mogolistan'a hâkim vaziyettedir. Japonya da dahilî Mongolistan'a hulûl etmek üzeredir. Burada çarpışacak iddialar çok büyüktür. Ve Onlar bir gün Uzak Şark ve Büyük Okyanus muammasını alevlendirecek unsurlar halindedir. Arasıra cihan efkârı umumiyesini endişeye düşüren hadiseler, şimdiye kadar olduğu gibi bu defa da pamuk ipliğine bağlanarak kapatılabilir. Şimdiki halde kimse henüz rolünü hakikî olarak oynamak arzusunda değildir. Çün kü hazırlıklar bitmemiştir. Zaten bütün dünya şimdi beklenilen fena âkibetler karşısında hazırlık devresinde bulunmuyor mu?. Umumî kanaat bugün bir mütareke devresinde yaşamakta olduğumuz merkezindedir.

H I K Â Y E

DELİ FATMA

FERİT CELAL

ÇAMLIKTA sabahtanberi ötüşen a - ğustos böceklerinin sesleri kesilmeye başlamıştı.. Güneş Boğa dağlarının sivri tepelerini kızıl yumuşak bir renkle fırçalıyordu... Dağ aralarına, büyük kaya parçalarının üzerine koyu mor renkler çöküyordu.

Ali Dayı ile, Ulu yola çıkan uçurumun kenarında bir ardıçın dibinde oturuyorduk. Önümüzdeki sonsuz boşluk dalgasız bir deniz karanlığı gibi susmuştu. Yalnız arasıra uçuru - mun bir kenarından, diğer bir kenarına şahinler bir hava fişeği gibi geçi - yorlar... Korkudan tüneğinde tedirgin olan güvercin sürüleri kaçışıyorlar...

Aşağı köylerden inek, dana, köpek sesleri biribirine karışarak boşluklara dağılıp siniyordu.

İnce bir dağ yolundan bir keçi sürüsü aşağıdaki harman yerindeki ça - dırlara doğru iniyor...

Çıngırak seslerine hazin bir kaval sesi karışıyordu..

Ali Dayı; ağzındaki cigarayı parmaklarının arasına aldı. Sırtını biraz daha ardıç ağacına yasladı..

— Ah... dedi.. Bu çoban her akşam işte böyle.. Başka bildiği bir şey yok galiba!.. Hep Deli Fatmanın türküleri. Yangıları... Hep o..

— Deli Fatma da kim oluyor? dayı..

— Deli Fatma mı?.. Sen onu bilmiyor musun?..

— Yok!..

Ali Dayı eski bir posta sürücüsü idi.. Yıllarca omuzundan martin düş - memiş, at üzerinden inmemiş, meşrutiyetin ilk günlerine kadar bu işte kalmış sevimli bir ihtiyardı..

Onu Toroslarda tanımıyan kimse yoktu. Boğazdan geçerken öyle bir nara atarmış ki sesi uzun uzun dağ - larda dolaşırmış.. Şimdi artık geniş omuzları öne düşmüş, beli bükülmüş, gözleri gür kaşlarının altında sönük - leşmeye başlamıştı..

Ali Dayı beyaz, seyrek sakalını avucunun içinde birkaç defa okşadı..

— Deli Fatmayı bir görseydin.. dedi. Onun öyle bir menekşe mavisi gözleri vardı ki en katı yüreği yerinden oynatırdı.. Dağ gülü gibi pembe, çukurlu yanakları, belinden aşağı sar - kan kırk örgülü sırma saçları, suna gibi bir boyu vardı... Ona şu köylerde göz koymıyan delikanlı yoktu..

Ah bu şehir kızları yokmu?.. Za - vallı Fatmanın aklının oynamasına sebep oldular.

— Şehir kızları mı?..

O, sözlerimi dinlemeden hikâyesini anlatmağa devam ediyordu..

— Günahları boyunlarına bu kızı büyülediler.. Onu babası ne emekle gelin etti bir bilsen, şu dağlar yok mu?.. Haftalarca davul sesleriyle inledi durdu..

Ah.. O kocası olacak herif.. Duru

pınar gözünden su içmesini bilmiyen deli keçi gibi, yüzünü çirkeflere sok - tu...

Doğrusu Fatmanın kocası da gü - zeldi.. İri çam yarması dalı gibi bir delikanlı, onun sırtını bu köylerde ye-re getiren yoktu. Atına binip silâhını omuzuna takınca Köroğlu gibi dağ - lara korku salardı...

Eskiden şehirlilerin çoğu yazın bu-ralara gelirlerdi... O zaman aşağı ce - vizlikte birçok çardaklar vardı. Üç dört ay buralar şehirlilerle dolardı. Bu arada birçok da Ermeniler gelirdi. Buranın oldukça büyük bir de çarşısı vardı, köylü, şehirli hep buraya top - lanırdık.

Birgün haber aldık ki çarşıya şe - hirden çalgıcı kızlar gelmiş, tiyatro, kanto oynuyorlarmış.. Delikanlılık bu, durulur mu, her gece kantoya gider-dik... Fatmanın kocası da artık gecele-ri buradan eksik değildi...

İki söğüt ağacının ortasına yuvar - lak bir çardak yapmışlardı. Bu çar - dağın önünde de bir perde vardı. Per-de açılır, kızlar birer birer kanto oy - narlardı.

O zaman kızların adlarını hep bi-liyordum.. Bunlardan birisine de Fat-manın kocası tutulmuştu.. Adına Tombul Zabel diyorlardı.. Doğrusu bu ya herifin kızı yaman oynardı... O yaz, İsmail iyiden çileden çıkmıştı. O-rada burada rakı yuvarlıyordu. Kız da ona tutulmuştu galiba...

Güz çiçekleri açarken şehirliler de göç etmeye başladılar oyuncu kızlar da artık gitmişlerdi...

Oyuncu kızlar deyip de geçme ha.. Onlar yok mu şeytanı kümese koyan kadınlardır, gözlerini süzerler, dudak-larını büzerler, ne yaparlar yaparlar, erkekleri doğan pençesine düşmüş kekliğe çevirirler.. Tüy tozrak bırak-mazlar...

İsmail artık eski İsmail değildi.. ikide bir atına binince şehre iniyor, günlerce orada, han köşelerinde, kan-tocu Zabel'in dizinin dibinden ayrıl - mıyordu. Nesi var, nesi yoksa harca-yıp bitiriyordu... Artık rengi sararma-ğa, gözlerinin feri yavaş yavaş sön - meğe, gür sesi karıncalanmağa baş-lamıştı. Bir kurt onu içinden durma - dan, durukmadan yiyip bitiriyordu..

Ona bu huyundan vazgeçmesi için çok dil döktük.. Hiçbir söz kâr et-medi, ateş alan harmanı söndürmek güç olur..

Yalnız Fatma, kocasının halinden bir şey sezmiyordu.. Toy gelin ne bil-sin ki kocası kantocu Zabel'in fendine düşmüştü...

İsmail bir sabah evine ayakta dura-mıyacak kadar sarhoş gelmişti. Fat-ma onu hasta sanmış, soyup yatağına yatırmıştı...

O gün İsmailin cebinden ucu sırma işlemeli bir çevre çıkmış, çevrenin u-cunda büyükçe bir düğüm varmış, Fatma bunu çözmüş, içinden bir tu - tam kara saç çıkmış...

Bundan sonra Fatma ile İsmailin arasında ne geçti bilmiyorum Fatma artık babasının evine dönmüştü...

O yaz Fatmanın bir oğlu oldu... Ekseri akşamlar çocuğu kucağında pınar başında rastlardım, artık menek-şe mavisi gözlerine bir güz sabahı ya-sı çökmüştü, altın dizili başlığının al-tındaki sırma saçlar kış sovuğuna uğ-ramış sarı çiğdemler gibi permeperi-şan.. O, gülünce çukurlaşan yanakla-

rındaki dağ gülü renginden iz bile kalmamış Adeta gülmez, konuşmaz olmuştu.. Kırk yaşına basmış kadın durgunluğu üzerine çökmüştü..

Bir gün işittik ki Fatma kırk örgülü samur saçlarını kesmiş götürüp kocasının kapısına asmış.. Çocuğunu sırtına vurunca dağlara çıkmış...

. . . .

Aylardan nisandı... Kızılcıklar, yabangülleri açmış, kaya diplerini menekşeler kaplamıştı. Dağları taze kekik kokuları sarmıştı. Arılar kovanlarından boşanmışlar, kaya kuşları çılgın gibi ötüşüyorlardı... Fatma bunların arasında kendi içinin havasına tutulmuş kimsenin bilmediği, işitmediği maniler türküler söylüyordu..

Ali Dayı, dağlara gittikçe çöken karanlığa, bir de benim yüzüme baktı:

— Sana çok kasvet verdim... Galiba, dedi. Ah Ali Dayının bir de o eski sesi olsaydı da sana Fatmanın türkülerini söyleseydi...

Artık yollar, izler görünmez olmuştu yamaç dağlarda çoban ışıkları, harman yerlerinde yanan ocakların tit - rek alevcikleri, yıldızlarla uç uca eklenmişi gibi görünüyorlardı...

Ali Dayı:

— Artık gidelim, dedi. Köyün yolu oldukça uzak.. Yüzünü de göremez oldum.. Yarın bizim köye in, Fatmanın gezip dolaştığı yerleri de görür - sün İşin gerisini de orad anlatırım...

* * *

Bir yayla bağının içindeydik.. Yüksek talvarlara sarılmış asma dallarının altından koruk salkımları sallanı - yor.. Bağın köşesindeki koca bir ça - mın altında Ali Dayı ile oturuyorduk. O demir bir tavanın içinde kahve kavuruyor, küçük bir kız çocuğu sert bir ağaç kütüğünden yapılmış dibekte kahve dövüyordu.. Taze kahve kokusu, yaz sabahının ilk rutubetli sıcağı ile eriyip havaya dağılan çam kokusuna karışıyordu..

Ali Dayı yeni kalaylanmış bakır cezvede pişirdiği kahveyi çin taklidi, geniş ağızlı bir fincana boşatarak bana uzattı:

— Al bakalım.. dedi. Böyle bir kahveyi şehirde içemezsin..

Arkamızdaki küçük düzlüğün üzerinde bir çeşme yanında da bir tarafı yıkılmaya yüz tutmuş eski bir çardak görünüyorödü.. Dallarının bir tarafı kurumuş yaşlı bir kiraz ağacı gövdesinin bir tarafını bu çardağa dayamıştı. Çardağın sağ tarafını kızılcık, yaban erikleri örtmüştü.

Bu düzlükten gelen ince bir yol önümüzdeki bağdan geçerek köyün yoluna karışıyordu. Çeşmeden su al - maya gelen köylü kızlar hep bu yol - dan geçiyorlardı.

Ali dayı bunlardan birisine bağırdı..

— Menekşe.. Menekşe.. Nenen. nerede?..

— Evde Ali Dayı...

— Ona söyle, seni Ali Dayı koca çamın altında bekliyor de.. Gelsin de sabah kahvesini beraber içelim..

Ali Dayı elimdeki fincana biraz daha kahve koyarak..

— Bu Menekşenin ninesi, dedi, Fatmanın çocukluk arkadaşı, birbirlerile çok sevişirlerdi. Biraz da onu söyle - telim...

Menekşenin ninesi de, minderin bir köşesine oturdu.. Ayağında geniş,

ceviz kabuğu ile boyanmış bir şalvar, arkasına kırmızı kısa bir hırka giymiş, başını çizgili, kalın bir alaca ile sarmıştı..

Ali Dayı:

—Ayşe Bacı, Deli Fatmayı anlatıyordum.. Sen daha iyisini bilirsin, o yaz galiba iyiden aklını yitirmişti?..

— Sizin derdiniz yok galiba.. Olan oldu.. Giden gitti.. Kızcağızın hali bugünkü gibi gözümün önünde... Kocası olacak çoban köpeği onun hem aklını, hem de canını murdar etti.. Bu köylerde artık hiç bir ana öyle bir kız doğuramaz... Ne fayda bir insanın yıldızı barışık olmazsa ne güzellik, ne de zenginlik para etmez.. Fatmanın parası mı, pulu mu, güzelliği mi eksikti?. Alnının yazısını gördü. Yaradan güzel yaratmış ama bahtını kara yazmış... Ne çekti zavallı.. ne çekti.. Kantocu kızın çevresini, saçını kocasının cebinde bulduğu zaman kendisini kaybetmiş gibi doğruca bana geldi.. "Yanıyorum Ayşe dedi.. Kafamın içi uyuşuyor.. Azıcık ağlayabilsem belki açılacağım.. Şu kocamın bana yaptığını gördün mü?.. Cebinde kara bir tutam kadın saçı buldum.. Demek üstüme başkasını seviyor.. Bacı! Bana yazık oldu.. Onun halini beğenmiyordum ikide bir şehre gidip geliyordu.. Artık semtine uğramam haram olsun onun için döktüğüm göz yaşları....,,

Fatma önceden o kadar deli değildi, onun asıl azmasına sebep, birgün Fatma çocuğunu arkasına bağlamış dayısına gidiyormuş. Kızılcagedikten çarşıya dönen yolun tam ortasında İsmaille karşılaşmış, o beyaz bir atın üzerinde sırtında gümüşlü martini, terkisinde de o kantocu kız varmış.. Fatma yerden koca bir kaya parçası almış bunların üzerine fırlatmış, İsmail atını özengileyip geçmek istemiş, bu sefer atın yelelerine yapışmış, kantocu kız yuvarlanmış. İsmail kaşının üzerinden yaralanmış...

Bunu bize Fatma hem anlatır, hem de orada söylediği türküyü söylerdi..

Ayşe Bacı birkaç kere öksürdü... Kısık, tıkanık bir sesle Kızılcagediğin türküsünü söylüyordu:

"Senin terkende kantocu kız... Benim sırtımda altın topu bir oğlan.. İsmail seni bu kadın mı büyüledi?.. Onun soyu soyumuzdan değil, dili dilimizden değil.. Dini dinimizden değil..

Boynundaki çevreyi kim işledi?.. Sırma saçlarım boynuna yetmedi mi.. Onları ben kesip kapına astım haberin yok mu?.. Derbentteki boz köpek bile yavrusuna böyle hor bakmaz.. Bir kerecik sırtımda şu altın topa bak....,,

Fatma artık rast gelene saldırıyordu. Onu arkamızdaki şu yunak çardağına bağladılar. Tarsus'tan okunmuş, adaklı bir zincir getirmişlerdi. Bu zincir hangi delinin ayağına üç ay vurulsa aklı başına gelirmiş. Üç ay Fatma yunak yerinde ayağı zincirli kaldı. Üç ay köy onun sesinden, ayağındaki zincirlerin şangırtısından uyuyamaz olmuştu.

Bazı gider çardağın kapısındaki aralıklardan ona bakardım.. Kapının aralığından uzatılan ekmeği günlerce yemediği olurdu. Bazen de günlerce köşedeki kerevetin üzerinde sessiz sadasız otururdu..

Onun o menekşe mavisi gözleri bir kurt gözü gibi halka halka olmuş dışına taşmıştı. Başı kuru bir dikenliğe benziyordu...

Üç ay bu zincirde kaldı. Artık bahar gelmişti. Fatmanın da biraz aklı yatışmış gibiydi, onu çardaktan çıkardılar. Bir deri, bir kemik, cansız cansız dıvar diplerinde, ağaç altlarında dolaşıyordu...

Bir akşam bana gelmişti.

— Anama söyle... dedi. Çocuğumu versinler.. Niçin benden saklıyorlar.. Boğarım diye mi korkuyorlar? Bak artık ben akıllandım...

Fatmanın çocuğu o kış bir hafta ateşler içinde yanıp kavrulduktan sonra ölmüştü...

Sözü başka tarafa çevirmek için birçok şeyler söyledim. O bütün bunları uslu uslu dinledi.. Gözlerine akşam karanlığının yalnızlığı çökmüştü.. Eskiden olduğu gibi tatlı bir boyun kırmasile tepelerden gelmekte olan ışıklara bakarak türkü söylemeye başladı..

"Al, yeşil giyinmiş bütün ağaçlar.. Derelerde çağlıyan sular kara sevda çeken genç kız yürekleri gibi taşıp dökülüyorlar... Güneş dağlarda karları ılık ılık okşayıp eritiyor...

Pınarların suları ay gibi parlak... Minimini beyaz çakıl taşları içine leke düşmemiş inci gibi... Üstü çiçek dolu ağaçların dallarında kuşlar ağız ağıza sevişiyorlar..

Hani benim sevgilim... Baharı mı unuttu.. Yolunu mu şaşırdı.. Başka bir yuvaya mı tünedi.. Ne oldu ona?.,,

Elin ağzı torba değil ki bağlayasın, Fatmaya oğlunun öldüğünü söyleyivermişler..

O bunun üzerine bir şey söylememiş yalnız mezarını görmek istemiş. Oraya götürmüşler, toprağın üzerine kapanmış saatlerce öyle kalmış...

Fatma bundan sonra iyiden iyiye duruldu... Sessiz, kimseye hiçbir zarar vermez bir hal almıştı.. Artık ne o eski türküleri söylüyor, ne de İsmailin adını anıyordu. Yalnız bir ninni tutturmuştu.

"Baba kucağını görmeden toprağa düştün... Babanın kolları başkasının boynunda,ne sen,ne ben onun düğümlenen yüreğini çözemedik...

Uyu.. Yavrum.. Sevilmiyenler için rahat yeri toprak altı..

Uyu... Uyu...,,

Onun öyle bir "Uyu...,, deyişi vardı ki en zalim yürekler bile dayanamazdı...

Artık kış iyiden gelmişti. Herkes evinde ocağının başında gün geçiriyordu... Kızlar, kadınlar tezgâhlarda heybelik, giyimlik bezler dokuyorlardı...

O kış yaman geldi, kar damları bastırmış, yolları kapamıştı. Bir köyden bir köye güç gidiliyordu.. Yine öyleyken köylü her sabah Fatmanın ninnisiyle uyanırdı.. Ona fırtına, soğuk, tipi hiç geliyordu.....

Fırtınanın karları bir dağdan bir dağa savurduğu, kurtların köylere indiği bir gece habersizce evinden çıkıp gitmişti.. Aradan günler geçti.. Haftalar geçti.. Fatmanın sesi artık duyulmaz olmuştu....

Tipi dinmiş, artık köylerin arasında gidip gelme başlamış, yollar açılmıştı. Köylü Fatmayı günlerce aradılar, izine bile tesadüf edemediler..

Ali dayı taze akçam filizlerinden yapılmış ağızlığının ucundaki sigarayı tazeledi... Ayşe Bacı birkaç yudum su içti.. Başını yukarı kaldırdı. Koca ça-

mın yıldırımla yanmış büyük bir dalını göstererek:

— Ah... dedi, bir gün harmandan dönüyorduk. Ay iyiden büyümüş, ışığı her tarafı gündüz gibi yapmıştı.. Bu dala bir salıncak kurduk.. Sallandık.. Sallandık... Harmandakiler bizi evde, evdekiler de harmanda sanıyorlarmış. Arayan soran olmadı.. O İsmaili sevdiğini burada söyledi.. Birçok ağladı, babasını İsmail'le evlenmelerine razı olmıyacak sanıyordu....

Öğle güneşi hava aralıklarını yavaş yavaş kımıldatıyor, ovadan gelen ılık bir rüzgâr, etrafa ağır bir çam kokusu sindiriyordu... Dağlar hafif bir duman içinde biribirinin arkasında seyrekleşiyordu... Arkamızdaki pınarda genç kızlar türkü söylüyorlardı..

"— Pınarların suları ay gibi parlak.. Fatma kocasından, kocası Fatmasından ırak...„

Köycülük Rehberi — Yörükler ve Köylüler — Beyaz Zambaklar Memleketinde.

KÖYCÜLÜK REHBERİ — *NUSRET KEMAL*.— Tarık Edip Kütüphanesi, Ankara, 1934. F. 20 Kuruş.

KÖYCÜLÜK sözü pek yeni değildir; Halkevleri teşkilâtı içine girinciye kadar bu kelime herhalde pek çok münevverlerimizin zihninde yer etmişti. Ancak Nusret Kemal Bey, bu kelimeye oldukça yeni bir mana aşılamış gözüküyor. "Köycülük Rehberi,,nde ilk iki bahsi, "Köycülük İlmi,, ve "Köycülük Tetkiki,, başlıklı parçaları okuyanlar bunu kabul ederler. Köycülüğü bir ilim halinde kurmak, köycülük için ilk önce felsefesini yapmanın lüzumuna kani olmak, sadece bir köyde köylü dertlerine geçici çareler bulmaktan hiç şüphesiz çok daha geniş bir program demektir. Bu bir buçuk formalık eseri, onun için, köycülüğün bir nevi methodolojisi, sistemleştirilmesi sayabiliriz.

"Köycülük Rehberi,, esasen iki parçaya ayrılabilir: (1) nazariye kısmı; (2) tatbikat kısmı.

Tatbikat kısmı, köyü tanımak için, her köycünün elinden geldiği ve kudretinin yettiği kadar doldurmağa çalışacağı uzun, zengin bir kestioner'den ibarettir. Bu sorgu cetveli, umulmıyacak kadar teferrüat ile doludur. Hattâ ilk bakışta bunun bir tek kimse tarafından doldurulmasını pek de mümkün görmemek kabildir; ancak ne zarar! köyün tanınması, zaten bir gaye meselesidir: Ona doğru yüründükçe yolun manası artacaktır. Hattâ bu uzun cetvel içinde insan, belki cevap verilmesi çok defa muhal olacak sorgulara rastladığını zannetmekte kendisini haklı görebilir. Fakat bu nevi anketlerden istatistikte aranan presision'u beklemek, her zaman doğru değildir. Bizim bu sorgu cetveli için kıymetli muharrirden istiyebileceğimiz yalnız bir nokta vardır, zannederim: Cetvelin muhtelif parçaları arasında daha iyi işlenmiş bir mantıkîlik tesis etmek. Bu hususta meselâ Le Play'cilerin kullandıkları nomenclature'u bir nümune olarak hatırlamak mümkündür.

Eserin en çok dikkate değer parçası, muhakkak, ilk iki bahsidir. Burada alel'âde bir köycü görüşü değil, bu görüşü mutlak neticelerine kadar götüren geniş bir cemiyet telâkkisi ile karşılaşıyoruz. Nusret Kemal Beyin bugünkü dünyayı nasıl anladığını şu satırlardan çıkarmak güç değildir: "Son asırların sanayileşme yarışı içinde köylerini eritmiş olan memleketlerde son buhran birçok işsizleri tekrar toprağa döndürürken köyleri henüz boşalmamış olan talihli milletler de köylerinin medenî seviyesini yükseltmeğe ve onları millî varlık içinde teşkilâtlandırmağa çalışmaktadırlar.,,

Muharrir için cemiyete bir köycü, bir de şehirci göziyle bakmak mümkündür. Son asır şehirci idi; onun yerini hâdiselerin tazyiki ile köycülük ala-

caktır. Bu iddianın hakikati ne kadar doğru olarak ifade ettiğini ayrıca münakaşa etmek kabildir; ancak muhakkak ki harp sonrası dünyasında şehir ve köy arasındaki münasebetler, çok keskin bir karşılaşmıya mevzu olmuştur: Hattâ köyü şehirleştirmek için kuvvetli hareketler olduğunu da biliyoruz. Nusret Kemal Bey bu tezin tamamiyle aksi bir istikamette yürüyor.

Eserin taşıdığı bariz fikirlerin sadece altını çizmekle iktifa edeceğimiz bu satırlarda mevzuun münakaşasına giremeyiz; ancak itiraf edelim ki bu küçücük risalede, genişletilmeğe ve bu suretle en zengin neticelere varılmağa müsait geniş fikirler vardır.

M. S.

YÖRÜKLER ve KÖYLÜLER. — *YUSUF ZİYA*, İkbal Kütüphanesi, İstanbul, F. 100 Kuruş.

MAŞERÎ vasıfları haiz cemiyet müessesleri o cemiyetin folklorudur. Bunları toplamak ve tetkik etmek suretile o cemiyetin her cepheden tarihini öğrenmek mümkün olur. Folklor (halk bilgisi) sahası çok geniştir. Muhite, eve, mesleklere, elbiseye, gıdaya, adetlere, itikatlara, bilgiye, hukuka ve bütün güzel san'atlara ait halkî ve maşerî vasıfları haiz eşya ve malûmat bir milletin folklorudur.

Bizde bu vadide araştırmalar ve çalışmalar yenidir. 1928 de Ankara'da kurulan Halk Bilgisi Derneği bu işe bir hayli gayret vermiştir. Hattâ "Halk bilgisi rehberi,, adında bir esercik ile bir de Halk Bilgisi adında bir mecmua çıkarmıştır.

İstanbul Konservatuvarı müdürü Demirci Oğlu Yusuf Ziya Bey de bu bilginin kıymetli adamlarından biridir. Bize Türk folkloru sahasında verdiği eserler arasında Yürükler ve köylüler arasında toplayıp neşrettiği hikâyeler ve masallar da bu kıymetli eserlerlen biridir.

Eserdeki hikâyeler ve masallar, uzun ve dikkatli bir emek ile toplanmıştır. On bir yıl bu maksatla Anadolu'da dolaşan müellif, bu eserini çıkarmadan bir daha dolaşmayı faydalı bulmuş ve "Afyondan başlıyarak, Sandıklı, Dinar, Aydın şehirleri ile o taraflardaki Yürüklerden Kacar, Karatekeli, Mananlı, Sarıtekeli, Aşiretlerini gezdikten sonra Dinar kazasında eski Türkmen ve Afşar aşiretlerinin köylerinde tetkikat yapmıştır. Sonra Muğla vilâyetine bağlı Ula nahiyesinde ve nahiyenin Kızılağaç, Armutçuk, Çiçekli köylerile oralardaki Kötekli, Ovalı Palaneren Yürükleri içinde de uzun zaman kalarak çalışmıştır,..

Bu gayretin mahsulü olan eser üç kısımdır. Birinci kısımda umumiyetle hikâyeler, ikinci ve üçüncü kısımlarda hayvan hikâyeleri ve masallar toplanmıştır. Bunların topu 74 hikâye ve masaldır.

Türk folkloru bakımından zengin olan bu kitap bize birçok Türkçe sözler de vermek itibarile kıymetli olduğu gibi çocuklarımız tarafından sevile sevile okunacak istiafdeli bir kıraat kitabıdır da.

N. A.

BEYAZ ZAMBAKLAR MEMLEKETİNDE. — Grigori Petrof'tan tercüme eden Ali Haydar. Devlet Matbaası, 1930. S. 173. F. 55 K.

İÇİNİZDE bu kitabı okumayan kalmış mıdır, bilmem... Fakat ben, bu eseri türkçemize çevrilmiş bulmaktan derecesiz sevindim.

"İlkin para, ilkin kuvvet! Sonra his, sonra fikir, sonra ideal!,,

Diyen gafillere:

"Herşeyden önce his, fikir, ideal! Her şeyi yaratan fikir ve ideal!,, diyen bu aşk ve feragat kitabını, bir ilâhî ihtar gibi havale etmek lâzım!

İsveç kıralı "Demirbaş Şarl,, ı hatırlıyorsunuz değil mi? İşte onun ve ona benzerlerin elinde asker sınıfının diktatörlüğüne sürüklenen İsveç alemi, sonu gelmez bir kibir, **zulüm,** şarlatanlık, zadegânlık ve tembellik belâsile harap oluyordu. Memleketin fakirleşmesi; fakirleştikçe de memleketin başına musallat olanların gafleti, zulmu, sefaheti; idareleri altında bulunan yerlerin, zadegân keyfi ve hevesi için bir yemlik gibi işletilmesi arttıkça artmıştı.

Bu cahilce zulümden en çok çeken, İsveç'in bakir bir müstemleke gibi kullandığı Finlandiya olmuştur. Perişan ve cahil İsveç'in tamamyile bilgisiz bıraktığı bir çiftlik haline düşen Finlandiya Rusların eline geçtikten sonra da farklı bir talie kavuşmamıştır. Memleket hemen baştan başa bataklıklar, donmuş çöller, ilk insanların yaşadığı devri hatırlatan mağara ve kulübelerden ibaret gibi idi. Bu - lânete uğramışa benziyen - toprağın üstünde yaşıyanlar bir yaprağın üzerine üşüşmüş birkaç milyon böceğe dönmüşlerdi. Nasıl o böcekler yaprağı kemirdikten sonra birbirlerini yemeye başlarlarsa, o zamanın Finlandiyalıları öylece, biribirini tanımıyan, sevmiyen; biribirinin elindeki en hiçten mal ve mazhariyete göz diken bir yığın sarhoş halinde, vatanlarının ağacını kurutacak her kötülüğü yapmaya alışmışlardı. Herkes ümitsiz, herkes bedbin idi. Ve bu yüzden herkes:

"Şu fani dünyada ne yersem, ne çalarsam kârdır!,,

Diyen bir zihniyetle ahlâksızlaşmıştı. Finlandiya, beşeriyete yük olan bir tufeyliye dönmüştü. Merkezî ve Garbî Avrupa'nın ilerlemiş milletleri Ural Altay ırkının kötü, bozuk olduğunu iddia ederken Finlandiya'yı bir örnek vesika gibi insanlığın gözü önüne korlardı.

Bu çamurdan ibaret vatan, bu zilletten ibaret cemiyet, bugün beşeriyetin en büyük milletidir. Makinesiyle, tüfegile, hele makineleşmesile değil; kültürü, aslına inanışı ve sadakati, çok ileri giden ilmini bir insan kalarak kullanabilmesi ile büyük olan bir millet!

Bu harika nasıl olmuştur? Bu mucizeyi kimler yaptı?

Finlandiya'nın ülkülü, öz çocukları!

"Beyaz Zambaklar Memleketinde..,, işte bu mucizenin tarihidir.

Bu ölmez eseri Türkçemize kazandıran kıymetli insan, ne olur tercümeye biraz daha itina etseydi!

R.O.

KÖYCÜLER BÖLÜMÜ İKİ YAŞINA GİRERKEN

"KÖYCÜLER BÖLÜMÜ" bu sayıda iki yaşına giriyor.

Ülkü neşriyat hayatına atıldığı iki yıla yakın zamandanberi halkçılık ve köycülük mevzularını devamlı, hattâ ısrarlı, bir şekilde işlemekte bulunmuştur. Ülkü'nün ondokuz sayısına bakanlar yazıları içinde halkçılık ve köycülük mevzularının en geniş yeri tuttuğunu görürler. Ülkü bundan bir yıl evel içinde ayırdığı "Köycüler Bölümü" ile köycülüğü daha sistemli bir şekilde işlemeği, köycülük üzerinde düşünülen ve yapılanları daha derli toplu olarak ortaya koymağı hedef edinmişti. Ülkü bu teşebbüsiyle memlekette ülkülü köycülerin az olmadığını gördü ve gösterdi. "Köycüler Bölümü' memleketin dört bucağına dağılmış köycüler için bir fikir ve heyecan bağı, bir konuşma yeri olmağa çalıştı. Burada köycüler gördükleri, tetkik ettikleri köylerin vaziyetlerini, dertlerini; bu dertleri karşılamak için düşündükleri tedbirleri, çareleri; memlekette muhtelif sahalarda ve yerlerde yapılan köycülük çalışmalarını ve eserlerini; başka memleketlerdeki köycülük hareketlerini; köycülük mevzuu üzerindeki düşünce ve görgülerini biribirlerine anlatmağa çalıştılar.

Ülkü'ye köy ve köycülük yazıları yazanlar arasında başta köy muallimleri olmak üzere adliyeciler ve sair memurlar, doktorlar, talebeler vardır. Bir kişinin yazdığı iki sahifelik bir yazı binlerce kafayı biribirine yaklaştırmış, binlerce gönlü biribirine bağlamıştır. Köycülük etrafında bu fikrî ve ruhî teşkilâtlanma memleketteki köycülük cereyanını büyük ve verimli bir kuvvet haline getirecektir. Memleket köycülerini etrafında toplamakta olduğuna inanan "Köycüler Bölümü" bütün **Ülkü** köycülerinden köycülük ülküsünü yayma ve köycülük düşüncelerini ilimleştirme yolunda hızlarını arttırmalarını bekliyor.

Köycülük sahasında sessiz, ferdî çalışmaların, mekteplerde, halkevlerinde, cemiyetlerde, hattâ devlet dairelerinde toplu ve gürültüsüz çalışmaların, şüphesiz, her türlü propagandadan müstağni olan ulvî bir değeri vardır. Fakat köycülerin üzerlerine aldıkları iş o kadar büyüktür ki çok taraftar kazanmak için bu en temiz propagandayı yapmağa, bu iş o kadar küçüktür ki öğrendiklerimizi ve düşündüklerimizi biribirimize daima anlatmağa, her meslektekinden ziyade, ihtiyacımız vardır.

Evet, köycülük bir meslek, bir ilimdir. Her Türkün sülûk etmesi icap eden bir meslek, her Türkün kavraması icap eden bir ilim... Ülkü köycülerinin iyi tanıdığı Nusret Kemal Beyin "Köycülük Rehperi" adiyle çıkardığı küçük kitap köycülüğü ilimleştirmek yolunda Ülkü köycülerine bir yardımda bulunabilir.

Ülkünün "Köycüler Bölümü" ikinci yaşına artan bir kuvvetle girmektedir. Onun kuvvetini arttıracak ve yayacak ÜLKÜ KÖYCÜLERİdir..

KÖYLÜNÜN ÇİFT HAYVANLARININ HACZEDİLMESİ

YALÇIN

MESELEYİ etraflıca ortaya koyabilmek için şu hâdiseyi olduğu gibi yaz mağa lüzum gördüm.

Kadınhanı'nın Konya ovasına açılan İttihadiye köyüne gittim. Köy erkeklerinin yüzde doksanı ailelerini bırakmışlar Ankara'ya, Eskişehir'e, İzmir'e ameleliğe gitmişler. Bir kısmı gönderdiği para ile yol vergisini ödemiş, bir kısmı kuraklık yüzünden açlık tehlikesine düşen çocuklarının birkaç aylık yiyintisini aldırabilmiş.

Köyde icra memuru da var, zaten bu mevsimde haftada bir icra memuru görmiyen köy yok.! Bu seferki geliş köylüyü can damarından vurmuştu.. Bir köylü 930 senesinde "170,, liraya bir çift öküz almış, "931,, de borcun yarısını ödemiş, "932,, de kalanın üçte ikisini vermiş, üç senelik icra masrafı olarak "25,, lira daha yükletilmiş, şimdi "50,, lira isteniyor.

Borçlu Ankara'da, karısı ve birkaç çocuğu ekmek parası bekliyorlar. İcra memuru, borç öküz bedelinden doğmuştur, diye ellerindeki bir çift öküzü de haczetti. Köy kadını ağlıyordu... Bu sene mevziî kuraklık yüzünden açlık tehlikesiyle çarpışırken, gelecek senenin ekmeğini emeğinden beklediği öküzleri de elinden gidiyordu. Bir çift öküz için bugüne kadar (140) liradan fazla para verdiği halde el'an borçtan kurtulmamış, öküzleri de elinden alınmıştı. Diğer taraftan icra dairesi tarafından hacz edilen öküzlerin çifti (20) liraya satılıyordu. Bunlar da (20) liraya satılacak, köylü 30 lira daha borçlu kalacak!... Gelecek senelerdeki icra takip masrafları da yüklenecek, bu borç belki de varislere devredilecek.

Ayrılıyordum, Ankara'dan bağ bekçiliğinden dönen bir köylü acınıyor: Efendi, işte bizim halimiz, borçla, beş misli değerine bir çift öküz alırız, ödeşmek için alacaklının kölesi gibi senelerce çalışırız, dört mislini veririz, beşinci misli için de öküzler elimizden gider. Bu adam yine borçtan kurtulmıyacak, köylü olma da ne olursan ol!...

Bu köylü henüz Ankara'dan dönmüş, yokluğun ıstırabını daha derinden duymuştu.. Diğer köylüler susuyorlar, ıstıraplarını gözlerinde çileren yaşlariyle anlatıyorlardı.

Bu hâdise karşısında icra iflâs kanunumuzun vaziyeti şudur:

İC. İF. kanunu, madde 82 de haczi kabil olmıyan eşya vardır. 4 numaralı fıkrası (Borçlu çiftçi ise kendisinin ve ailesinin maişeti için zarurî olan arazisi ve çift hayvanları ve diğer teferrüatı, değilse, sanat ve mesleki için lüzumlu olan âlât ve

edevatı ve kitapları haczedilemez.

Aynı maddenin on üçüncü fıkrası olmasaydı köylünün çift hayvanlarının haczine kanunen imkân bulunmıyacaktı. Fıkra 13 — bu maddenin 2, 3, 4, 5, numaralı fıkralarındaki istisna borcun bu eşya bedelinden tevellüt etmemesi haline münhasırdır.,, şeklinde yazılmıştır. Bu ifade köylünün çift hayvanlarının, kanunu yapanların maksadına uygun olarak veya olmıyarak, haczine imkân vermiştir.

Bugün alacaklı icraya müracaat etmeden evel köylüden bir senet alıyor. Borç doğumu sebepleri arasına çift hayvanını da sokuyor. Kanunun (bu eşya bedelinden) ibaresini tatbikatçılar (o eşyanın cinsi) manasına anladıklarından, borç çift hayvanı bedelinden doğmuştur diye köylünün elindeki herhangi bir çift hayvanını haczediyorlar.

Aynı ibare (eşyanın kendisi manasına anlaşılırsa) ancak borçla alınan çift hayvanları haczedilebilir ki, o zaman zararın hududu hem daraltılmış ve hem de bu yüzden sefalete düşecek binlerce köylü kurtarılmış olur. Aynı zamanda tüccarların köylümüzün cehalet ve safiyetinden istifade ederek imzalattığı senetlerde kanunî hilelere sapmalarına meydan verilmez.

Yazımın başındaki vakaya şu şıkkı da ilâve etmeliyim. Birkaç sene evel köylü 150 — 200 liraya bir çift öküz alıyor, öküzler herhangi bir sebeple elden çıkıyor. Köylü borcunun üçte ikisini vermiş, buhran ve saire yüzünden kalan üçte birini verememiş. alacaklı icraya müracaat ederek köylünün sonradan tedarik ettiği bir çift hayvanını da haczettiriyor. Beş çocuklu bir aileyi tarlasında çalışamıyacak hale düşürüyor.

Tüccar hileleriyle köylünün okumadan imza ettiği senetlerin içine giren çift hayvanları yüzünden yapılan hacizler hayvan hacizlerinin mühim bir kısmını teşkil etmektedir.

Türkiye'mizde 40,000 den fazla köy bulunduğuna göre her köyden en aşağı beş nüfuslu bir ailenin çift hayvanları alınırsa 200.000 köylümüzün işsizlik dolayısiyle açlığa mahkûm olacağını göz önünde bulundurursak bu maddenin bir an evel tadilinin zarurîliği meydana çıkar.

Köye gidildiği, köylü görüldüğü zaman bu memleketin en çok korunmağa muhtaç unsurunun emektar köylü olduğu bir mütearife halinde insanın kafasına yerleşiyor. İstanbul'un, İzmir'in, Ankara'nın, Konyanın gördüğüm köylerinde biribirini andıran bilgisizlik ve yoksulluk yüzünden en sarih kanunî haklarını bile kullanamadıklarını acı ile görmüştüm. Bu haldeki köylümüz çift hayvanlarının haczi karşısında sükûttan başka bir şey yapamıyor. Her devirden fazla cümhuriyet devrinde düşünüldüğüne inandığım köylümüzün çift hayvanlarının hiç bir gûna haczine kanunî cevaz olmamasını ummak ve istemek köylünün menfaatini yurdun umumî menfaati sayan her Türk için bir hakikattir.

HAYMANA'NIN AHIRLI KUYU KÖYÜ

OSMAN NURİ

— *Evelki sayımızdan kalan* —

Ç

1 — Köylü bütün çiftçidir. İçlerinde pek azı başkalarına işçi durmakla geçinir. Köylü arpa, yulaf, buğday, bostan eker.

2 — Sekiz ondan başlıyan davar adedi evine göre iki yüz, ikiyüz elliye kadar yükselir. Davar, yapağı, yağ, peynir, kuzu köyün kuvvetli geliri sıra sındadır.

3 — Köylü en çok sattığı buğdaydan istifade eder. Tavuk, yumurta da köyün iradıdır. Bundan başka ilk ve son baharda kışın müsait günlerinde arabalarla kira taşımak suretiyle geçinmeğe çalışırlar. Patates, soğan, fasulya, nohut ekilmez. Bunlar Poltalı pazarından satın alınmak suretiyle tedarik edilir. Akar su ve kaynak yoktur. Köyde sebze de ekilmez. Bağ yoktur. Köyün bütün yeşilliği bir kaç ağaç tan ibarettir. Haymana'da iyi karpuz yetiştiren bu köydür. Millî mücadele yıllarında karpuz zamanına tesadüf eden günlerde erkânı harplarımız tarafından yapılan krokilerde bu köye (Bostan köy) denmiştir. Gazi nutku, kroki: (8).

4 — Evler bütün kerpiçten yapılmıştır. Bir çoklarının üzeri kiremitlidir.

5 — Köylü bütün mahsulünü Polatlı'da satar. Poltalıdan başka köylünün bağlı olduğu iktısadî bir merkez yoktur. Köylü yumurta ve tavuklarını köy bakkallarına ve köye gelen seyyar satıcılara verir. Kuzularını bazan ilk baharda Ankara'ya götürerek satarlar.

6 — Köylü tarlasını pullukla eker. Ekinini makine ile biçer. Kalbur makinesi ile temizler. Harmanını at ve öküzle sürer. Öküz azdır. Kara saban hiç yoktur. Köyde elli nadas pulluğu, elli makineli pulluk, altmış çiftatlı araba, bir tekatlı araba, bir yaylı vardır. Otuzbeş orak makinesi, on süt makinesi, beş kalbur makinesi vardır. Bir tane de tohum ayırma makinesi vardır ki bozuktur. Hiç kullanılmaz.

Bu yıl sayım defterindeki hayvanat şunlardır:

144 aygır, 69 kısrak, 93 öküz, 120 inek, 312 erkek, 1601 dişi koyun, 443 erkek, 385 dişi tiftik, 4 kıl geçi, 4 eşek vardır. Mevcut hindinin hepisi 350 dir. Tavuk adedini saymadım. Fakat binden aşağı değildir. Köy yılda (10000) yumurtadan az satmaz. 933 yılında köylünün tarla mikdarı (15.000) dönümden az değildir. Arpa, yulaf, buğday köylünün 933 yılında aldığı mahsul (80000) yarımı bulur. Köyde çiftçilik kuvvetlidir. Köy arazisi kâfi gelmediğinden komşu köylerden tarla icar etmekle ekecekleri mahsulü tamamlamağa çalışırlar.

7 — Köyde iki dükkân vardır. Üçer

yüz lira sermayelidir. Sattıkları köyde sürüm yapabilecek bakkaliye malıdır. Köyde bir harp malûlü vardır. Hükûmetten maaş alır. Tütün ve sıgara bayiidir. Erkeklerde ve hanımlarda sıgara içmiyen yok gibidir. İstisnasız herkes sigara içer. Kadınlar kocaların dan habersiz un, yumurta satmak suretiyle sigara parası temin etmeğe çalışırlar. Bu şeklin bir günah ve terbiye eksikliği olduğunu bilmiyen zavallı cahil kadınlar, sevaplarının başka evde kalmaması için komşularının evlerinde namaz kılmazlar. Ramazan ve şevval aylarından sonra gelen (zilkade) yi boş ay telakki ederek bu ayda gelin olacak kızların geçinemiyeceğini ileri sürerek düğün yapmazlar.

Köyde bir demirci dükkânı vardır. Köylü sabanını arabasını burada tamir ettirir. Hem demirci, hem arabacı olan bu genç ustanın yaptığı yeni arabalar Eskişehir, ve Bursa arabalarına rekabet eder. Komşu köyler de burada araba ve saban tamir ettirirler. Köyde dökmeci vardır. Köylü sabanların bozulan dökme kısmını burada yaptırır. Köylü kırılan pençere camlarını köy bakkallarından temin eder. Herkes lüzum gördükçe sobasını kendi yapar. Köyde tenekeci de vardır. Köylü kendi köyündeki berbere tıraş olur. Berber sonbahardan sonbahara tutulur. Bir adam bir yıllık tıraş için berbere harmanda bir ayrım buğday verir. Köylünün yegâne nakil vasıtası at ve arabadır.

D

1 — Köyün şimali açıktır. Kışta, sonbaharda soğuk olur.

2 — Yazda hastalık yoktur. Kışta bazan grip salgın yapar.

3 — Kuyu ve çeşme suyu içilir. Köyün bir çeşmesi vardır. Kurak zamanlarda akmaz. Bazı yaz kuyuların suyu da azalır.. Halk susuzluktan sıkıntı çeker. Kuyular ve çeşme muntazam değildir. Kuyuların ağzı açıktır. Her şeyin düşmesine müsait, çocuk ve hayvan için tehlikelidir.

4 — En çok yenen hamur yemeğidir. İsimleri şunlardır:

(Köpete, katmerli köpete, üzümlü köpete, mamilik, çibörek, tüverek, keşmeşe, cantık, kirde, sarı burma, kıvırma, omaççorbası, lahşa (erişte demek) kaşıkbörek, tabakbörek, ayrınlı börek, gözleme, belbükme, öküzbörek, hulkum, katlama, irimşikbörek, kalakay, şırlama.)

Çok yenen et sığır etidir. Sığır etleri tuzlanarak salamura yapılır. Fıçılara basılır. Kışta ve davetlerde bunlar doğrudan doğruya su ile kaynatılarak bir kap içine konur. Ve yenir. Bu salamura çok makbuldür. Bu et olmıyan davetler yarım sayılır ve tenkit edilir. Etlik sığırların kesilme zamanı ikinci teşrin ve birinci kânundur. Kış için kesilen bu hayvanlara (soğum) derler. Soğum kesildikten sonra bu hayvanın etiyle bir çorba yapılarak yenir ki buna da (soğum çorbası) veya (kanca) denir. Salamura yapılan etler iyi yapılmaması ve iyi yapılması bilinmediğinde çok zaman fenadır. Ve gayri sıhhidir. Köylü zeytin, susam, haşhaş, kuyruk, donyağı gibi muhtelif yağ kullanır.

Köyde düğüne veya herhangi bir davete komşu çağırmak için on, oniki yaşlarında bir çocuk ata bindirilir. Davetlilerin ismi bir kâğıda yazılarak çocuğa verilir. Bu davet düğün için se

çocuk davet edici evin kapısına varır. Ve: (Apakay, akay toyga) diye bağırır. Davetliler hep bu şekilde çağırılırlar. (Apakay) kadın, (akay) erkek, (toy) düğündür. Bu davet başka bir davetse at üstündeki çocuk (misafir katına botkaya çağırıyatırman) der ki: misafir yanına davet ediyorum demektir. Botka davet manasına kullanılırsa da bulgur ve pirinç pilâvına verilen isimdir. Daveatlerde on, onbeş adam etrafına çevrilebilecek tahtadan büyük bir (sofra) kullanılır ki bunun adına (kona) derler.

Köylünün ev eşyası şunlardır: Kilim, halı, hasır, pala otminder, yünminder, yün yastık. Sukapları madenî kovalardır. Sular bu kovalar ve bozuntu (petrol) tenekeleri ile taşınır. Evlerde büyük su fıçıları kullanılır. Su fıçılarına (meti) derler. Köyde dikiş makinesinin adedi 25 i bulur. On tane küçük (ütü), bir gramofon makinesi vardır. Köylü 929 yılında bir yazı makinesi almıştır. Mektebin demirbaş eşya defterinde kayıtlıdır. Köyde gelin odalarını süslemek için kullanılan eşya şunlardır bu eşyaların pek çoğu işlemeli ve bir çok masrafla temin edilebilecek şeylerdir: Şerbenti, dolama, duvarcılbez, tartmacayu, üççeyrek, çevre, dastimal.) Köyde han, kahve, yoktur. Köy kanununa göre bulunması iktıza eden köy konuk odası da yapılmamıştır. Tanınmıyan ve bilinmiyen adamları misafir almak âdet olmadığından kışta ve soğuk günlerde bu köye yolu düşen bir yolcu açıkta ve hayatı tehlikededir.

5 — Köyde (frengi) vardır. Bu hastalığı hükûmet doktorluğuna haber vermek köy ihtiyar meclisince köy için bir leke, bir zül telakki edilir. Hastalar hastalığı saklamağa çalışırlar. Bu zihniyet hemen her köyde rastgeldiğimiz fena kötü bir alışkanlıktır. Bu yanlış telakkinin önüne geçmek için hastalığı bildiği halde haber vermiyen ihtiyar heyeti muallim varsa o köyün mualliminin ağır cezaya çarpılması kanunî bir şekil almalı bugünkü şekilde olduğu gibi asla ihmal edilmemelidir.

6 — Köyde doktor yoktur. Beş yılda bu köye ancak iki üç defa doktor gelmiş ve geldiğinde ancak birkaç saat kalmıştır. Köye yılda iki üç defa seyyar sıhhat memurları gelir, yaptıkları çocuk aşısından ibarettir.

7 — Köyde spor yapılmaz..

8 — Ferdî temizlik çok geridir. Evlerde oldukça temizliğe itina edilir.

HM
HAKIMIYETI
MILLIYE
MATBAASI